

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР
МАВЗУСИДАГИ
КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 20
30 сентябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
7-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
20-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-7**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
20-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-7**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 20-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 99 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

1. Andaniyazova Gavhar Ruziqulovna	
“DUNYONING ISHLARI” ASARINING TIL XUSUSIYATLARI.....	8
2. Aripova Asila A'laxanovna	
QANDAY QILIB O'QUVCHILARGA MORFOLOGIYANI O'RGANISHDA YORDAM BERISH MUMKIN?	10
3. Baratova Umidaxon Tursunbayevna	
“ONA TILI FANINI O'QITISHDA YANGI METOD VA TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH”	12
4. Begmuradova Elmara Latifjonovna	
“TEACHING ENGLISH CREATIVELY, WAYS TO TEACH ENGLISH INTERACTIVELY”	13
5. Шухратхон Имьяминова	
ФРАНЦ КАФКА ВА МОДЕРНИЗМ.....	15
6. Maxmasoliyev Otajon Isomiddin o'g'li	
“ANBIYOLAR – PAYG'AMBARLAR HAQIDAGI QISSALARNING HIKOYATLAR BILAN IXTILOFLARI ”	18
7. Saydavova Dilnoza	
“SHORTCOMINGS OF YOUNG PEOPLE IN THE PROCESS OF SPEAKING ENGLISH, WAYS TO OVERCOME THEM”.....	20
8. Saydullayeva Xolida Axmedovna	
“O'ZBEK TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH, GRAMMATIK TILNI SHAKLLANTIRISH”	21
9. Нурали Рашидович Амонтурдиев	
ЎЗБЕК ЛЕКСИКОГРАФИЯСИ ТАРИХИДА ЭТНОГРАФИЗМЛАРНИНГ БЕРИЛИШИ	22
10. Allaberdiyeva Durdona	
TURKIY TILLARDA QOLMOQ FE'LI SEMALARI.....	25
11. Artikaliyeva Zarina Turayevna, G'aniyeva Xosiyat Abdurahmonovna	
INGLIZ TILI DARSALARIDA QIZIQARLI VA SAMARALI USULLAR.....	27
12. Eshonboyeva Nargizaxon Maxammadjonovna	
ONA TILI VA ADABIYOT FANLARINI O'QITISHDA MILLIY KINO, SPEKTAKL VA AUDIO MATNLARDAN FOYDALANISH.....	29
13. Хамидова Нигора Уриновна	
ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ ИГР	31
14. Muhammadjonova Shahina Azamatxon qizi	
SHUKUR XOLMIRZAYEV ASARLARI BADIYATI	32
15. Qahhorova Nafisa Baxtiyorovna, Urinova Huriyat Saloydinovna	
SO'ZLASHUV NUTQI - O'ZIGA XOS NUTQIY SISTEMA	34
16. Xolmonova Sadoqat	
UNLI FONEMALARING FONOLOGIK RELEVANT BELGILARI HAQIDAGI MUNOZARALI MASALALAR	36
17. Usmanova Umidaxon Karimovna	
THE ROLE OF TEACHER IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE IN EDUCATIONAL SYSTEM	38
18. Жамшидбек Давронов	
НЕМИС ТИЛИДАН ЎЗБЕК ТИЛИГА МУКАММАЛ ТАРЖИМА УЧУН КЕРАКЛИ ВА МУНОСИБ ҚЎЛЛАНМА ХУСУСИДА	40
19. Ahmadjonova Munisaxon Abdumalikovna, Mirzanarova Mohira Yusupovna	
TILNING AHAMIYATI	42
20. Razzoqova Maqsuda	
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SHAXS ISMLARI QATNASHGAN IBORALARNING O'XSHASH VA FARQLI TOMONLARI	44
21. Aliaskarova Muslimakhon Davlatovna	
THE MAIN DIFFERENCES BETWEEN A DEDUCTIVE AND AN INDUCTIVE APPROACH IN GRAMMAR TEACHING	46

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

22. Jalilova Hikoyatkhon Sirojiddinovna	
ENGLISH LANGUAGE AND CROSS-CULTURAL COMMUNICATION	48
23. O. F. Boynazarov	
INFORMATSION MADANIYAT VA KREATIV TAFAKKUR DIALEKTIKASI	50
24. Tashpulatova Zumrat Pulatovna	
FLEKSIYA VA SO'Z YASALISHI	53
25. Tursunova Sohiba Shodixuja qizi	
CHARACTERISTICS OF FORMAL LETTERS	55
26. Adiloba Charos Alim kizi	
VULGARISMS. SUBTYPES OF VULGARISMS IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	57
27. Abdurakhimova Ezozakhon Giyosiddin kizi	
COMBINATION OF DEDUCTIVE AND INDUCTIVE: APPROACHES :TEACHING "USED TO" INDUCTIVELY	59
28. Abduraximova Kibriyo Karimovna	
SINONIMIYA HODISASI HAQIDA	61
29. Akbarova Iroda Komilovna	
ZAMONAVIY O'QUV LUG'ATLARINING UMUMTA'LIM MAKTABLARI UCHUN AHAMIYATI	63
30. Elmuratova Indira, Elmuratova Zamira	
USING GAMES IN TEACHING ENGLISH	65
31. Ergasheva Khamida Usmanovna	
TEACHING ENGLISH GRAMMAR INDUCTIVELY	67
32. Haqberdiyeva Gulmira Najmiddinovna	
INTERACTIVE WHITE BOARD AS AN EFFICIENT TOOL IN EDUCATION	69
33. Ibragimova Gulshan Raimovna	
USING MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN ENGLISH LESSONS	72
34. Jalilova Tursunoy Sharifovna	
TIL- MILLATNING MADANIY BELGISI	75
35. Kurbonov Feruzjon Abdurazzokovich	
DEVELOPMENT OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN MODERN WORLD	76
36. Mirzaliyeva Gulchexra Suratovna	
INGLIZ TILINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH	78
37. Qahhorova Elmira Erkinovna	
O'ZBEK TILIGA DAVLAT TILI MAQOMINING BERILISHI	80
38. Равшанов Турсун Тошназарович	
ФРАНЦУЗ ТИЛИНИ ЎҚИТИШДА ИНТЕРФАОЛ УСУЛЛАР ВА ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР	82
39. Sayfullayeva Nargiza Shavkatovna	
1-OKTABR USTOZ VA MURABBIYLAR KUNI!	84
40. Shamsiyeva Umida Vahobjon qizi	
RUS VA O'ZBEK TILLARIDA SO'Z YASALISH USULLARI	86
41. Shodiyeva Sabina Inoq qizi	
ONA TILI VA ADABIYOT DARSALARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	88
42. Ubaydulloyeva Sevara	
ADABIYOT FANI SAMARADORLIGINI OSHIRUVCHI VOSITALAR	90
43. Жахонова Севара	
ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИЗУЧЕНИИ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	91
44. Хожиева Анастасия Валентиновна	
TEACHING PRODUCTIVE SKILLS	93
45. Эргашова Сабина Тулкиновна	
THE METHOD FOR TEACHING AND IMPROVING READING SKILLS	94
46. Ibragimova Nodira Karimovna	
BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI FANIDAN NUTQIY KOMPETENTLIKNI OSHIRUVCHI O'YINLAR	95
47. Toshova Madina Boboqulovna,	
O'QUVCHI SO'Z BOYLIGINI OSHIRISHDA UYADOSH SO'ZLAR USTIDA ISHLASHNING AHAMIYATI	97

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

“DUNYONING ISHLARI” ASARINING TIL XUSUSIYATLARI

*Andaniyazova Gavhar Ruziqulovna
Toshkent davlat yuridik universiteti qoshidagi
akademik litsey Ona tili va adabiyot o'qituvchisi
+998-97-755-60-33*

Annotatsiya: Badiiy adabiyotda so‘z va gaplar obraz, manzara yaratishning o‘ziga xos libosi, materialidir. Talantli yozuvchilarning qalami sehri ostida so‘zlar hayotdagi narsa va hodisalarni inson ongida aniq tiklaydigan, gavdalantiradigan vosita bo‘lib xizmat qiladi. Badiiy nutq faqat ko‘chma ma’nodagi so‘zlarning qo‘llanilishidan iborat matn bo‘lmay, majoziy vositalar badiiy nutqning o‘ziga xos yordamchi vositasidir. Badiiy asarda leksik va frazeologik vositalarning obrazlar xatti-harakatini, ularning boshqa obrazlar bilan munosabatini ko‘rsatishdagi ahamiyati beqiyosdir. Shu o‘rinda O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” asarining til xususiyatlarga e’tiboringizni qaratmoqchiman.

Kalit so‘zlar: badiiy til, jonli xalq tili, qahramon xarakteri, ibora, lisoniy xususiyatlar, maqol va matallar.

Ma’lumki, keying yillarda o‘zbek tilshunosligida badiiy asar tilini o‘rganishga bo‘lgan e’tibor nihoyatda kuchaydi. Bu borada bir qator tadqiqotlar yaratildi. Adabiyotning so‘z san’ati ekanligi haqidagi haqiqat juda qadim zamonlardan beri takrorlanib kelinadi. Demakki, adabiyotning bosh unsuri so‘z, umuman, tildir. Adabiy asarning san’at darajasiga ko‘tarila olishi uning lisoniy tarkibi va asar muallifining badiiy ifoda balog‘atiga bog‘liq ekanligi shubhasiz. Shunday ekan, har qanday adabiy asarning mohiyatini xolis baholamoq uchun, eng avvalo, uning lisoniy tarkibining o‘ziga xosligi tahlil etilmog’i lozim.

Badiiy asar tilini o‘rganishda keng tarqalgan ikki asosiy yo‘nalishni kuzatish mumkin. Bu ikki yo‘nalishni X. Doniyorov va S. Mirzaevlar «So‘z san’ati» deb nomlangan kitoblarida quyidagicha ta’riflaganlar: «Tildagi o‘sish-o‘zgarishlarni o‘rganishni o‘z oldiga vazifa qilib qo‘yadigan aspekt – lingvistik aspekt, yozuvchining umumxalq tiliga bo‘lgan munosabati, til boyliklaridan foydalanishi, yozuvchi mahorati, stili haqida xulosa chiqaruvchi aspekt – stilistik aspekt».

Badiiy asar tarkibida so‘zlar hamda iboralar sehrli va maftunkor raqqosalarga o‘xshaydi, degan edi mashhur rus yozuvchisi M. Prishvin.

Zabardast yozuvchi O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” asari badiiy til bobida noyob asarlar sirasiga kiradi. Asarni o‘qir ekanmiz, hikoyalarga qo‘yilgan sarlavhalardan tortib, asar qahramonlari tilida qo‘llaniladigan she’riy parchalar, iboralar, o‘xshatish konstruksiyalar, maqol va matallar, chet va dag‘al so‘zlar, jargon kabi xalq tili birliklaridan keng foydalanilganligi diqqatimizni tortdi. Qahramon nutqida xalq tili birliklarini o‘rinli qo‘llash orqali yozuvchi ularning nutqini individuallashtiradi, jonli xalq tiliga yaqinlashtiradi. Misol uchun, “Shahar bedarvoza emas” shaklidagi ibora asarda bir komponenti o‘zgargan holda ishlatilgan va shu tarzda qahramon xarakteriga nihoyatda mos tushgan:

-Ha, endi shunaqa ekan, bir og‘iz aytmaysizmi, shu ishni shundoq qilmoqchiman, deb. Axir jahon bedarvoza emas, tartib bor, zakun bor.(2)

Bulardan tashqari “Har faslning o‘z o‘yini bor”, “Birovga yaxshilik qilib ketdan ta’mal qilgan odamning savobi gunohga aylanadi”, “Ta’na tagi tayg‘oq”, “Oshsiz uy bor, urushsiz uy yo‘q” kabi maqol va maqolomuz hikmatlar ham asar tilining ta’sirchanligini ta’minlagan.

Shuningdek, asarda qahramonlar ruhiyatiga mos tarzda dag‘al so‘z va iboralardan ham keng foydalanilgan:

“Pardoz-andoz qilgandan ko‘ra ovqatingga qarasahg o‘lasanmi!” deyduya, go‘rso‘xta! Ha, pardoz qilsam o‘ynashimga qipmanmi, qirchiningdan qiyilgur! Qirmochmi, balomi, zahringga yeyavermaysanmi, yergina yutgur!.. Xah, onamni so‘kkan tillaring tanglayingga yopishsin!

Bunday haqorat so‘zlari qahramonlar fe’l-atvorini ochishda, munosabatlar mohiyatini batatsil tasvirlashda ko‘proq ishlatilganligini kuzatish mumkin. Bundan tashqari, qissada buvilarimiz, momolarimiz nutqida ko‘p qo‘llaniladigan olqish va duo mazmunini ifodalovchi konstruksiyalarning nodir namunalarini ham uchratish mumkin:

Voy uyingga bug‘diy to‘lgurlaar, voy ko‘paygurlar, kela qolinglar, -deydi ovozi toblanib. –Tut yurakni o‘rtab yuboradi, ko‘paygurlar, yuringlar choy ichamiz.

Xullas, ushbu asarning lisoniy xususiyatlarini tadqiq etish orqali tilimizning betakror imkoniyatlarini batatsil ko‘rsatish mumkin bo‘ladi.

Adabiyotlar:

1. Yo‘ldoshev M Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. –Toshkent.: Fan, 2007.
2. O‘tkir Hoshimov. Dunyoning ishlari. –Toshkent: Fan. 2005.
3. Doniyorov X., Mirzayev S. So‘z san’ati.-T. O‘zbekiston, 1962.

QANDAY QILIB O'QUVCHILARGA MORFOLOGIYANI O'RGANISHDA YORDAM BERISH MUMKIN?

*Aripova Asila A'laxanovna
Chortoq tumani 1-umumiy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Bugungi kunda, tilni o'rganishda o'quvchilarga yordam beradigan o'quv dasturlarini ishlab chiqish bo'yicha tadqiqotlar olib borilgan. Shu bilan birga, yozuv jarayonining transkriptiyasida ham, matn yaratish bosqichida ham morfologik bilimlarning rolini o'rganish uchun ko'proq izlanishlarga ehtiyoj bor.

Kalit so'zlar: dastur, savodxonlik, dekodlash, morfema, funksiol, prefiks

Morfologiya o'qish va yozish jarayonida juda muhim hisoblanadi. Morfologik ongning savodxonlik mahoratiga qo'shgan noyob hissasi 8 va 9-sinf o'quvchilarining dekodlash darajasida yaqqol namoyon bo'ladi.

So'zlarni morfemik darajada tushunadigan o'quvchilar so'zlarning ma'nosini yaxshiroq anglay oladilar va o'quv dasturi va mazmuni bo'yicha o'qish va yozishga bo'lgan talablarning oshishiga tayyor bo'ladilar. Yaxshi kitobxonlar murakkab so'zlarni tanib olish uchun morfologik tuzilish haqidagi bilimlaridan foydalanadilar. Morfologik tuzilishi haqida ma'lumotga ega bo'lmanan o'spirin o'quvchilariga qarshi kurashish so'zlarni bilish va o'rganishda ko'proq qiyinchiliklarga duch keladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, so'zlarning morfologik tuzilishini anglashi o'quvchilarining so'z boyliklari bilan bog'liqligi va ularni o'qishi bilan bog'liqdir. Til o'rganishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar esa so'zlashuvlari kechikishi va morfologiya bo'yicha bilimlari kamligi sababli maxsus so'z birikmalarini aniqlashda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. O'smir talabalar tez-tez ishlatib turiladigan morfemalarni o'rganganda, bu bilim nafaqat ularning imlosini yaxshilaydi, balki dekodlash va so'z boyligini shakllantirish strategiyasini ham beradi. Morfemalarni o'rganish, ayniqsa, boshlang'ich sinflarning yuqori sinflarida va undan keyingi bosqichlarda o'quvchilarga yordam beradi, chunki ular o'zlarining tushuntirish darsliklari va rivoyat adabiyotlari hamda imlo vazifalarida ko'proq notanish so'zlar va morfologik jihatdan murakkab so'zlarni uchratishadi. Morfologik bilimlarga ega bo'lgan o'quvchilar so'zni dekodlash, tushunish yoki yozishda foydalanish uchun morfemalarni mazmunli birliklarga ajratib olishlari yaxshiroqdir. Yangi so'zlarni o'qitishda o'qituvchilar nafaqat so'zning imlosini hisobga olishlari, balki so'z ma'nosini o'zgartirishdagi morfemalarning rolini ham tushuntirishlari kerak. Turli xil morfem so'zlarini o'rgatish juda muhimdir va garchi turli xil morfemalardagi rasmiy ko'rsatmalar tarkib sohasi bo'yicha o'qituvchining doirasidan tashqarida bo'lsa-da, ushbu o'qituvchilar o'zlar o'rgatishi kerak bo'lgan so'z boyligi bilan bog'liq morfema so'zlarini tanishtirishi mumkin. Morfemalar boshlang'ich maktabda birinchi o'rgatilgan so'zlar bo'lishga moyildir. Ushbu so'zlar boshlang'ich sinf matnida uchraydigan odatiy, kundalik so'zlarga xosdir. Odatda ko'p xilga ega bo'lgan so'zlar bo'lib, yuqori elementar va ikkinchi darajali adabiyotlarda, shuningdek izohli matnlarda uchraydi. So'zlar tarkibida prefiks va yoki qo'shimchalar qo'shilishi bilan birga asos mavjud. Biz ishlatadigan so'zlarning taxminan 10 foizini tashkil qiladi. Yunon tilidan kelib chiqqan so'zlar bir so'z hosil qilish uchun bog'langan ildizlarning birikmasidan iborat bo'lishga moyildir. Misollar: *xromosoma, vodorod, fiziologiya* va *atmosfera*.

Bog'langan morfemalar so'z yasovchi qo'shimchalar. Ushbu morfologik so'z qo'shimchalari, so'zning boshqa bir morfemasiga qo'shilgandagina mazmunli birliklardir. O'quvchilarga o'rgatilayotgan so'zlarni tushunishda yordam beradigan ushbu bog'langan morfemalarga misollar: -li, -dor, -chi, -be, -do'z. So'zga bog'langan morfemalar qo'shilsa, so'zning ma'nosini o'zgartirishi mumkin.

Erkin morfemalar morfemalarning yana bir turi bo'lib, o'quvchilarga qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Erkin morfemalar so'z sifatida yakka holda turishi mumkin va boshqa morfemalar bilan birlashishi shart emas. Ushbu turdag'i morfemaga misol: odam so'zi. Ushbu o'ziga xos morfemalar tarkibli so'zlar va funksiya so'zlariga bo'linadi. Olmoshlar, bog'lovchilar, yuklamalar, maqolalar va yordamchi fe'llar kabi funktsiya so'zları erta o'rganiladi. Morfologiyani o'rganishda yordam beradigan bir necha tavsiya etilgan sinf mashg'ulotlari mavjud. Xususan, ushbu tadbirlar so'zlarning tarkibiy qismlariga va so'zlar o'rtasidagi munosabatlarga tegishli.

Umumiy o‘qituvchilar, maxsus o‘qituvchilar va defektologlar quyidagilarni o‘rgatish uchun mas’uliyatni o‘z zimmalariga olishlarini taklif qilishadi.

- Bo‘g‘inning turlari va bo‘g‘inning bo‘linishi,
- Asosiy so‘zlar, prefikslar va qo‘srimchalar,
- Murakkab so‘zlar, funksional so‘zlar.

Ushbu tadbirdarning barchasi o‘qish bo‘yicha mutaxassislar va til san’ati o‘qituvchilari uchun o‘quv amaliyotiga kiritilishi mumkin. Tarkibiy maydon o‘qituvchilari asosiy so‘zlarni, prefiks va qo‘srimchalarini va yangi tarkibidagi so‘z birikmalarini morfologik ko‘nikmalarni shakllantirish uchun alohida faoliyat sifatida emas, balki joriy qilinayotgan narsalarga o‘rgatishlari mumkin. O‘quvchilarning morfologik tuzilish haqidagi ma’lumotlarini, qo‘srimchalar haqidagi bilimlarini va o‘qish paytida murakkab so‘zlarni qanday yechish kerakligini tushunishga yordam beradigan usullarni muntazam ravishda o‘rganishga ehtiyoj bor. Ushbu tadqiqot o‘quv dasturlarida o‘qish muammolari yoki tilni o‘rganishda o‘quvchilarga yordam beradigan o‘quv dasturlarining xususiyatlari to‘g‘risida tushuncha beradi. Morfemik strukturaning so‘zlarni o‘qishga ta’siri haqida qo‘srimcha tadqiqotlar o‘tkazish kerak. So‘zdagi tovush, imlo va morfemalarning ma’nosidagi murakkab munosabatlar so‘z o‘qishga ta’sir qilishi mumkin, ammo bu munosabatlar yaxshi tushunilmagan. So‘zlarni alohida o‘qish bilan solishtirganda jumlalarda yoki uzunroq matnda o‘qish ham ko‘proq o‘rganishni talab qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘lmas Sharipova, Ibrohim Yo‘ldoshev “Tilshunoslik asoslari”. T.: - 2006
2. Baskakov N.A., Sodiqov A.S., Abduaizizov A.A. Umumi tilshunoslik. -T., 1979.
3. Xikok, Greg. Tilning funktional neyroanatomiyasi. Hayot fizikasi sharhlari, 6, 2009. 121–143 b.

“ONA TILI FANINI O‘QITISHDA YANGI METOD VA TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH”

*Baratova Umidaxon Tursunbayevna
Toshkent viloyati, O‘rta Chirchiq tumani, 23-umuta’lim
Maktabi o‘zbek tili fani o‘qituvchisi
Pochta manzili: baratovaumida@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktab yoshidagi bolalarga ona tili fanini chucherroq o‘rgatishda yangi texnologiyalar va metodlardan foydalanish, ona tili fanini o‘rganishda kelib chiqayotgan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: og‘zaki mashg‘ulotlar, yozma mashqlar, didaktik o‘yinlar, chalg‘ituvchi mashqlar, jamoaviy o‘yinlar.

Mana bir necha yildirki, o‘zbek tilimizga bo‘lgan e’zoz-hurmat kuchaydi. O‘z tilimiz bu bizning o‘zligimizdir. Tilimiz eng boy tillardan biri hisoblanadi. Uni o‘qitish o‘z o‘rnida mas’uliyatlidir. O‘quvchilarga ona tilini o‘rgatishda samarali usullardan foydalanish esa o‘qituvchidan ijodkorlik va kreativlikni talab qiladi.

Darslarni oddiy shunchaki mavzuni tushuntirib o‘tish o‘quvchini biroz zeriktirib qo‘yishi mumkin. Shu sababli yondashuvda ijodkorlik va mahorat talab etiladi. Quyida shu borada maslahat va ma’lumotlar berib boriladi.

Yangi darsni o‘tishdan oldin o‘tilgan mavzuni jamoaviy o‘yin shaklida so‘rab olish talab etiladi. Bunda sinfni uch guruhga bo‘lish va har bir guruhdan bittadan ishtirokchi chiqishi kerak. Uchta o‘quvchi bellashadi, ustoz har biriga bittadan ketma-ket savol beradi va javob bera olmagan o‘quvchi o‘tiradi. So‘ng eng oxirida qolgan o‘quvchi o‘tilgan dars g‘olibi bo‘ladi. Keyingi darsda xuddi o‘sha uchta guruhdan boshqa vakillar chiqadi. Shu tarzda hamma o‘quvchilar vazifalarni o‘z vaqtida o‘qishga o‘rganadi. Yana bir narsani o‘quvchilardan talab qilish kerak deb bilaman, ya’ni kun tartibini aniq vaqtda yo‘lga qo‘yish va unga rioya qilish. Shunda ularning kundalik turmush tarzida dars o‘rni ham borligini eslab turish mumkin.

Yangi o‘tilayotgan mavzuni ham ko‘rgazmali qurollar orqali o‘tkazilishi maqsadga muvofiqdir. Shunda o‘quvchilarning eslab qolish darajasi oshadi va mavzuni tez o‘zlashtirishga muvaffaq bo‘lishadi.

Mavzu so‘ngida musobaqa tashkil etish kerak. Sinfni yana uchga bo‘lib har bir guruhga topshiriq bo‘lib berish mumkin masalan. Bugun sifat darajalari mavzusi o‘tilgan bo‘lsa, bitta guruh sifatning oddiy darajasi, ikkinchisi qiyosiy, uchinchisi orttirma daraja haqida ma’lumotlar beradi, yoki gaplar, matn tuzishi mumkin.

Baxs-munozara darslari ham tashkil etish foydali va o‘rinlidir. Bunda o‘quvchi to‘g‘ri xulosa va fikrlar chiqarishga o‘rganadi. O‘quvchining topqir bo‘lishiga undaydi. Baxslar mobaynida eng to‘g‘ri xulosa va to‘xtamga kelishadi. O‘quvchi baxs-munozara orqali raqib jamoanining keltirayotgan dalillarini o‘rganadi, o‘zining qanchalik haq yoki nohaqligini anglashiga yordam beradi.

Baxs-munozara darslarida o‘quvchidan quyidagilarni talab qilish baxsni ham adolatli ham qiziqrarli o‘tishida yordam beradi:

1. baxs-munozarada faol ishtirok etish
2. raqib tomonning fikrini eshitish
3. o‘z fikrlarini tushunarli qilib tushuntirish
4. raqib jamoaga nisbatan hurmat va odob saqlash
5. mazudan chetga chiqmaslik
6. raqib jamoanining dalillari to‘g‘riligini sezganda tan olish

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, o‘quvchilarning ona tili fanini chucherroq o‘zlashtirishi kelajak avlodga ham ona tilining naqadar azizligini tushuntirishi kelajak avlodning ham tilimizga bo‘lgan hurmatini oshirishda yordam beradi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. B.To‘xliyev “O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi” Toshkent2006

“TEACHING ENGLISH CREATIVELY, WAYS TO TEACH ENGLISH INTERACTIVELY”

*Begmuradova Elmara Latifjonovna
Tashkent, O‘rta Chirchiq, English teacher
At school No: 23
Phone number: (+998) 90 004 4417*

Annotation: this article describe how to teach English interactively and creatively. It is very interesting teaching English, that's way I give following ideas about it.

Key words: creative rooms, interactive learning materials, English mass media, essential ideas.

Sometimes we mistakenly think of our English instruction like that fancy coffee.

We teach the essentials, cover the curriculum, teach to the test (when necessary) and then we try to top it all off with a dollop of creativity.

Unfortunately, that really isn't creative teaching. It's not much more than doing lip service to creativity in the classroom.

If you really want to teach creatively, it's got to be a part of the mix and not something to throw on top. It has to affect what we teach and how we teach it, not just what projects we include at the end of the unit.

To make creativity a part of the mix, here are six key ideas you can use to incorporate it into your classroom all year long.

1. Teach Through Play

Have you ever participated in a three-legged race, where one of your legs is tied to one of your partner's and you run awkwardly to the finish line? Imagine trying to dance when you have that kind of restriction on your body.

That's kind of what it's like when we're so focused on our agenda and its outcomes that we don't take time to play in class.

Play is fun and freeing. It allows students to get engaged with English in a low-stakes, entertaining setting. It creates positive associations with the language and provides the space for unique ideas or new questions to come to the surface.

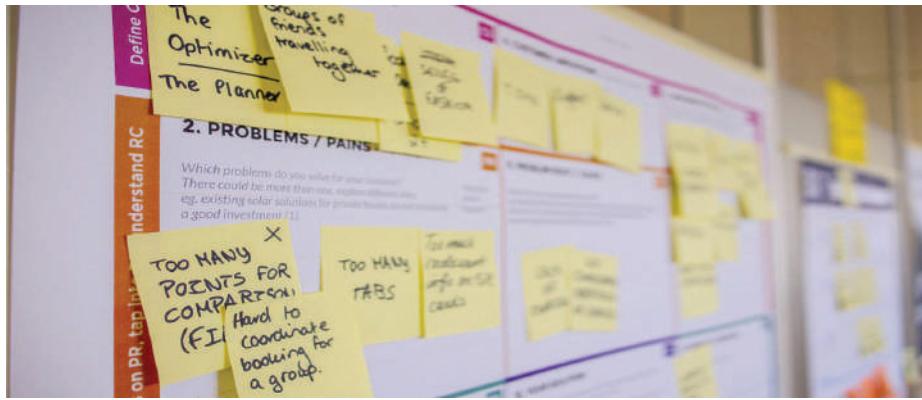
But unstructured playtime can also devolve quickly into chaos.

You might especially consider role play activities with older students who aren't interested in “playtime,” per se, but do want a chance to relax and engage with English freely.

2. Incorporate Students' Interests into Your Lessons

We wouldn't have the expression “curiosity killed the cat” if curiosity wasn't a strong motivator. When we have an interest in a particular subject or skill—when we have an individual connection to something we're learning—we're driven to learn more.

Your students are curious. They have interests unique to themselves. They want to know things. Encourage that.

3. Conduct Classroom Experiments

They're not just for science class! Fun classroom experiments can be an exciting, creative way to get students speaking and thinking in English.

Let students make predictions and test outcomes to see if their predictions were correct. Encourage use of the scientific method in which students pose a hypothesis and then design experiments to test those hypotheses before coming to a conclusion.

ФРАНЦ КАФКА ВА МОДЕРНИЗМ

Шуҳратхон Имъаминова
ЎзМУ профессори
Телефон: +99890 135 05 12
E-mail:rumrreich@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақолада немис ёзувчisi Франц Кафка ижодининг ажойиб қирралари тўғрисида сўз юритилади. Жаҳон адабиётида камдан кам учрайдиган ва ажойиб характерлari ижодкорнинг ҳаёт йўли ва асарларида олға сурилган асосий ғоялар мақолада таҳлил қилинади.

Калит сўзлар: Адабиёт, ёзувчи, анъана, ижодкор, адиб, адабий йўналиш, асар, ҳикоя, роман, бадиий, мавзу ва воқелик.

XX аср адабиёти тараккиётини янги йўналишга солиб юборган, инсон ва унинг умрига ўзгача муносабатни қарор топтирган Франц Кафкани дунёдаги энг гаройиб ва тушунарсиз тақдир эгаси бўлган ижодкор-ёзувчи дейиш мумкин. Миллатига кўра жухут, туғилган ва яшаш жойига кўра прагалик, тилига кўра немис, таянган маданий анъаналарига кўра австралиялик бўлган ёзувчи ўзида мутлақо қелиштириб бўлмайдиган қарама-қаршилик, чигалликларни жамлаган инсон эди. XX аср Европа насрини уч наҳанг кўтариб туради. Бу Жеймс Жойс, Франц Кафка, Мерсел Пруст деб эътироф этишади гарб адабиётшунослари. Бу дунё адабиётида янги бир йўналишга асос солган уч адабнинг хизматларига ўзига хос баҳо. Қизифи қарийб бир даврда, узоғи билан ўн беш йил орасида (1914-1929) уч адиб уч жойда Кафка Чехияда немис тилида, Пруст Парижда француз тилида, Жойс эса Ирландияда яшаб, инглиз тилида битган, бир-бирига ўхшамас асарлар яратиб, янгича адабий воқеликни инкишоф этдилар. Кафканинг «Жараён» ва «Қўрғон»и, Марсел Прустнинг «Бой берилган вақтни излаб» туркум романлари ёки Жеймс Жойснинг «Улисс» ёки «Феннигандинг маъракалари» романлари бадиий кашфи, адабий услуби, ҳикоя тарзи, мавзу ва воқелиги билан бетакрор янги иншоотлар бўлди. Аммо ичкин руҳи, умумий адабий ҳодиса сифатида бир дунёни тўлдиргани, айниқса, ҳаётни кўздан қочирмаган ҳолда инсоният майнавий меросининг, хусусан Европа маданияти, адабиётидан хомашё сифатида фойдаланиб яратилганлиги билан бир йўналиш – модернизм сифатида майдонга чиқди. Модернизм йўналишдаги асарларнинг бўртиб кўзга ташланадиган жиҳатларидан бири уларнинг шакли, воқеа қурилмаси ҳаётнинг ўзидан эмас, инсониятнинг майнавий меросга айланган воқеа ва шахслар тарихи нишон сифатида топилганлиги ва танланганлигидир. Бу эса янги, ўз замонидаги инсонни татқиқ қилишга қўл келган. Франц Кафка ҳақли равишда жаҳон модернизмининг «оталари»дан бири ҳисобланади. Унинг ижодига сингиб кетган чорасизлик ва беъманилик экзистенциализмга [1] хосдир. Ҳозирги кунга қадар Кафкага тақлид қилувчилар, мухлислар ва талқин қилувчиларнинг ҳисоби йўқ. XX аср адабиёти ўзига хос муҳим адабий йўналиш сифатида инсонга бегона, вахимали, адоватли воқелик, даҳшатли тушнинг ўнгидан келишининг тасвирини англатадиган «кафкашунослик» тушунчаси шаклланган.

Кафканинг асарлари инсон тафаккурини янгилади, одамга ўзгача эстэтик нуқтаи на зардан қараш мумкин эканлигини исботлади. Унинг асарлари кишиларга Ботишдан офтоб чиққанини кўришдай таъсир қиласи. Қизифи шундаки, Франц Кафканинг ижодий тақдирни ҳам шахсий ҳаётига ўхшаш чигал эди. Ундан уч роман қолган бўлиб, учаласи ҳам тугалланмаган ва адабнинг ўлимидан сўнг чоп этилган.

Шахсияти, ҳаёти ва ижодий қисмати ҳанузга қадар кўпчилик учун жумбоқ бўлиб келаетган Франц Кафка 1883 йилнинг 3-июлида ўша пайтлар Австро-Венгрия таркибида бўлган Прага шаҳрида савдогар оиласида таваллуд топди. Отаси, қишлоқдаги ўта қашшоқ ёғоч ўймакорининг ўғли – соғлом, меҳнаткаш, тиришқоқ, ва бақувват киши шаҳарга келиб, интилувчан ва тадбиркорлиги орқасидан ўзига тўқ одамга айланади, кичикроқ фабриканинг эгаси бўлди. Уч қизи ва ўғли Францнинг камчилик кўрмай ўсишлари учун ҳамма нарсани қилди. Уларга меҳр кўрсатди, келажагини таъмин етмоқчи бўлди. Лекин ўзининг тамомила тескариси бўлган ёлғиз ўғли билан бир умр келишолмай ўтди.

Кафканинг кенг қамровли ҳуқуқшунослик дунёқарashi ва тафаккури асарларида ёрқин намоёндир.

Шуниси қизиқки, Франц Кафка ижодини муайян босқичларга бўлиб ўрганишнинг, унинг қайси асари қачон ёзилиб қачон чоп этилганини аниқлаб, унинг маҳорати қандай ўсиб борганигини аниқ тайин қилишининг имкони йўқ. Франц Кафка ўзининг 41 йиллик қисқа умри давомида жаҳон адабиётига улкан ҳисса қўшишга улгурди, у «*Niemand wird lesen, was ich hier schreibe*», яъни «Менинг ёзганларимни ҳеч ким ўқимаса керак» деб ёзган эди. Адид ҳаёти ва ижодини ўрганган адабиётшунослар «Франц Кафкани кўпроқ ўзи учун ёзган дейшиади» нима учундир. Шу боис битганларини энг яқин кишиларига, шунда ҳам унчалик хушламай кўрсатар, тириклигида чоп этилган бир неча асарини эса, дўстларининг зўрловлари билан нашриётга топширган эди. Кўпинча, унинг ёзганлари столи тортмасида қоларди. У ўз асарларидан қониқмас, уларни чоп этишга шошилмас, ҳатто ўлимидан олдин дўсти Макс Бродга ўзининг чоп этилмаган асарларини ёқиб юбориши қаттиқ васият қилган эди. «Менда адабий қизикишлар йўқ, менинг ўзим адабиётдан иборатман» деганди Франц Кафка дўстларидан бирига ўз асарлари ҳакида: «Мен уларни яратган онларимнигина ҳурмат киламан холос» – дерди. Шунинг учун ҳам дунё адабнинг адабий мероси микёсидан унинг ўлимидан сўнггина хабардор бўлди. Шунга қараганда, Франц Кафка асарларини шуҳрат орттириш ёки қалам ҳақи учун емас, балки ёзмасликнинг иложини топмагани учунгина ёзган дейиш мумкин.

Адабиётшунослар Кафканинг биринчи асари «Бир кураш тарихи» ҳикояси бўлиб тахминан 1902-1903 йилларда ёзилган, сўнгти асари эса, адабнинг касали авж олган 1923-йилда яратилган «Курилиш» ҳикояси деб ҳисоблашади. Франц Кафканинг битганларини ўкиб, дастлаб ҳеч нарса тушунмаслигингиз мумкин. Унинг асарларидаги чигаллик, тушунарсизлик, бетайнликка ўхшаш ҳолатнинг сабабини билиш учун унинг шахсиятига хос хусусиятлардан хабардор бўлиш талаб этилади. Негаки, у оламни, одамни, ҳодисаларни бошқалар сингари эмас, балки ўзи кўрганича акс эттиради. Унинг ёзувчи сифатидаги қарашлари эса одам сифатидаги қарашлари ўзгачалигининг ињикоси эди. Кафканинг ёзганлари тамомила кутилмаган ва ўзига хосдир. Унинг асарларидаги мавзу эса кундалик турмуш ва фантастик мавзулар эди. Ёзувчи бу икки тушунчани бир бирига чамбарчас боғлаб асарлар яратган. Севги ва муҳаббат унинг асарларида бошка ёзувчилар ижодига ўхшаб устувор мавзу эмас эди. Унинг роман ва қиссалари, ҳикояларида ўз даврининг сиёсий, хуқуқий, ижтимоий жиҳатдан ўткир муаммолари, инсон рухиятининг энг мураккаб қирралари, оддий одамларнинг фожиавий қисматлари юксак маҳорат билан бетакрор услубда тасвирланган.

Франц Кафка асарлари – бу Франц Кафканинг ўзидир. Бунга адабнинг шахсияти, ижодиёти билан яқиндан танишиш асносида қайта-қайта гувоҳ бўлиш мумкин. Чунки Кафка ҳам, гарчи оила аъзолари билан бир уйда яшасада, у билан яқинларининг ўртасида чинакам яқинлик мавжуд бўлмаганки, бу унинг таржими ҳоли ва кундаликларида яққол ўз аксини топган. Шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, «Кафка» сўзи «Dohl», яъни «зоғча», «загизғон», «хакка» маъноларини англатади. Кафканинг отаси савдогар бўлгани учун ҳам, ўз фирма маҳсулотларига шу ном билан эмблема қўйиб сотар эди. Бу эса Францга табиийки ёқмас эди. Бундай кескинлик «Эврилиш» қиссасида, «Ҳукм» «Уйга қайтиш» ҳикояларида ва «Отамга хат» эсселарида ёрқин намоён бўлган.

Адабиётшунос олим Жаббор Эшонқул «Кафка ва биз» [2] мақоласида «Ҳукм» асари борасида фикр юритар экан, асар қаҳрамони ўз ҳатти-ҳаракатлари ва атрофидагилардан бегоналашиши билан ўзига-ўзи ҳукм ўқишини таъкидлайди.

Ёзувчи асарларини немисчадан чех тилига таржима килган Ёзеф Чермакнинг фикрича, улуғ адид исмини восита қилиб фойда кетидан югуриб юрганлар Кафканинг асли ким бўлганлигини яхши билмайдilar. Лекин асарларини тарғиб этиш, китобхонлар этиборини унинг ижодига жалб этиш учун Прагада бир қатор хайрли ишлар амалга оширилаётган экан. Масалан, бир пайтлар ёзувчи кўп вақтини ўтказган «Арко» қаҳвахонасига кирганлар бу ерда унинг турли тилларга таржима қилинган китобларини сотиб олишлари мумкин. Франц Кафка туғилиб ўсган уй қаршисида эса адигба ҳайкал ўрнатилган. Ҳаммадан ҳам кўпроқ бепарвоникдан ташвишланган ва «Жараён», «Қалъя» каби асарларидаги бош қаҳрамонлари тимсолида лоқайдлик, виждансизликка қарши курашган ёзувчининг охир оқибат айни шу қусурлардан жабр кўриши ноҳақлик, албатта. Шуни айтиш керакки, ёзувчи сифатида Франц Кафка ҳеч бир адабий мактабга аъзо эмасди. У ҳеч қандай ёзувчини, ҳеч қайси жиҳатдан такрорламайди. Худди шунингдек, унинг адабий мактаби бўлиши ҳам мумкин эмас. Чунки бу мактабдан бўлиш учун Кафка каби ёзиш талаб этилади. Кафка

каби ёзиш учун эса Кафка каби яшаш, туйиш, таъсирланиш керак бўладики, бунинг асло иложи йўқ. Чунки инсон тақдири бетакрор ва вариантсиздир. Кафканинг асарлари бетакрор ва ўхшашсиз инсонларнинг қайтарилимас ҳамда ғаройиб ҳаёти тасвиридан иборат бўлгани учун ҳам қимматлидир. «Менда адабий қизиқишилар йўқ, мен ўзим адабиётдан иборатман», - деганди Франц Кафка дўстларидан бирига. Унинг бу гапи чин эканлигини вакът исботлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Экзистенциализм (французча «existentialisme» – «яшаш» сўзидан) – XX аср ғарб фалсафаси йўналишларидан биридир. Экзистенциализм эътиборни инсон ҳаёти ноёблиги (экзистенция- шахсийлик ва бетакрорлик) ва нооқилоналигига қаратади. Бу фалсафий оқимнинг энг ёркин намоёндаси Жан Поль Сартр: «Экзитениализм – бу инсонпарварлиkdir», деб уқтирган. Экзитенциалчилар ўз ўтмишдошлари қаторига Б. Паскаль, Ф. Кафка, Ф.М. Достоевский, Ф. Ницше, А. Камюларни қўшганлар.

2. Эшонқул Ж. Кафка ва биз // Ёшлиқ, 2 сон. 2004.-8-10- бетлар.

“ANBIYOLAR – PAYG‘AMBARLAR HAQIDAGI QISSALARING HIKOYATLAR BILAN IXTILOFLARI ”

*Maxmasoliyev Otajon Isomiddin o‘g‘li
Samarqand davlat universitei
filologiya fakulteti 203-guruh talabasi
Telefon: +998 97 914 75 15
otajonmaxmasoliyev121@gmail.com*

Annotatsiya: Maqolada muqaddas dinimiz – Islom dinidagi Alloh taolo elchilari – payg‘ambarlarning hayoti haqidagi hikoyatlarning muqaddas kitobimiz Qur’oni Karim bilan xalq og‘zaki ijodi ta’sirida shakllangan hikoyatlar o‘rtasidagi ixtiloslar haqida so‘z boradi

Kalit so‘zlar: Payg‘ambarlar hayoti, “axsan”, ixtilof, sabr

Islom dinining muqaddas kitobi “Qur’oni Karim” boshqa dinlarning muqaddas kitoblari hisoblanmish xristianlik “Injil”, yahudiylar “Tavrot”, hinduiylar “Veda”lar kabi muhim ahamiyat kasb etadi. Qur’on suralarida payg‘ambarlarning hayoti ma’lum bir oyatlar ichida ishora yoki to‘liq ko‘rinishda aytilib ketiladi. Ba’zida esa butun bir suralarni o‘zi bitta payg‘ambarga bag‘ishlanadi va yoritiladi. Bu oyatlarda payg‘ambarlarni hayotidan olib berish nima uchun kerak degan savol tug‘iladi. Bu keltirishlar o‘sha yetkazilishi kerak bo‘lgan fikrni islom dinida tan olingan payg‘ambarlar hayotini ibrat qilib keltirish va insonga xulosani o‘zi chiqarishga va biron-bir yo‘nalish berishga yordam beradi.

Yuqorida keltirganimizdek ba’zi bir suralar ma’lum bir payg‘ambarning hayotiga to‘liqligcha bag‘ishlanadi. Shunday suralardan biri “Yusuf” surasidir. “Yusuf” surasi “Qissasi Rabg‘uziyya” “axsan” qissa ham deb aytildi. “Axsan” so‘zi arabchadan tarjima qilinganda “husnliroq” degan ma’noni anglatadi (arabcha “husn” so‘zidan kelib chiqqan). Ya’ni boshqa suralardan ko‘ra husnliroq va yaxshiroq degan ma’noda aytigan. Haqiqatdan ham “Yusuf” surasida boshqa suralarga qaraganda ibrat oladigan va komil insonni tarbiyalash uchun muhim ahamiyat kasb etadigan jihatlarga boy. Unda oilaviy masalalardan tortib davlat ishlari-yu, tush ta’birlarigacha so‘z yuritiladi. Masalan: Yusuf alayhissalom otalari Ya’qub alayhissalomning sabrlari. U kishi farzandlari ichidagi eng yaxshi ko‘rgani Yusufni yo‘qotganda qanchalik qayg‘uga tushsa-da chiroyli sabr bilan qissa oxirida Yusufni diydoriga erishadi. Sabr timsoli faqatgina Ya’qub alayhissalom emas balkim Ayub alayhissalom ham hisoblanadilar. Ba’zi bir boshqa asarlarda badanlari yara bosib qurtlab ketgan degan ma’lumotlar ham uchraydi. Ammo marhum Shayx Muhammad Solih Muhammad Yusuf hazratlarining “Hadis va hayot: Anbiyolar qissasi”da bu ma’lumotlar ishonchli emasligi ta’kidlanadi. Ya’nikim “Ayub alayhissalom haqida, u zotning sabrlari haqida to‘qilgan, yolg‘onlarning eng odoblisisida aytilishicha u zot juda xunuk dardga mutbalo bo‘lgan emishlar. Yaqinida turib bo‘lmaydigan darajada yomon ahvolga tushgan emishlar.”¹

“Bunday afsonalar payg‘ambarlik maqomiga mutlaqo ziddir. Alloh taolo boshqalarga o‘rnak bo‘ladigan xos bandasiga- payg‘ambarga odamlar nafrat bilan qaraydigan darajada jirkanch kasallik bermaydi.”² Xuddi shunday ixtiloslardan biri Yusuf qissasida ham keladi: Qissasi Rabg‘uziyya”da Yusuf alayhissalomga tush ta’biri yechish ya’ni bilishi uchun Alloh taolo Jabroil alayhissalomni yuborib ular zindonda namoz o‘qityotgan paytlari o‘g‘izlariga uzumga o‘xshash meva solib u erib qonlariga singgandan so‘ng tush ta’birini bilish qobiliyatini paydo bo‘ladi. Biz bilamizki Alloh taoloning elchilari payg‘ambarlarga odamlarga Alloh taoloni elchiligini bildirish uchun g‘ayrioddiy qobiliyatlar beriladi. Masalan Dovud alayhissalomga temirni mumdek qilib ishlov berish, Sulaymon alayhissalomga esa ins-jinslrani bo‘ysundirish va boshqarish. Ammo Yusuf alayhissalomga tush ta’birini bilish qibiliyatini berish haqida Qur’oni Karimda bunaqa fikr yoki so‘z yuritilmagan. Bunday ixtiloslar kelib chiqishiga nima sabab bo‘lgan degan savol tug‘iladi. Buning sabablaridan biri xalq o‘g‘zaki ijodining rivojlanishi. Xalq og‘zaki ijodida bir

¹ “Hadis va hayot” 20-juz “Anbiyolar qissasi” Shayx Muhammad Solih Muhammad Yusuf - Hilol nashr.:Toshkent -2014,285-bet 1-xatboshi

² “Hadis va hayot” 20-juz “Anbiyolar qissasi” Shayx Muhammad Solih Muhammad Yusuf - Hilol nashr.:Toshkent -2014,285-bet 2-xatboshi

hikoyat og‘izdan og‘izga ko‘chish jarayonida yangi material yoki detallar bilan boyib boradi va shuning hisobiga payg‘ambarlar qissasiga ham qo‘srimcha detallar, materiallar qo‘shiladi. Shu sababli o‘zgarishlar davom etadi va asliylik yo‘qoladi. Bu fikrlardan kelib chiqadiki ba’zida odamlar og‘zidagi hikoyatlar hammasi ham Qur’oni Karim bilan to‘g‘ri kelmaydi va bu ixtiyoqlar insonlarni chalg‘itadi xuddi muqaddas Injil kitobini to‘rt nusxasini to‘rt inson yozib to‘rt xil tahvil qilgandek gap. Shunday ekan faqat va faqat Qur’on Karimda va Hadisi Sharifda keltirilgan hikoyatlarga ishonaylik. Biz hali ikkita payg‘ambar qissalaridagi ixtiyoqlarni ko‘rib chiqdik. Qur’onda esa 24 ta payg‘ambar nomi tilga olingan va bu Islom dinimizning muqaddas kitobi Qur’oni Karim va boshqa asarlar o‘rtasidagi ixtiyoqlar ko‘pligining bir belgisidir.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. “Qissasi Rabg‘uziy” www.ziyouz.com
2. “Hadis va hayot” 20-juz “Anbiyolar qissasi” Shayx Muhammad Solih Muhammad Yusuf - Hilol nashr.:Toshkent -2014

"SHORTCOMINGS OF YOUNG PEOPLE IN THE PROCESS OF SPEAKING ENGLISH, WAYS TO OVERCOME THEM".

Saydavova Dilnoza

Jizzakh, English teacher at school no:14

Mail: saydavovad@gmail.com

Annotation: This article reveals the indifference of young people to the process of speaking English, the difficulty of speaking, the causes and solutions.

Keywords: youth, speech, pronunciation, games, innovative ideas.

We all know that young people today find it a little difficult, sometimes embarrassing, to speak English. Especially after they are admitted to a higher education institution, they drop out of school altogether. The idea that I will own my profession still lingers in their minds. As a result of the decline in interest in learning, they live only for tomorrow. In fact, something can be done today. Demand is especially high today for young people who are fluent in English.

The reason for such problems is that young people are not taught to speak English since school. We know that the rural and suburban population make up a larger proportion of the urban population. In particular, students are not provided with quality education in rural schools. As a result, the student spends 9 years of school in vain and attends tutoring to enter the university. At the same time, a student who does not have the skills and foundations that he did not acquire during his school years, only manages to finish the grammar of English. That is, he spends his life memorizing the test only for admission to a higher education institution. Applicants preparing for the rest of the field are not able to spend time in a foreign language just by tutoring. The development of such personnel is the reason why they do not study international experience. In order to achieve high results in each field, high results can be achieved only if various new innovations in the field are studied and acted on the basis of foreign and national experience.

To achieve such a result, of course, requires a good knowledge of foreign languages.

In order to increase the interest of young people in English, it is necessary to organize their lessons meaningfully from school age. To do this, special attention should be paid to their speech activities. Organize conversation processes, help them speak fluently. You need to create a comfortable atmosphere to have more conversations with your peers. If the teacher organizes small scenes with the students, it will encourage them to speak English more.

In scenes, students need to be given images and students are prepared for a verbal conversation based on their images.

Using this game at the beginning of the lesson will make the student more interested in the lesson process. At the same time, scenes from events that occur in our daily lives help students to speak in their daily lives as well.

For example, the situation in the store can be set as a scene. In this case, one student is the seller and the other is the buyer. The conversation between them takes place in English while the buyer is shopping. In doing so, the pupil is still sought after.

In organizing the lesson process, the teacher can create a list of new words for various hagiographic events in addition to the scene and give the task to the students to learn it.

At the same time, the teacher should also encourage students to work in groups with the group. Then students can lose the habit of shyness in the process of speaking. Constant work with the group encourages the student to be proactive.

The student also has no difficulty finding a friend. And this process will also increase his interest in the English language. When a student begins to choose his or her profession, he or she also tries to be prepared in English for conversations on the surface of the profession. Begins to try to learn words and dialogues within the profession.

Reference:

1. Энтони Гидденс Ускользающий мир. Весь мира - 2004.
2. Coughlin.M "Speaking" www.english learners.com.

**"O'ZBEK TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH,
GRAMMATIK TILNI SHAKLLANTIRISH"**

*Saydullayeva Xolida Axmedovna
Toshkent viloyati, O'rta Chirchiq tumani 23-umuta'lim
Maktabi o'zbek tili fan o'qituvchisi
Pochta manzili: saydullayevaxolida@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada ona tili fanining o'qitilish metodikalaridan unumli foydalanish hamda zamonaviy vasifatli ta'limni qo'llab-quvvatlash to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: til o'qitish prinsiplari, ta'lim jarayoni, tarbiyaviylik prinsiplari, imloviy xatolar, Grammatik tilni shakllantirish.

Til o'qitish prinsiplari ta'lim-tarbiya jarayoniga asos bo'ladigan ta'limiy qonun-qoida singari ma'nolami o'z ichiga oladi. Ta'lim jarayonida darsni tashkil etish, boshqarish, nazorat qilishda talaba va o'qituvchi faoliyatiga qo*yiladigan talablar, didaktik qoidalar ta'lim prinsiplaridir. Mazkur prinsiplar har bir o'quv predmetida o'ziga xos tatbiq etiladi. Ta'limning tarbiyaviyligi prinsipi. Ta'limning tarbiyaviyligi prinsipi yosh avlodni har tomonlama kamolotga yetkazishni nazarda tutadi. Ona tili o'iganish jarayonida talabalaiga milliy g'oya, ona-Vatanga sadoqat, tabiatga muhabbat, kishilarga hurmat, ehtirom, yaxshilik, adolatli bo'lism, yuksak insoniy fazilatlami egallash kabi ijobji xislatlar singdiriladi.

Ona tili darslarida yoshlami ta'limiy taibiyalash yo'llari benihoya ko'p:

- har bir mavzu va bo'limning ta'limiy imkoniyatlaridan foydalanish;
- tanlangan matn o'rganilayotgan til hodisasi va sharqona tarbiyaga mos bo'lishini ta'minlash;
- darslikda berilayotgan ma'rifly matnlardan, tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan qo'shimcha matnlardan foydalanish shular jumlasidandir.

Darsliklarda keltirilgan topshiriqlar ham ta'limiy, ham tarbiyaviy maqsadlami ko'zlaydi. Topshiriqlami bajarish jarayonida talaba kuzatish, qiyoslash, ijodiy tafakkumi ishga solish, muammolar yechimini izlash, topish va xulosalash majburiyati bilan yuzma-yuz keladi. O'zi topgan yechimni (fikmi) ifodalash (ko'chirma gap holida), zaruriyatini, isbotlash mashaqqatini tuyadi, g'oliblik lazzatidan bahramand bo'ladi. Bu esa ta'limda tarbiyaviylik prinsipining amaliy samarasini, natijasidir.

"Gapning uyushiq bo'laklari" mavzusini o'rganishda Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'ot it turk" asaridan keltirilgan matndan foydalanish mumkin: "Men turklar, turkmanlar, o'g'izlar, chigillar, yag'molar, qirg'izlaming shaharlarini, qishloq va yaylovlarini ko'p yillar kezib chiqdim, lug'atlarini to'pladim,

Turk so'z xususiyatlarini o'rganib, aniqlab chiqdim. Men bu ishlami til bilmaganligim uchun emas, balki bu tillardagi har bir kichik farqni ham aniqlash uchun qildim. Ularga shunchalik diqqat qildimki, bu tillar butunlay dilimga jo bo'ldi. Ulami har tomonlama puxta, bir asosda tartibga soldim".

Topshiriq.

1. Matnni diqqat bilan o'qing va sarlavha toping.
2. "Men bu ishlami... Bu tillardagi har bir kichik farqni ham aniqlash uchun qildim", — degan gapni uyushiq bo'lakli gapga aylantiring. So'ngra mazmunini sharhlang.
3. Matndagi uyushiq bo'laklami ma'nosiga ko'ra guruhlab, bir necha uyushiq bo'Makli gaplaiga aylantiring.

Ona tili darsligi uchun tanlangan matnlar ta'limiy va tarbiyaviy yo'nalishda, rang-barang mavzularda, shaklan va mazmunan mukammal, mantiqan to'g'ri, tili sodda va ravon, o'quvchi uchun tushunarii bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Ana shundagina matn, matn yaratish sistemasi va matn tahlili o'quvchi uchun zarur bo'lgan natijani beradi — kommunikativ savodxonlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. "O'zbek tilining o'qitish metodlari" T2016.

ЎЗБЕК ЛЕКСИКОГРАФИЯСИ ТАРИХИДА ЭТНОГРАФИЗМЛАРНИНГ БЕРИЛИШИ

Нурали Рашидович Амонтурдиев
Ўзбек тилишунослиги кафедраси
ўқитувчиси, Термиз давлат университети
E-mail: n.omonturdiev@mail.ru
Тел: +998 99 6770706

Аннотация: Ушбу мақолада XIII-XIX асрларда яратилган лугатчиликка оид асарларда миллий урф-одат, анъана, маросим ва улар билан боғлиқ предмет номларининг акс эттирилиши ҳақида фикр юритилади. Лугатларда миллий маданий семага эга лексемалар миқдорини кам учраши сабаблари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: этнографик атама, увуғ, қора қумғон, кўмоч.

Жамият ривожланишининг барча босқичларида тил халқ ҳаёти, маданияти билан узий боғлиқликда шаклланиб келган. Тил халқнинг моддий, маънавий, ахлоқий маданияти элементларини ўзида акс эттириб, уларни авлоддан авлодга етказиб келмоқда. Тил – бу этнос тарихининг хилма-хиллиги, сўз бойлигини ташувчи ва одамлар ҳаётидаги барча ўзгаришларни ўзида ифодаловчи ижтимоий жараёндир. Шу боис ҳам тил ривожланишининг барча босқичларида лугатлар тузишга, тилнинг лексик таркибини ўрганишга катта эътибор қаратилган. Бу борада туркӣ тилшунослик ҳам ўз анъаналарига эга.

Мўгуллар истилоси даврида туркӣ халқларнинг яшаш тарзи билан боғлиқ қадимиј анъаналари, миллий урф-одатлари, илму фанга оид ёдгорликлар, илмиј манбалари топталди, йўқ қилинди. Бу жараён туркӣ халқларнинг кейинги илм-фани, маданиятининг ривожланишига сезиларли даражада салбий таъсир қилди. XIII-XIV асрларга келиб туркӣ тиллар ва уларнинг лексикаси, грамматикасига оид айрим асарлар яратилди. Бу асарлар, албатта, ўзларидан олдин яратилган лингвистик асарлар (масалан, араб тилшунослигида яратилган асарлар ёки Маҳмуд Қошғарийнинг “Девону лугатит турк” асари)дан таъсирланиб ёки шу асарларга асосланиб ёзилган. Шундай асарлардан бири “Ат-тухфат уз-закияту фил лугат ит-туркия” (Туркӣ тил ҳақида ноёб тухфа) дир.

“Ат-тухфа” аввал яратилган лугатшуносликка оид асарлардан қисман фарқ қиласи. Хусусан, сўзлик шаклида олинган лексемалар туркӣ лугатшуносликка асос бўйлан “Девон”да келтирилгани сингари алифбо тартибида берилмаган. Ўша давр қипчоқлар тилида учрайдиган лексемалар мавзуйи гурухларга ажратилган ҳолда изоҳланган. Асарда қипчоқлар турмуш тарзи, маданий ҳаёти, урф-одатларини акс эттирувчи этнографик лексемалар келтирилган. Хусусан, қипчоқлар кўчманчи чорвадор халқ бўлгани боис асарда шу мавзуга доир этнографик атамалар учрайди. Масалан: **Tug‘a – айил** (нўхта ҳам шу атама билан аталган) [1; 14]; **qaqach – қоқ қўшт** (қуритиб олинган гўшт) [1; 15]; **qumg‘on – буни ко‘kovur** ҳам дейилади (Оловда сув қайнатиш учун ишлатиладиган идиш. Ҳозирги кунда Бойсун худудида айнан қумғон, қора қумғон номи билан аталади – изоҳ муаллифдан) [1; 15]; **tuturg‘an – буни биринч** ҳам дейидилар. Сут билан пиширилса **бўтқа** дейидилар [1; 16]; **qurut – қатиқ маҳсулоти** [1; 16]; **кўшёй** – икки ёшли түя боласи [1; 38];

қуна ва дуна – икки ёшли хўқиз боласи, тана [1; 38]; **қујун** – икки ёшли қўй [1; 38]; **чаймён** – бир хил тўн тури [1; 40]; **ујуттї** – қаттиқни ивитиш [1; 62]; **дулооб** – сув чиқарадиган чархпалак [1; 56]; **тапчақ ва бачик** – бешик ва шоҳ тахти [1; 31];

Аммо “Ат-тухфа”да бу каби лексемалар сони жуда кам. Лугатда “Девону лугатит турк” асаридаги сингари халқ ҳаётида учрайдиган қадимиј урф-одатлар (тўй, маросим, турли хил ирим-сиримлар..) ва халқ ўйинлари билан боғлиқ лексемалар учрамайди.

Туркӣшуносликда лугатчилик билан боғлиқ яна бир асар бу – XV асрда яратилган “Муҳокамат ул-лугатайн” дир. Ушбу асарда асосий эътибор икки тил – туркӣ ва форсий тилларни чоғиштириш усулида, уларнинг семантик, услубий, умуман, лингвистик имкониятларини аниқлашга қаратилган. Алишер Навоийнинг ушбу асари Шарқ тилшунослигидагина эмас, дунё тилшунослигига биринчи бўлиб типология соҳани, яъни тилларни ўзаро чоғиштириб ўрганиш ишини бошлаб берди. “Муҳокамат ул-лугатайн”дан аввал яратилган лугатшунослик, грамматикага оид бошқа асарларда икки ва ундан ортиқ тиллар таққосланган, чоғиштирилган ва бу ҳақда фикрлар баён қилинган. Аммо бутун бошли бир асар турли хил тиллар (масалан, икки тил оиласига мансуб тиллар)нинг фонетик, лексик, грамматик хусусиятлари қиёсий-чоғиштириш асосида ёритилмаган эди. Навоий шу йўл билан бу икки тилнинг лексик-стилистик, фоно-стилистик, морфо-стилистик жиҳатларини, қолаверса, ушбу тилларнинг лингвокультурологик белгиларини яратиб берди.

"Мұхокамат ул-луғатайн" луғатчиликка оид асар бўлса-да, замонавий луғатлар структураси шаклида ёзилмаган. Асарда туркийча ва форсийча лексемалар шеърий ва насрый шаклларда қиёсланган. Икки тил лексикасининг семантик имкониятлари таҳлил қилинган. Асарда туркий халқларнинг яшаш тарзи билан боғлиқ этнографик лексемалар ҳам учрайди. Масалан: "Бир муттаайин нимаким "оқ үйдир", анга "хиргоҳ" от қўюптурлар. Аммо аниңг ажзосининг кўпини турк тили бил айтурлар. Андоқки, тунглук, ва узук ва тўрлуг ва босргуз ва чиг ва қанот ва кўзанак ва увуг ва богиши ва бўсага ва эркина ва ало ҳозал-қиёс" [4;16]. Асарда келтирилган "оқ үй" ҳозирги кунда Сурхондарё ҳудудида "кора ўтов", "кора үй" деб аталади. Юқорида келтирилган "оқ үй" ва унинг таркибий қисмини ифодаловчи атамалар ҳозирги кунда турли фонетик, морфемик ўзгаришларга учраган ҳолда ахоли лексикасида мавжуд. Масалан, **тўрлуг – тўр, чиг – чий, эркина – эргана** шаклида. **Қанот, увуг, bogiши, бўсага, узук** сингари лексемалар қора уйнинг маълум қисми – этнографик номи сифатида ҳозирги кунда ҳам нутқда қўлланиб келинмоқда.

Шунингдек, асарда таомлардан **тутмоч, умоч, қўмоч, толғон**: "Ва яна баъзи емаклардин қаймог ва қатлама ва буламог ва қурут ва улоба ва манту ва қуймог ва уркамочни ҳам туркча айтурлар. Ва қимизни ва сувмани ва боҳсумни ва бўзани даги туркча айтурлар. Яна тутмоч ва умоч ва кумоч ва толғонни ҳам туркча айтурлар" ва миллий кийимлардан "Ва маъҳудий албисадин мисли: дастор ва қалпоқ ва наврӯзий ва тўппи ва ширдоғ ва дакла ва ялак ва ёғлиғ ва терлик ва қур йўсунлуг" [4; 17] каби атамалар ҳам туркча эканлиги таъкидлаб ўтилади. Шунга қарамасдан, асарда туркий халқларнинг ўзига хослигини намоён этувчи миллий этнографик лексемаларга жиддий эътибор қаратилмаган.

Жамолиддин Абу Мұхаммад Абдулаҳад Туркийнинг "**Китобу булғатул-миштақори луғатит турк вал қифчоқ**" (Туркий ва қипчоқ тилини билишни истаганлар учун қўлланма) (XIV) луғати туркий тилли халқлар тарихи, маданияти, урф-одатларини ўрганишда мухим манбалардан бири саналади. "Ушбу луғат жуда кам нусхада бўлиб, қўлёзма шакли Париж миллий кутубхонасида сақланади. Келтирилган маълумотларга кўра, асарнинг арабча матни қора, туркий сўзлар эса қизил сиёҳда" [3; 226] ёзилган. Асарнинг дастлабки икки боби диний тушунчалар: Ҳудо, осмон, ер, унинг ости ва устида мавжуд бўлган мавжудотлар тавсифига бағишлиланган. Юқорида келтирилган луғатларда бўлгани каби ушбу асарда ҳам миллий маданий тушунчалар эмас, диний эътиқод билан боғлиқ қарашлар, тасаввурлар устунлик қиласи.

XV аср ва XIX асрнинг биринчи ярмигача бўлган даврдаги луғатчиликни, асосан, Навоий асарларига тузилган луғатлар ташкил этади: Толеъ Имоний Ҳиравийнинг "Бадоеъ ул-луғат" (1405), "Абушқа" (XVI аср), Мұхаммад Маҳдийхоннинг эски ўзбекча-форсча "Санглоҳ" (1748), Яъқуб Чингийнинг "Келурнома" ва Шайх Сулаймон Бухорийнинг "Луғати чифатойи ва турки усмоний", Мұхаммад Ризо Хоксорнинг "Мунтахабу-л-луғот" ва "Зубд ул-луғот", Ишоқхон Ибратнинг "Луғати сита ал-сина" каби асарларини мисол килиб келтириш мумкин [2; 214]. Ушбу луғатларда шоирнинг лингвопоэтик салоҳияти, сўз қўллаш маҳоратини ёритиш асосий мақсад саналган.

"Абушқа", "Санглоҳ" луғатлари А.Навоий ва унинг айрим замондошлари асарлари лексемаси изоҳига бағишлиланган. "Абушқа"нинг яратилган йили, ҳатто луғатнинг ўз оти ҳам маълум эмас. Луғатнинг илк бош сўзи "қария, кекса" маъносидаги **абуšқа** билан бошлангани учун, луғатга ҳам шу от бериб кетилган [6; 56].

Мирзо Маҳдийхоннинг "**Санглоҳ**" (маъноси "тошлоқ ер" дегани) [6; 65] луғати ҳам араб лексикографияси асосида яратилган бўлиб, анъанавий ҳолда мумтоз классик адабиётдаги ижодкорлар: Лутфий, Мир Ҳайдар, Навоий, Ҳусайн Бойқаро, Бобур ижодида қўлланган, маъносини топиш, тушуниш қийин бўлган лексемаларнинг изоҳига эътибор қаратилган.

Лексикографиямиз тарихида Фазлуллахон Барлоснинг "**Луғат-и туркий**" асари ҳам мухим аҳамиятга эга. Ушбу луғатлар сўзнинг асл ва кўчма маъноларини аниқлаш, туркий ва туркий бўлмаган лексик бирликларни белгилаш ҳамда уларнинг этимологияси бўйича қимматли маълумотлар беради. Ҳиндистонда XVIII асрда тузилган "Луғати туркий" ўзбек луғатчилик тарихида алоҳида ўрин тутади [7; 3]. Ушбу луғат форс тилида ёзилган бўлиб, этимологик жиҳатдан туркийча 1366 та лексема изоҳланган. Ўзбек тилшунослигига "Луғат-и туркий"га тегишли илмий-назарий маълумотлар А.А.Убайдуллаевнинг "Луғат-и туркий"нинг лексикографик тадқиқи" (2011) номли илмий ишида ўз ифодасини топган. Ушбу тадқиқотда луғатда келтирилган лексемалар лексикографик планда тадқиқ қилинган бўлиб, унинг ўзбек луғатчилик тарихида тутган ўрни кўрсатиб берилган.

А.А.Убайдуллаевнинг таъкидлашича, асарда келтирилган лексемалар ранг-тус, масофа, ҳажм; ўсимликлар; ўйин номлари ва улар билан боғлиқ тушунчалар; чирой, тақинчоқ, безак; инсон аъзолари номи; уруғ, қавм, қабила номлари; озиқ-овқат, таом номлари; ҳарбий соҳага оид сўз ва терминлар; давлатчилик, амал, мансаб ва касб-хунарни билдирувчи сўзлар

билин бир қаторда киши ҳолати билан боғлиқ лексемалар, паррандаларга оид сўзлар, уйрўзғор буюмлари номи ва уларга доир сўзлар, табиат ҳодисалари, осмон жисмлари номлари, саноқ сонлар, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ва улар билан боғлиқ тушунчаларни ифодаловчи сўзлар, маза-татъм билдирувчи сўзлар, овчиликка оид нарсалар номи ва улар билан боғлиқ тушунчаларни ифодаловчи сўзлар каби турли хил мавзуй гурухлар [7; 15] ни ўз ичига олади. Луғат форс тилида бўлгани боисми, ўзбек халқ этномаданий ҳаёти: урф-одатлари, ирим-сириллари ва у билан боғлиқ жараёнларни ифодаловчи этнолексемалар деярли келтирилмаган.

Юқорида келтирилган луғатларда (масалан, Алишер Навоий ва унинг замондошлари томонидан яратилган) бош сўз сифатида танланган лексеманинг лексик-семантик, фонетик, морфологик хусусиятлари, шакл ва маъно муносабати, шунингдек, полисемантик имкониятлари таҳлилига асосий эътибор қаратилган. Асосан, Аллоҳ, илоҳий ишқ, севгимухаббат мадҳ этилгани, бундан ташқари, шеърий шаклда ёзиш анъана бўлгани, классик бадиий матн яратиш ва унинг лингвистик имкониятларига кўпроқ эътибор қаратилгани жонли сўзлашувда мавжуд лексемаларнинг диққат марказидан четда қолиб кетишига сабаб бўлган.

Туркий халқлар адабиётида этнографик лексемалар халқ оғзаки ижоди саналган доностонлар; Рабғузийнинг “Қиссаси Рабғузий”, Заҳиридин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома” каби насрый асарларида халқимиз этногенези, этномакони билан алоқадор умумётнолексемалар учрайди. Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, миллий тил ва моддий ҳамда маданий маданиятимиз тараққиётининг турли босқичларида юзага келган ушбу насрый ва шеърий асарлар матнида учрайдиган этномаданий лексик бирликларни этнолингвистик жиҳатдан ўрганиш борасида амалий лингвистик тадқиқотлар мавжуд эмас. Келажакда ушбу йўналишда қилинадиган илмий тадқиқотлар халқимизнинг қадимий ҳаёт тарзи билан боғлиқ урф-одат, анъана, маросим, предметлар ва уларнинг тилдаги ифодаси бўлган этнографик лексемаларнинг этимологияси, ариал доирасини лингвистик таҳлил қилиш имконини беради.

Жумладан, “миллий қадриятлар қайта тикланаётган ҳозирги пайтда чорвадор “тили”, унинг поэтикаси... – этнолингвистик, этнографик, этнопсихологик, лингвопсихологик, мифологик аспектларда тадқиқ қилиниши, этимологик, изоҳли луғатлар яратилиши долзарб масала бўлиб қолмоқда” [5; 8].

Ўрганишлар натижаси шуни кўрсатдики, XX аср бошларигача туркий халқлар лексикографиясида ҳеч бир луғат маҳсус этнографик аспектда яратилмаган. Бунга ўлкамизда ҳукмрон табаканинг тез-тез ўзгариб туриши, босқинлар, шунингдек, араб ва форс тилининг ҳукмрон тил бўлгани асосий омил ҳисобланади.

Илм-фан жадаллик билан ривожланиб бораётган, ҳар бир миллат ўз миллий қадриятлари, миллий маданияти, урф-одатларини сақлаб қолиш учун жиддий ҳаракат қилаётган ҳозирги жараёнда замонавий тилшунослик олдида турган асосий вазифалардан бири сифатида умумтуркий, ўзбек ёзма достонлари, этнопоэтикаси, бадиий асарлар тилини алоҳида ўрганиш, унда миллий этнографизмларнинг берилишини лингвистик планда тадқиқ қилиш ниҳоят даражада мухим эканини таъкидламоқ жоиз.

Адабиётлар:

1. “Ат-тухфат уз-закияту фил луғат ит-туркия”. – Тошкент, Фан, 1968. 277 Б.
2. Boynazarov Z. Tarixiy-qomusiy manbalarda ifodalangan olamning lisoniy manzarasi va uning madaniyat tarixini o‘rganishdagi o‘rnini (Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘at-it turk” asari misolida) Academic Journal of History and Idea ISSN: 2148-2292. Dergipark.org.tr. –Toshkent, 2019. – 2147 b.
3. Жамолхонов X. Ҳозирги ўзбек адабий тили. –Тошкент: Талқин, 2005. 260 Б.
4. Навоий А. Муҳокамат ул-луғатайн (20 томлик мукаммал асарлар тўплами, 16-том). -Тошкент, Фан, 2000. 329 Б.
5. Омонтурдиев А. Чорвачиликка оид сўз ва атамаларнинг қисқача тематик эвфемик луғати. - Тошкент: 2015. 92 Б.
6. Содиков Қ. Тарихий лексикография. -Тошкент, 2011. 94 Б.
7. Убайдуллаев А.А. “Луғати туркий”нинг лексикографик тадқиқи.: фил.фан.номз. автореферат. –Тошкент, 2011. 24 Б.

TURKIY TILLARDA QOLMOQ FE'LI SEMALARI

(*O'zbek, qoraqalpoq, turkman tillari misolida)*
Qorqalpoq davlat universiteti O'zbek filologiyasi fakulteti
2-kurs talabasi Allaberdiyeva Durdona

Annototsiya. Ushbu maqolada turkiy tillarda qolmoq fe'li semalari o'zbek, qoraqalpoq, turkman tillari misolida tahlilga tortilgan. O'xshash va farqli jihatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar. leksema, fe'l, qolmoq, turkiy, o'zbek, qoraqalpoq, turkman.

Lingvokulturologiya — “til va madaniyat” ning uzviy aloqadorligini, uning shakllanishi va rivojlanishini o'zida aks ettirgan hodisalar — til-madaniyatni birqalikda o'rganadigan alohida ilmiy soha sanaladi. Hozirgi vaqtida lingvokulturologiya butun jahon, xususan, rus tilshunosligida eng rivojlangan yo'nalihslardan biri bo'lib, bu borada ko'plab tadqiqotlar yaratilmogda. Bu yo'nalihs o'zbek tilshunosligida oxirgi o'n yillikda paydo bo'la boshlaganiga qaramay, bugungi kunda o'zining bir nechta mustaqil sohalariga ham ega. Ushbu maqolamizda qiyosiy lingvokulturologiya asosida turkiy tillar (o'zbek, qoraqalpoq, turkman)dagagi qolmoq fe'li semalarini tahlil qilamiz. Qolmoq fe'li ma'nosiga ko'ra davomli holat fe'li lug'aviy-ma'noviy guruhiga kiradi. Turkiy tillarda qolmoq fe'li mustaqil, ko'makchi fe'l vazifalarida, shuningdek, ko'makchi fe'lli birikmalar tarkibida kelib turli xil ma'nolarni ifodalaydi. O'zbek tilida mazkur fe'l 16 xil, turkman tilida 13 xil, qoraqalpoq tilida 4 xil semalarga ega. Qolmoq fe'li umumturkiy asosga ega bo'lsa ham, mazkur tillar mansub xalqlarning turli xil taraqqiyot bosqichlarini bosib o'tganligi, o'ziga xos turmush tarzi, dynyoqarashi, boshqa-boshqa guruhlarga mansubligi, qo'shni xalqlar va tillar bilan ijtimoiy-iqtisodiy-siyosiy aloqalari — dunyoning lisoniy manzarasida aks etgan maxsus xususiyatlari sababli fe'l anglatadigan harakat-holat ma'nosida turli xillik namoyon bo'ladi. Bular esa turkiy tillar leksikasini antrosentrik yo'nalihsida yanada boyitish, ulardagi bir-biriga mushtarak yoki farqli jihatlarini ochish, turkiy tillar qiyosiy lug'atini tuzish kabi dolzarb masalalarda qimmatli material bo'ladi. Quyida qolmoq fe'lining turkiy tillardagi semalarining o'xshash va farqli jihatlarini ko'rib chiqamiz.

1. Qolmoq fe'lining dastlabki ma'nosini boshqa joyga ketmay, bormay, jilmay, qo'zg'almay, o'z joyida bo'lmoq; joyni tark etmaslik. Uyida qolmoq. Kutubxonada qoldi. Biz bu yil ham qishloqda qoldik. Otamlar bu yerda qolmoqchilar, sardoba qurishni o'layapdilar... (Mirmuhsin, Me'mor) Majlis bo'lgan joyda o'sha gapirgan odam va yana bir necha kichi qoldi. A. Qahhor, Qo'shchinor chiroqlari.[1,326]

Qoraqalpoq tilida ham qaliv fe'li ayni ma'noda, bir yerdan boshqa yerga ketmay qolmoq, deb izohlanadi. Bügen Jumagül oqiyidan qaldi. Oq tesip ôtpey, suyek penen ettiń arasında qalipti. [2,112] Turkman tilida galmak fe'lining ushbu semasi ayni yuqoridagidek izohlanadi: Bir ýerden ikinji ýere gitmän ýa-da alyp gidilmän, öñki ýerde bolmak. Arwanyň ýuki galma, Ýola girseň ner biläni. Magtymguly. [3, 388]

2. O'zbek tilida qolmoq fe'lining ikkinchi semasi saqlanmoq, omon qutulmoq. Yuz o'limdan qolganman. O'g'rilardan bittasi tutildi... qolganlari ham ushlanur, deb o'ylayman. A. Qodiriy, O'tkan kunlar. [1, 326] Qoraqalpoq tilining izohli lug'atida ushbu sema alohida izohlanmagan. Turkman tilida galmak fe'lining ushbu semasi o'zbek tilidagi kabi izohlanadi: Galmak kömekçi işligi sypatdan soñ gelip, täze manyly düzümlü işlik ýasalýar. Aman galmak, ölmän galmak, aman çykmak. [3, 389]

3. O'zbek tilining izohli lug'atida qolmoq fe'lining ushbu semasi ishlatish, foydalanish va sh.k dan holi bo'lib saqlanmoq, ortmoq, shu tariq keyingilar ixtiyoriga o'tmoq, me'ros bo'lmoq. Bu imorat otamizdan qolgan bo'lsa kerak? A. Qahhor, Qo'shchinor chiroqlari. Bir parcha yer hammadan qoladi, o'g'lim. Hech kim qabriga orqalab ketmaydi. Oybek, Tanlangan asarlar. Otababolardan qolgan udum bu, qizim. K. Yashin, Xamza. [1, 326]

Qoraqalpoq tilining izohli lug'atida yuqoridagi ma'no ushbu semaga ham aloqador, ammo alohida izohlanmagan: Bireyden qalğan urpaq. Atadan qalğan altay edik [2, 112].

Ushbu sema turkman tilining izohli lug'atida ortib qolmoq ma'nosida izohlanadi. Harçlananyndan, sowlananyndan belli bir möçberde artyk galmak, galyndy bolmak. 100 müñ manatdan 50 müñ manat galdy[3, 389]

Shu kabi fe'llarni qiyosiy-tarixiy usulda o'rganish tilshunoslik, xususan, o'zbek tilshunosligi

uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Fe'lllar semantikasida yuzaga kelgan ko'plab savollarga aniqlik kiritadi.

Adabiyotlar

1. ЎТИЛ – Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдлик, V жилд. -Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2008, Б.362.
2. ҚТТС – Қарақалпақ тилиниң түсиндирме сөзлиги. 4 томлық, III том. -Нукус: «Карақалпакстан», 1988. ББ.97-98.
3. ТДДС – Türkmen diliniň düşündirilişli sözlüğü. İki tomluk. I том. – Aşgabat: Ylym, 2016 ý. –486-493 s.

INGLIZ TILI DARSLARIDA QIZIQARLI VA SAMARALI USULLAR

*Artikaliyeva Zarina Turayevna
Toshkent viloyati Bo'stonliq tumani
20-maktab ingliz tili fani o'qituvchisi
+998945832919*

*G'aniyeva Xosiyat Abdurahmonovna
Toshkent viloyati Bo'stonliq tumani
20-maktab ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqlada maktabdagи ingliz tili darslarida pedagogik texnologiya va innovatsyon metodlardan yordamida dars o'tish to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan. Ingliz tili darslarida axborot texnologiyalarini qo'llash haqida qisqacha yoritilgan.

Tayanch so'zlar: pedagogic texnologiyalar, innovatsiyalar, ta'lim jarayoni, axborot kommunikasiyon texnologiyalari, multimedia, elektron darslik.

Bugungi kunda ta'limda, xususan, chet tillarni o'rgatishda innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol usullardan keng foydalanimoqda. Xorijiy til ta'limiga innovatsion pedagogik texnologiyalarning tadbipi- shaxsni jamiyatning talabiga ko'ra yo'naltirish, ta'limni shu talablar asosida tashkil etish ta'lim tamoyillari, metodlari aloqadorligi asosida shaxsni har tomonlama etuk kadr qilib shakllantirish, uning qobiliyati va imkoniyatlarini to'liq namoyon etishi va rivojlantirishi uchun qulay shart- sharoitlar yaratishdan iborat. Pedagogik innovatsion texnologiyalarning yana bir o'ziga xos xususiyati o'quvchi faoliyatining ustuvorligida, ta'lim jarayonida talaba yoki o'quvchinining asosiy figura ekanlidigadir. Ta'lim jarayonida bilish, leksik, grammatik, talaffuz tushunchalarni to'g'ri shakllantirish, o'quvchi ongida bilimlar sistemasini, o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmasini to'g'ri tarkib toptirish innovatsion pedagogik texnologiyalarning tarkibiy qismidir. Hozirgi kunda ta'lim jarayonidagi eng samarali, o'qituvchi pedagoglar ko'zlagan maqsadlarga erishishning kafolatlangan o'qitish uslublari, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, erkin qaror chiqarish ko'nikmasini shakllantiradigan, ularni muammolarini echishlari, turli vaziyatlardan qiyalmasdan chiqib ketishlari uchun zamin hozirlashga qodir bunday o'qitish uslublari pedagogik texnologiyaning eng ilg'or xususiyatidir.

Kundan kunga ta'limga bo'lgan e'tibor kuchaygani bois dars jarayonlarida qo'llanadigan usullar o'zgarib, o'quvchilarga qiziqarli va samarali usullar orqali mavzular etkazilyapti. Shunday ekan, o'qituvchilar ham darslariga o'zgacha tayyorgarlik bilan mashg'ulotlarni samarali o'tishi uchun yangi innovatsion texnologiyalarni o'quv jarayonida qo'llaydilar.

Innovatsiya inglizcha innovation "yangilik kiritish, yangilik" ma'nolarini bildiradi. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan, interaktiv metodlardan foydalaniлади. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Bugungi kunda yoshlarimizning kelajagi, ularning bilimli, dono, iqtidorli bo'lishlari uchun zamonaviy tarzda qurilgan muassasalarning barchasi yangi texnologiyalar bilan jihozlanmoqda. Bunday imkoniyatlar, albatta, o'quvchilarni tinglab tushunish, eshitish, gapirish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Davr o'qituvchi-pedagoglar zimmasiga alohida ma'sulyat yuklamokda, chunki bugungi kun o'qituvchisining dunyoqarashi, fikrashi, qolaversa bilimi, o'qitish uslubi va talabi ham shunga yarasha yuqori. Biz o'qituvchilar darsni yangi pedagogik uslublar orqali, turli o'yinlar tashkil qilib, noan'anaviy tarzda texnik vositalardan foydalangan holda zamonning qat'iy talablariga javob beradigan darajada o'tsak, dars jarayonida o'quvchilarning shu tilga, darsga, mavzuga bo'lgan qiziqishlari yanada kuchayib, chet tilini chuqurroq va tezroq o'rganishga, shu tilda mustaqil gapira olishga harakat qilishadi.

Darsning samarali o'tishida ko'proq nimalarga e'tibor qaratish kerak? Avvalambor, o'qituvchida etarlicha bilim, mahorat va talabchanlik kuchli bo'lishi, har qanday muhitdan chiqib keta olishi zarur. Asosiysi, o'qituvchi va o'quvchi orasida bir-biriga uzviy bog'lanish, ishonch, o'zini yengil his qilish, o'z fikrini ochiq bayon etishi, dars davomida teng faol etishi, darsning sifatlari bo'lishiga yordam beradi. Shuningdek, o'qituvchi darsda yangi pedagogik usullardan qo'llashi samara beradi.

Ingliz tilida o'quvchilarga yaxshi bilim berishda ularni guruhlarga ajratish muhim ahamiyatga ega. Guruh bo'lib ishlaganda o'quvchilar o'zlarining raqiblaridan o'zib ketishga harakat qilishadi. Dars jarayonini kichik guruh asosida tashkil etish, o'quvchilar bilan individual munosabatda bo'lish imkonini beradi. Guruhlarga o'qituvchining o'zi ajratishi kerak, chunki o'quvchilarning bilimiga qarab aralash joylashishi muhimdir. Guruh soni 4-5 kishidan oshmasligi zarur, aks holda o'quvchining ko'pligi darsning buzilishi, shovqin suronligiga, ularning faolligiga halaqit beradi. Guruhlar o'qituvchi bergen mavzu bo'yicha savol-javob, o'zaro bahs-munozara yuritishadi.

O'quvchining eslash, eshitish qobiliyatlarini kuchaytirishda o'qituvchi har xil o'yinlar tashkil qilishi darsni sifatlari bo'lishiga yordam beradi. Masalan: "Chinese whisper" o'yinida o'qituvchi stol boshidagi o'quvchining qulog'iga inglizcha gap aytadi, bu o'quvchi esa ikkinchisiga, unisi esa uchinchi o'quvchiga va nihoyat gap oxirgi o'quvchigacha etkaziladi. Oxirgi o'quvchi o'rnidan turib, qanday jumla eshitganini aytadi. O'yinning maqsadi o'quvchilarning ingliz tilidagi so'z, iboralar va jumlalarning qay darajada eslay olish qobiliyatlarini, ularning qanday talaffuz qilishini aniqlash, shuningdek, o'quvchilarning darsga bo'lgan e'tiborini, diqqatini, fikrini bir joyga to'plash.

Noan'anaviy o'qitish usulining yana bir shakli "Rasmni tasvirlash" (Describing Pictures). Bu o'qitish usulining maqsadi o'quvchilarni gapirishga undash, ularning barchasining ishtirokini ta'minlash. O'qituvchi mavzuga doir racm tanlaydi. Masalan mavzu Present Continous Tense bo'lsa, unda o'qituvchi o'quvchilarga har xil harakatlar ifodalangan rasmni tanlab beradi va ular rasmga qarab "What are the people doing ?" savoliga javob berishadi.(eg. A man is driving a car. Boys are running. The correspondent is interviewing. Women are talking and etc.)

Barcha o'quvchilarning darsda faol qatnashishi va ishtirok etishining yana bir eng yaxshi usullaridan biri bu "Chain Drill". Bu usul har bir o'quvchiga yangi so'z va iboralarni qo'llashga va mashq qilishga imkon beradi, shuningdek, bir-biri bilan muloqotda bo'lishga undaydi. O'qituvchi Chain Drill metodini o'tilgan mavzuni takrorlashda yoki yangi mavzuni mustahkamlashda qo'llashi mumkin. O'qituvchi mavzuga oid yangi gap strukturasi bilan o'quvchilarni tanishtiradi va so'ngra talabalardan uni mashq qilishni davom ettirishini so'raydi. Masalan, o'qituvchi: I can dance. What about you? yoki And you? deb boshlaydi.

Bundan tashqari o'qituvchi ingliz tilida o'quvchilarning tinglab tushunish malakalarini o'stirishda texnik vositalardan lingafon va elektron darsliklardan foydalanishi mumkin. Elektron darslik o'quvchilar uchun juda qulay bo'lib, unda talabalar darsdan tashqari mustaqil foydalanishlari ham mumkin. Elektron darslik, grammatika, fonetikaga oid ma'lumotlar krossvord, test, dialog, matnlardan iborat. O'qituvchi darsni tarqatma materiallar, rebus, krossvord, test asosida o'tishi o'quvchilarning bilimini yanada mustahkamlashda yordam beradi. Ingliz tili darsini o'tishda Klaster usuli ham mayjud. Klaster –inglizcha so'z bo'lib, bosh, popuk ma'nolarini anglatadi. Bu usul bir bosh uzum shaklida tuziladi. Unda o'qituvchi doskada umumiy bir so'z masalan «Technology» so'zini yozadi, o'quvchilar esa unga oid bo'lgan yordamchi so'z va iboralarni ketma-ket yozib, bir-biriga bog'liq bo'lgan jumlalarni hosil qilishadi. O'quvchilar doskaga yozgan so'zlaridan kichik matn tuzishadi. Klaster usuli o'quvchilarni o'ylashga, izlanishga va fikrlashga undaydi.

Noan'anaviy usullarni qo'llaganimizda darsimiz doim bahs-munozarali bo'ladi. Ammo dars mobaynida mavzudan chiqib ketmaslik, har bir usulni shu mavzuga bog'lagan holda ish qoidalariga rioya qilishimiz shart. Bunda o'qituvchi barcha talabalarning ishtirokiga e'tibor berishi, ortiqcha gapirish, shovqin ko'tarmaslikka, bir-birini hurmat qilish, qo'l ko'tarish qoidasiga bo'ysunishini, aks holda, tartib-intizomi bo'lmagan o'quvchiga past baho qo'yilishini ta'kidlab o'tishi lozim.

Xullas, darsning sifatlari bo'lishi, o'qituvchining oldiga qo'ygan maqsadiga erishishi undan kutilgan natijani olishi o'qituvchi va o'quvchilarga yaxshi kayfiyat bag'ishlaydi. Darsning samarali yakunlanishi o'qituvchining yutug'idir. Bu yutuq o'quvchi qiziqishining oshganligida va olgan bilimida o'z ifodasini topadi. Har bir til, xoh u ona tili, xoh ingliz tili bo'lsin, o'rganuvchi doimiy izlanishda bo'lishi kerak. Mashhur ingliz olimi, professor Maykl Uest odatda o'quvchilariga "kishi so'zlashish orqali gapirishni, o'qish orqali o'qishni, yozish orqali yozuvni o'rganadi" degan. Shunday ekan, talabalar fikrlash, izlanish va bilim olishdan to'xtamasligi doim oldinga qarab harakat qilishlari kerak.

Foydalilanigan adabiyotlar:

- 1.Jalolov J. Chet tili metodikasi. T: 1996
- 2.Yoqubov I. Amaliy ingliz tili metodikasi. T: Perfect Print, 2011
- 3.Internet ma'lumotlar.

**ONA TILI VA ADABIYOT FANLARINI O'QITISHDA MILLIY KINO,SPEKTAKL VA
AUDIO MATNLARDAN FOYDALANISH**

*Eshonboyeva Nargizaxon Maxammadjonovna
32-maktab onati va adabiyot fani o'qituvchisi
Tel : +998916026600*

Annotasiya: Maqolada adabiyot darslarida badiiy nasriy asarlar tahlilida kun ora spektakllardan foydalanish,ona tili fanida ham eshitib tahlil qilish usulini joriy etish va uning samaralari haqida bayon qilinadi

Kalit so'z: matn,milly kino,spektakl,samarali usul,tinglab tushunish.

Insonning tafakkuri, aqliy salohiyati ijtimoiy boylik hisoblanadi. Ular har qanday jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini belgilaydi. Shunday farzandlarimiz borki,ular umumiy o'rtatash'lim jarayonida ma'lum yo'nalish bo'yicha o'zlarining iqtidorlarini,iste'dodlarini namoyon etadilar. Bu boylikdan oqilona foydalanish, uni to'g'ri yo'naltirish lozim", - dedi Birinchi Prezidentimizning I.A.Karimov o'zining "Barkamol avlod orzusi" asarida. Bugungi kunda o'quvchilarni darsga bo'lgan qiziqishlarini oshirish uchun tajribali o'qituvchilar turli metodlardan foydalanishmoqda. Adabiyot - bu odob, odoblar jamlanmasi. Adabiyot fani orqali biz yoshlarni, umuman,insonlarni ezgulik sari yetaklaymiz. U orqali odamlar hayotni go'zal tasavvur etadi. Chindan ham, adabiyotni so'z san'ati deydilar. So'zning qanchalar qudratga ega ekanligini barcha his etishi lozim. Shunung uchun maktabdanoq o'quvchilarga adabiyot fani orqaliso'zning qudratini singdirib boramiz. Hayotni har kim o'zicha tushunadi va o'zicha anglaydi. Odamlarni dunyo go'zal ekanligi, doimo yaxshilik g'alaba qozinishi, adolat tantana qilishiga ishonishida adabiyotni yaratayotganshoir va yozuvchilarning o'rni beqiyos. Ular o'zları yaratgan asarlar orqali insoniyat,jamiyat rivojiga va gullab-yashnashiga katta hissa qo'shadilar. Maktab darsliklarida berilayotgan lirik va nasriy asarlarda yuqorida aytilgan barcha ezgu g'oyalalar yosh o'quvchilar ongiga singdirib boriladi. Masalan: 9-sinf darsligidagi "Alpomish" dostoni orqali milliy g'urur, an'analar, o'tmis bilan faxrlanish tuyg'ulari singdirilsa, 7-sinf darsligida berilgan Mirmuhsinning "Memor" romani orqali buyuk tariximiz va shonli o'tmisimizni anglatamiz. U xoh she'r, xoh nasriy asar bo'lmasin faqat yaxshilikka xizmat qiladi. Shu o'rinda men darsliklarda berilgan asarlarni o'quvchilar yana ham chuqurroq anglashlari uchun shu mavzularda yaratilgan milliy kino yoki spektakllardan ham foydalanish yaxshi samara berishini aytib o'tmoqchiman. Masalan, 6-sinf adabiyot darsligida berilgan O'tkir Hoshimovning "Urushning so'nggi qurboni" hikoyasini olaylik. Bu asarni o'qib, tahlil qilganda ham o'quvchi qalbida o'sha davr nafasini, qiyofasini yoritib berish shubxasiz, lekin shu asar asosida yaratilgan qisqa metrajli film orqali yanada kuchliroq ta'sir etish mumkin. Filmdagi o'sha zamon muhiti, insonlarning ruhiyati, tashqi ko'rinishi o'quvchilar ongida yaqqol aks etadi. Filmni ko'rgan o'quvchi bugungi kunga shukrona keltiradi. Oilaga bo'lgan mehr-muhabbati oshadi. To'g'ri televizor orqali ham ko'rish mumkin bu filmlarni. Ammo har doim ham bunday filmlarni o'quvchilar tomosha qilavermaydi. Dars davomida ko'rsatilsa va tahlil qilib borilsa bu juda ham yaxshi samara beradi. Yoki bo'lmasa yana bir misol keltirmoqchiman, 7-sinf darsligida berilgan O'lmas Umarbekovning "Qiyomat qarz" asari. Shu asar asosida sahnalaشتirilgan spektaklni o'quvchilarga namoyish etsak, bu o'quvchilarga qalbiga, ularning yurak -yuragigacha yetib boradi. Chunki o'quvchi o'zi o'qiganda yoki o'qituvchi o'qib berganda qay darajadadir ta'sir etadi. Lekin spektakldagi Sarsonboy otaning qiyofasi, hayajonli so'zлари o'quvchining ko'ziga yosh keltirishi aniq. Yana bir misol: adabiyot darsida G'afur G'ulomning „Shum bola“ asari asosida suratga oilgan filmdan parchalar namoyish etsak va undan maqsadli foydalansak bo'ladi. Qoravoyning Sariboy bilan Chuvalachidagi suhbati aks etgan sahnani olsak. Shu sahna orqali ham o'quvchilarga topshiriq berib ualrni qiziqishini ortirish mumkin. Shuning uchun mana shunday insonlar qalbidan o'rin olgan asarlar bilan tanishtirish davomida yuqoridayatilgan g'oyalardan foydalansak, yana ham adabiyotning qudratini oshirgan bo'lamic. Darsliklarga kiritilgan asarlar asosida o'qituvchilarga metodik yordam sifatida shu asarlar asosida yaratilgan kino, spektakllarni ham disklarga joylab taqdim etilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Ona tili fanida ham agar ingliz tili fanidagi kabi tinglab tushunish ya'ni, "listening" dan foydalanashish kerak deb hisoblayman. Bu usul o'quvchilarning eslab qolish qobiliyati va og'zaki nutqini o'stiradi. Masalan: matn o'qib eshittiriladi.

“Bahor fasli” mavzusidagi matn. O‘qituvchi bu matn ustida oldindan ishlaydi. O‘zi beradigan topshiriqlarga tayyor turadi.Bahor fasli O‘lkamizga bahor fasli kirib keldi. Bu suluв fasl butun olamni o‘z chiroyiga burkaydi.Bahor kelishi bilan tabiat jonlanadi. Ariqlarda zilol suvlar oqa boshlaydi. Eng birinchi bo‘lib bodom daraxti gullaydi. uning oq, pushti rangli gullari xush-bo‘y ifor taratadi.Dehqonlar ona yerga mehr berib ekinlarni ekishni boshlab yuboradilar. Bahor faslidagi bayramlarni aytmaysizmi? Chinakamiga bu fasl olamni jonlantiradi, dunyoni shavq-zavqqa to‘ldiradi.O‘quvchilar matnni tinglab bo‘lishgach o‘qituvchi o‘quvchilarni uch guruhga bo‘ladi.Har bir guruhgaalohida topshiriq beradi. 1-guruhga matndagi yasama so‘zlar miqdorini aniqlang.2-guruhga ot so‘z turkumiga oid so‘zlarni aniqlang, 3-guruhga esa gaplar kesimi qaysi nisbat va maylda ekanligini toping. Guruhlarga yana bir marta matn eshittiriladi. So‘ng o‘quvchilar topshiriqn ni bajaradilar. Bu bilan biz darsni qiziqarli va zavqli o‘tishini ta’minlaymiz. Bu faqat shunchaki o‘yin emas, o‘quvchilarda tezkorlik va zukkolik malakalarini ham oshiradi. She’riyatga to‘xtalsak, she’r , uning ohangi, inson qalbiga ta’siri beqiyosdir. Ona tili darsida biz faqat mant emas balki, she’riy matnlardan ham foydalansak bo‘ladi.Masalan,oddiygina sing o‘quvchilarining yoshiga mos “ADABIYOT YASHASA - MILLATYASHAYDI” deganda Cho‘lpon juda ham haqli edi. Biz adabiyot fani o‘qituvchilari ham adabiyot va millat yashashida o‘ziga xos o‘rin tutamiz.Shunday ekan bu mas’ulyatli ishda doimo olg‘a intilaylik.

Foydanilgan adabiyotlar:

1. Q.Yo‘ldoshev. Adabiy saboqlar. T.:Sharq, 2005.
2. N.M.Uloqov. Ona tili. T.:Tavsir, 2005

ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ ИГР

Хамидова Нигора Уриновна
Навоийский государственный горный институт, Узбекистан
nigora.khamidova.1969@mail.ru
+998 91 3375434

Аннотация. В статье анализируются исторические этапы узбекских народных игр. Эти короткие высказывания отражают бытовую реальность людей, природу их родной страны и историческое прошлое.

Ключевые слова: родное слово, опыт, знания, народная мудрость, исторический этап.

Язык возник в древности в процессе совместной работы людей. Он помогал людям понимать друг друга, работать вместе, делиться опытом и знаниями. Как средство общения язык связан с жизнью общества, с людьми, говорящими на этом языке. Общество не может существовать без языка, как и язык вне общества. Вместе с развитием общества язык развивается и изменяется. Изменения в общественной жизни отражаются на языке. Язык тесно связан с мышлением, сознанием. Знания об окружающей действительности, которые люди приобретают в процессе труда, закрепляются на языке - в словах, словосочетаниях и предложениях.

Древняя мудрость народа прекрасно вписывается в современность; в нем отражена народная философия, веками стоявшая, национальный и универсальный исторический опыт. У каждого народа есть свои особые пословицы и поговорки, и еще один народ обязательно имеет схожие значения, а иногда они просто совпадают, хотя народы, которые их создали и используют, живут почти на географически полярных расстояниях. Это объясняется общностью исторического опыта и идеологии на одних и тех же этапах общественного развития, этническим и языковым родством, экономическими и культурными контактами.

Фольклор как словесное искусство отличается от литературы жанровыми формами. Пословицы и поговорки - это жанр фольклора, который каждый из нас использует ежедневно, часто даже не замечая этого. Эти короткие высказывания отражают повседневную жизнь людей, животный мир и природу его родной страны, социальные условия, в которых он живет, его историческое прошлое, его отношения с соседями, друзьями и врагами. У узбекского народа, как и у других народов, есть огромная сокровищница пословиц и поговорок, которая является важным элементом его духовной культуры.

Таким образом, тема изучения ономастических имен в народных играх служит для выделения названного им объекта среди этих других объектов.

Классификация ономастических названий народных игр основана на двух персонажах - этническом и календарном. Этнический статус ономастических названий игр определяется ритуально-семиотическими особенностями. Календарный статус игр определяется национальными праздниками, в которые они проводятся. А это значит, что они кардинально отличаются по названиям видов спорта. Практика наименования народных игр основана на принципах обычного права - исторически сложившихся методах получения результатов, основанных на традиционных критериях. Напротив, так называемое ономастическое наименование народных игр имеет процедурные аспекты, которые выражаются в современных законах в специфике ономастического наименования соперничающего процесса.

Таким образом, в самом построении афоризмов видна их педагогическая целесообразность, рассчитанная не только на усвоение истин, но и на то, что они становятся неписанными законами жизни, оказывают непосредственное влияние на воспитание и формирование личности.

Литература

1. Сумцов Н.Ф. Народная жизнь и обряды / - М : Институт РЦ, 2014.
2. Зуева Т. В., Кирдан Б. П. Народный фольклор: Учебник для ВШ / Рек : Акад.
3. Селиванова С. И. Народный фольклор: основные жанры и персонажи. - 2008.

SHUKUR XOLMIRZAYEV ASARLARI BADIYATI

*Muhammadjonova Shahina Azamatxon qizi
Andijon viloyati Baliqchi tumani
Andijon davlat universiteti
Filologiya fakulteti II bosqich talabasi
Telefon: +998 99 535 99 57*

Anotatsiya: ushbu maqolada Shukur Xolmirzayevning asarlari badiiy jihatdan tahlil qilingan. Asarlaridan namunalar keltirilib, unda ifodalangan mavzu va maqsadlar ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: “Yo‘lovchi”, “Olabo‘ji”, “Qil ko‘prik” va boshqa asarlari, qahramonlar xarakteri, asar kompozitsiyasi.

Shukur Xolmirzayev asarlari hayotda, inson qalbida yechilmay yotgan muamolarning badiiy tahliliga qaratilgan. Yozuvchi qahramonlari asar g‘oyasini, badiiy topilmalarni kitobxon og‘ziga chaynab solmaydi. Noshud, hayotda to‘g‘ri yo‘l topolmagan, beo‘xshov yoki razil qahramonlarini asar nihoyasiga borib tugatmaydi, yaxshilamaydi. Ularni o‘zining badiiy niyati amalgaga oshirilgan darajada hayotdagiday qoldirib, kitobxon hukmiga havola etadi. Bu uslub asar va qahramon haqida mushohada yuritish uchun o‘quvchiga keng imkoniyat qoldiradi. Adib asarlari qahramonlari aksari uning o‘zi tug‘ilib o‘sgan tuproq – Surxon diyorining mehnatkashlaridir. Asar voqealari sodir bo‘ladigan manzil ham ko‘pincha shu voha bo‘ladi. Shu voha qahramonlari timsoli misolida adib o‘zbek xalqining, o‘zbek tuprog‘ining o‘ziga xosliklarini tajassum etadi. Yozuvchi asar qahramonlarini oqlamaydi ham, qoralamaydi ham. Asosiy e’tiborni ularning qalbi, ma’naviyati, do‘srlarga, yangi hayotga, o‘zgarishlarga munosabatini ko‘rsatishga qaratadi va hukm chiqarishni o‘ziga qoldiradi. Adib asarlarining g‘oyalari bir-birini to‘ldirib boradi, tasvirlangan qahramonlar harakatidan, tabiatidan chiqarilgan xulosalar bir-birini yanada boyitadi, milliy o‘zligimizning turli qirralarini alohida xarakterlar orqali tasvirlab, xalq qiyofasidagi yaxlit qiyofaning turli jihatlarini ochib beradi.

Yozuvchi asarlari tasvirida tirkchilik qiyinchiliklari bilangina o‘ralashib qolmaydi, ma’naviyat masalalariga ham alohida e’tiborni qaratadi. Mustaqillik davri kishisi qalbida, dunyoqarashida ro‘y berayotgan o‘zgarishlarni, ba’zan iqtisodiy sharoitlarning shaxslararo va jamiyat bilan munosabatlarga ko‘rsatayotgan ta’sirini, bir so‘z bilan aytganda, yangilanayotgan tabiatli zamondosh, yurtdosh sahiyясини, siyosini ko‘rsatish bu yo‘ldagi qiyinchiliklarni, ziddiyatlarni, yo‘qotish va topishlarni aks ettirish adabiyotimiz oldidagi muhim vazifalardan sanaladi. Shukur Xolmirzayevning ba’zi romanlari mana shu muammoga bag‘ishlangan.

Shukur Xolmirzayevning «Qil ko‘prik», «So‘nggi bekat», «Yo‘lovchi»,

«Olabo‘ji», «Dinozavr» romanlari turli mavzu va muammolarga bag‘ishlangan. «So‘nggi bekat» adibning roman janridagi dastlabki tajribasi bo‘lishiga qaramay, sho‘ro davrining so‘nggi bosqichidagi kamchiliklarni zamondoshlar qiyofasidagi norasoliklarni keskin fosh etishi bilan ajralib turadi. «Bekat» xo‘jaligida yashab, mehnat qilayotgan turli toifadagi kishilar xarakteri, harakati misolida adib, umuman, jamiyatni qattiq qoraladi. Bu, mohiyat e’tibori bilan, mazkur davr jamiyatning umuman so‘nggi bekati bo‘lsa nima qilarkin, degan badiiy fikrga go‘yo ishoradek bo‘lgan. Taxminan, o’n besh yil o‘tgach bu badiiy «karomat» o‘zining tasdig‘ini topgan.

1987-yil adib «Yo‘lovchi» romanini yaratgan. Ayniqsa, shakli, kompozitsiyasi jihatdan yangicha izlanishlari mo‘l bo‘lgan bu asar ko‘proq monolog va dialoglar asosiga qurilgan. Yozuvchi qahramonlari xarakterini, asosan, shu yo‘sinda ochishga harakat qiladi. Oliy ma’lumotli bo‘lish yaxshi. Lekin shunchaki, bilimsiz, jamiyatga nafi tegmaydigan, o‘zini o‘ylashdan nariga o‘tmaydigan xudbin oliy ma’lumotlining nima keragi bor? Undan ko‘ra noilojlik tufayli nainki oliy ma’lumot, balki, hatto, to‘liq o‘rta ma’lumot ham ololmay qolgan, biroq mehnatsevar, halol, el va yurtga qayishuvchi, do‘stga sadoqatli kishi ko‘p bor afzal emasmi? Yozuvchi xuddi shu fazilatlarni romanning bosh qahramoni Bekdavlat qiyofasida aks ettirgan.

«Olabo‘ji» romanida yozuvchi mustaqillik arafalaridagi sho‘ro jamiyatini tanazzulga yetaklagan jarayonlarning ma’naviy va axloqiy asoslarini ko‘rsatgan. Asarda Ulton va Bahor singari yoshlar taqdirini chilparchin qilishda, jamiyatni rasvo yo‘lga yetaklashda To‘qliboy Qo‘chqorov singari kimsan, firqaning manaman degan rahbarlari bosh-qosh bo‘lgani ochib tashlangan.

«Qil ko‘prik» romanini yozish uchun adib salkam besh yil sarflagan. Asarda «qizil»larning

istiqlolchilarga (davr tili bilan aytganda «bosmachi»larga) qarshi olib borgan kurashi va ularni mahv etish jarayonlari tasvirlangan. Kitob ham sho'rolar hukm surgan davrda yozilgani bois, firqaviy mafkuraga mos kelmaydigan biror gapni aytish, g'oyani ilgari surish amri mahol bo'lgan. Shu ma'noda, romanda sho'ro maqsadlarini ko'rsatuvchi manzaralar, sahifalar oz emas va bu tabiiyidir. Lekin yozuvchining asl maqsadi bu emas. Uning qalbida, vujudida milliy istiqlolchilarga, vatanparvarlarga mehri, xayrxohligi tug'yon urgan. O'ziga xos usulda, sirli shakllarda bu niyatni «Qil ko'priklar»da amalga oshirish uning bosh muddaosi bo'lgan.

O'zbekiston xalq yozuvchisi Shukur Xolmirzayev o'zbek tabiatni, surati va siyratini, o'ziga xos fazilatlari-yu qusurlarini, xullas, o'zi mansub bo'lgan millat ruhiyatini mahorat bilan tasvirlovchi yozuvchidir. Badiiy asar tili o'rganilar ekan, shu asarni yozuvchining boshqa asarlari bilan qiyoslash, o'ziga xos xususiyatlari aniqlash kerak bo'ladi. Ushbu maqolada ijodkorning asarlaridan namunalar keltirilgan va badiiyati tahlil qilingan.

Foydalanimanligan adabiyotlar ro'yxati:

1. B.Sarimsoqov. Badiiylik asoslari va mezonlari. – Toshkent. 2004.
2. Sh.Xolmirzayev. Ijodkor adolatli bo'lishi kerak. – Toshkent. 2012.
3. S.Karimov. Badiiy uslub va tilning ifoda tasviriy vositalari. – Samarqand. 1994.

SO‘ZLASHUV NUTQI - O‘ZIGA XOS NUTQIY SISTEMA

*Qahhorova Nafisa Baxtiyorovna
Urinova Huriyat Saloydinovna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
3-son mактабning ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari*

Annotatsiya: Maqolada so‘zlashuv nutqining o‘ziga xos nutqiy sistema ekanligi, til sistemalari va ularning tuzilishi haqida fikrlar berilgan.

Kalit so‘zlar: so‘zlashuv nutqi, til sistemasi, nutq, uslub, tip, sodda til, adabiy til.

Ma’lumki, til sistemasi nutqda reallashadi. Til nutq formasida chinakam ijtimoiy hodisaga aylanadi va kishilarning o‘zaro aloqa quroli funksiyasini bajaradi. O‘zbek nutqini, uning jonli jarayonlarini va qonuniyatlarini o‘rganishning ahamiyati unchalik isbotga muhtoj emasdir. Ammo nutqiy jarayon qonuniyatlarini o‘rganish, tadqiq qilish, ilmiy umumlashtirishning muhim ijtimoiy madaniy, aniq amaliy-hayotiy ahamiyatiga molekligi shubhasizdir.

Ma’lumki, har doim nutq yakka tarzda yuzaga chiqadi. Uni ayrim, bir kishi amalga oshiradi. Demakki, nutq ma’lum sharoitda yuzaga keladi. Biroq, bu yakka shaxsga xoslik umum til sistemasi qonuniyatlariga tayanadi. Bu nutq (til) tarzida yuz bersada, tilida bir kishi emas, ko‘pchilik butun bir xalq gaplashadi, aniq sharoitda o‘sha yakka shaxs o‘zi uchun emas, birov uchun, ya’ni o‘zgalar bilan gaplashadi.

So‘zlashuv nutqini o‘rgangan ba’zi tilshunoslar fikricha, ushbu nutqiy hodisa, o‘z xususiyatiga ko‘ra nutqning har qanday boshqa ko‘rinishlaridan farq qiladi va alohida tip nutqdir. Tilshunos I.R.Gallerin so‘zlashuv nutqini adabiy tilga qiyosan va unga munosabatiga ko‘ra alohida tip nutq deb ko‘rsatadi. So‘zlashuv nutqini alohida tip nutq deb yuritish uni alohida “tip” deb atash tushunchasiga yaqinlashtiradi. So‘zlashuv nutqi milliy til tarkibidagi “Mustaqil tip” yoki xalqning adabiy tili milliy tilidan boshqa bir tipi emas.

Tilshunoslar til sistemasi haqida gapirganda bu hodisani “nutq tipi” atamasi bilan ataydilar. Xulosa qilib aytganda, “so‘zlashuv nutqini” “sodda til” yoki “alohida nutq tipi” deb atash hodisasi ancha munozaralari hodisadir.

Tilning ichki qurilishini o‘rganishda sistema va struktura tushunchalari keng qo‘llaniladi. Sistema tushunchasi tilshunoslikda tilda mavjud bo‘lgan imkoniyatlarni ham o‘z ichiga oladi. Bu jixatdan til sistemasi ochiq sistemadir. Boshqacha qilib aytganda, til sistemasining imkoniyatlari kengdir. Til sistemasini tashkil etgan elementlarning o‘zaro munosabati va bir-biri bilan bog‘lanish qonuniyatlarini nihoyatda murakkabdir. Garchi til yaxlit sistema bo‘lsada, bu sistema ichida o‘ziga xos mustaqillikka ega bo‘lgan, til sistemasining tarkibiy qismlari bo‘lgan yaruslar mavjuddir. Masalan: 1. Fonetik-fonologik yarus. 2. Lug‘at yarusi. 3. Grammatik yarus. 4. Nutqiy yaruslar (So‘zlashuv nutqi, adabiy til, badiiy til va boshqalar). Til sistemasi til birliklari (fonema, morfema, so‘z, gap) va fonetik—fonologik, leksik grammatikaning bir butunligidan iborat. Aslida tilning har bir bo‘lagi, har bir uslubi(adabiy, badiiy, so‘zlashuv, idoraviy, publisistik) bir butunlikdan iborat. “Bu butunliklar-uslublarning har biri bir sistemaning a’zosi sifatida tilning boshqa birliklari bilan turli xil munosabatga kirishadi va bu kirishish kishilarga aloqa qilish imkoniyatini yaratib beradi”.

Manbalarda qayd etilishicha, til o‘zining ichki qurilishiga ko‘ra murakkab funksional sistemalar qatoriga kiradi va bu sistemaning eng asosiy maqsadi, insonlarning o‘zaro aloqa qilish(so‘zlashuv) ehtiyojlarini qondirish uchun xizmat qiladi.

So‘zlashuv nutqini nutqning uslubiy ko‘rinishlaridan, tilning funksional uslublaridan biri sifatida talqin qilish tilshunoslikda ancha keng tarqalgan. Chunki so‘zlashuv nutqi ham til sistemasining tarkibiy qismlaridan birini tashkil etadi. So‘zlashuv nutqi ham adabiy tilning adabiy nutqiy uslub ko‘rinishlaridan birini tashkil etadi. Ushbu uslub M.V.Panovning qayd etishicha, adabiy tilning uslubiy ko‘rinishlaridan o‘ziga xos materiali, normalangan normasiga egadir. Shu sababli, badiiy adabiyotdagи personajlar nutqi bilan beriluvchi materiallar so‘zlashuv nutqi materiallaridir. Shu materiallar asosida so‘zlashuv va boshqa nutqqa xos materiallar aniqlanadi, so‘zlashuv nutqining funksional uslublarga munosabati aniqlanadi.

So‘zlashuv nutqini funksional uslublarga tenglashtirish va uni funksional uslublardan biri deb bilish ushbu sistemani rasmiy, ilmiy, publisistik, adabiy uslublar bilan tenglashtiradi. Ammo

so‘zlashuv uslubini adabiy uslub bilan tenglashtirish masalasini bir-o‘ylab ko‘rish kerak. Chunki so‘zlashuv uslubi og‘zaki shaklda yuz beradi. Adabiy uslub ham yozma, ham og‘zaki shaklga ega. Ikkinchidan, so‘zlashuv nutqida funksional uslublarning barcha turlari o‘z ifodasini topadi, ya’ni so‘zlashuv nutqi ilmiy, ilmiy-siyosiy, ilmiy-publisistik boshqa xil mavzularda ham bo‘lishi mumkin. Keltirilgan asoslarga ko‘ra so‘zlashuv nutqi bilan funksional uslublarni bir deb qarash emas, bir biridan o‘z xususiyatlariga ko‘ra farqlamoq kerak.

So‘zlashuv nutqining “sodda til” (“просторечие”) hodisasiga munosabati masalasi, shaharliklarning nutqi, ya’ni ularning kundalik turmush nutqi (горозское бытовая речи) masalasi o‘zbek tilshunosligida o‘rganilishi lozim bo‘lgan masalalardandir.

So‘zlashuv nutqiga bag‘ishlangan ishlar ko‘zdan kechirilganda (o‘zbek tilshunosligi e’tiborga olinmoqda) quyidagi uch holat ko‘zga tashlanadi:

1. So‘zlashuv nutqi kundalik turmush nutqi.
2. So‘zlashuv nutqi-adabiy tilning ko‘rinishlaridan biri masalasi.
3. So‘zlashuv nutqi dialektal nutq ekanligi.

Xulosa qilib aytganda, so‘zlashuv nutqi sistemasi deb yuritilayotgan hodisaning asosiy mohiyati, o‘ziga xos muhim lingvistik bo‘limgan belgilari, mezonlarini atroflicha tadqiq qilinishi kerak. So‘zlashuv nutqi, og‘zaki nutq va adabiy tilning og‘zaki shakli bilan aloqador terminologik chalkashliklar o‘zbek tilidagi tadqiqotlar uchun ham tegishlidir.

Foydalanaligan adabiyotlar

1. Azizov O.A. Tilshunoslikka kirish.
2. Begmatov E., M. Tursunpo‘latov. O‘zbek nutqi madaniyati asoslari.
3. Mirzayev M., Usmonov, Rasulov I. O‘zbek tili.
4. Qo‘chqortoyev N., Qo‘chqortoyeva R. Tilshunoslikka kirish.
5. Tursunpo‘latov M. Jo‘rayev X. “So‘zlashuv uslubi nima?”
6. www.ziyonet.uz

UNLI FONEMALAR LARNING FONOLOGIK RELEVANT BELGILARI HAQIDAGI MUNOZARALI MASALALAR

*Xolmonova Sadoqat,
tadqiqotchi
sadoqat87@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada o‘zbek tili vokalizmiga xos bo‘lgan xususiyatlar, unli fonemalar va ular bilan bog‘liq munozaralni masalalar, fonema va ottenka tushunchalari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: vokalizm, fonema, ottenka, minimal juftliklar

Hozirgi o‘zbek adabiy tili fonemalari tizimini tasniflash va tavsiflashda bir qator munozaralni masalalar borligi hech kimga sir emas. Shunday masalalardan biri bo‘lgan unli fonemalar larning fonologik relevant belgilari adabiyotlarda turlicha talqin etib kelinmoqda.

Ko‘pgina adabiyotlarda o‘zbek tilida unli fonemalar soni oltita deb ko‘rsatiladi va quyidagi ko‘rinishda tasniflanadi:

1. Lablarning ishtirokiga ko‘ra:
 - a) lablanmagan: a, e, i
 - b) lablangan: o, o‘, u
2. Tilning yotiqligiga (gorizontal) harakatiga ko‘ra:
 - a) til oldi (old qator): a, e, i
 - b) til orqa (orqa qator): o, o‘, u
3. Tilning tik (vertikal) harakatiga ko‘ra:
 - a) yuqori tor unlilar: i, u
 - b) o‘rtal keng unlilar: e, o‘
 - c) quyi keng unlilar: a, o

Unlilar tasnifida “o” unlisining lablangan yoki lablanmaganligi belgisi munozaralidir. Ayrimlar uni lablangan desalar (masalan, A. Mahmudov, A. Abduazizov va b.), ba’zilar “o” unlisini lablanmagan unli deb hisoblaydilar (mas., Reshetov va b.). “o” fonemasining tilimizda paydo bo‘lishi va uning lablanish darajasi haqida turli fikrlar mavjud. Ba’zi manbalarda esa “o” unlisiga nisbatan “oraliq unli” atamasining ishlataliganiga guvoh bo‘lamiz. Ular ichida nisbatan to‘liqroq bo‘lgan A. Abduazizovning fikrini keltiramiz:

“Ichki va tashqi ta’sir natijasida a fonemasi divergensiyaga uchragan, ya’ni ikki fonemaga ajralgan. E. D. Polivanov formulasi bo‘yicha a:b<s, ya’ni s elementi a va b elementlariga ajralgan. Natijada o‘zbek tili vokalizmida barcha til oldi unlilari i, e, a lablanmagan va barcha til orqa unlilari u, o‘, o lablangan bo‘lib, ikki teng simmetrik guruhga ega bo‘lgan. Aslida a fonemasining o‘z juftiga ega bo‘lmagani bu sistemada “bo‘sh katak” qoldirgan:

i u
e o‘
a -

“Bo‘sh katak”ning to‘ldirlishi, ya’ni o fonemasining paydo bo‘lishi yuqoridagi divergensiya hodisasi natijasida bo‘lib, o‘zbek tili vokalizm sistemasini simmetrik holatga olib keldi. Endilikda bu sistemani E. D. Polivanov tasnifiga asoslangan N. S. Trubetskoy fikricha, ikki sinfli (old va orqa qator), uch pog‘onali (quyi, o‘rtal, yuqori), to‘rt burchakli mantiqiy jihatdan ekvipotent (ya’ni ikki xil belgi birlashgan: lablangan-lablanmagan asosiy farqlanish belgisi va til oldi-til orqa ularga yordamchi farqlanmovchi) jahon tillarida juda kam uchrovchi vokalizm sistemasi deb qaraldi”. [1, 53-b]

Ushbu fikrlar “o” unlisining kelib chiqishi, lablanish-lablanmaslik darajasi, o‘zbek tili vokalizmida tutgan o‘rnini haqidagi asosli ma’lumotlardir.

“O‘zbek tilshunosligida unli fonemalarning boshqacharoq tasniflari ham bor. Chunonchi “O‘zbek tilining taraqqiyot bosqichlari” (B. To‘ychiboyev) nomli qo‘llanmada vokalizm tizimining qadimgi turkiy, eski o‘zbek va hozirgi o‘zbek adabiy tillaridagi holatlari diaxron (tarixiy) planda o‘rganilib, hozirgi o‘zbek adabiy tili vokalizmida ham, eski o‘zbek adabiy tilida bo‘lganidek, 9 ta unli bor degan xulosa beriladi. Bu unlilarning sifat belgilari ham boshqacharoq baholanadi. Qo‘llanmada keltirilgan quyidagi jadvalga e’tibor bering:

Lablarning ishtirokiga ko'ra		Lablanmagan		lablangan	
Tilning tik harakatiga ko'ra	Tilning to'g'ri yo'nalishiga ko'ra	Til oldi	Til orqa	Til oldi	Til orqa
Tor		I	ы	ў	у
O'rta keng		E		ө	о
Keng		ə		a	

Yuqoridagi jadvaldan quyidagilar ma'lum bo'ladi: a) hozirgi o'zbek adabiy tili vokalizmida unlilarning kontrast juftliklari mavjud: **и-ы, у-ү, о-ө, а-ә** kabi; b) lablanmagan unlilar 3 ta emas, 4 ta (**и, е, ә, ү**); lablanganlar esa 5 ta (**ы, у, ө, о, а**)". [2, 111-b]

Bundan ko'rinish turibdiki, o'zbek adabiy tili vokalizmining tasnifi va tavsifi masalalari ancha munozaralidir. Bunday munozaralarga eski o'zbek adabiy tilida 9 ta unli mavjud bo'lganligi, qipchoq lajhasi vokalizmiga xos xususiyatlarni hozirgi o'zbek adabiy tiliga olib kirishga harakat qilish kabilalar sabab bo'lmoqda.

O'zbek tilida mavjud bo'lgan *karam* so'zidagi **а** fonemasi old qator unlisi belgisini saqlagan holda, *qaram* so'zida orqa qator **а** fonemasiga aylanadi. Yoki *qul* so'zidagi **у** fonemasi orqa qator unlisi bo'lgani holda, *kul* so'zida old qator unlisi sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat o'zbek adabiy tilida 9 ta unli fonema borligi haqidagi fikrning isboti sifatida ko'rindi. Aslini olganda esa, *karam* va *qaram* so'zlaridagi old qator **ə** va orqa qator **а** tovushlari yoki *qul* so'zidagi orqa qator **у** va *kul* so'zidagi old qator **ү** fonemasi shu so'zlarning ma'nosini farqlash vazifasini bajarmayapti. Bu minimal juftliklarda ma'no farqlash vazifasini **к** va **қ** fonemalari bajarmoqda. Kvaziomonimlarda ma'no farqlash vazifasini bajara olmayotgan ekan, **ә** va **ү** tovushlari mustaqil fonema darajasiga ko'tarila olmaydi, balki so'zlarda old qator **а** va orqa qator **у** fonemalarining vakillari, ya'ni ottenkalari hisoblanadi.

Yuqoridagilardan shu narsa ma'lum bo'ladiki, unli fonemalarning old qator yoki orqa qator unlisi sifatida talaffuz qilinishi u bilan yondosh qo'llangan tovushlarga bog'liqdir. Agar til orqa unlilari **к**, **г**, **ҳ**, **ү** kabi undosh fonemalar bilan yondosh qo'llansa, ular til oldi unlilari kabi talaffuz qilindi. O'zbek tilidagi **қ**, **ғ**, **ҳ** kabi chuqut til orqa undoshlari til oldi unlilarining til orqa belgisiga ega bo'lishida asosiy omil sanaladi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, unli fonemalar sonini 6 ta deyuvchilar fikri hozirgi fonema nazariyasiga ko'proq mosdir, chunki unlilarning har bir ottenkasi alohida fonema emas, balki bir fonemaning nutqdagi turli ko'rinishlaridir, xolos. Fikrimizga A. Abduazizovning quyidagi so'zları bilan yakun yasaymiz: "O'zbek tilidagi unlilar qator va ko'tarilish belgilari bilan farqlanuvchi allofonlariga va cho'ziq-qisqaligi bo'yicha alloxronlariga ega bo'lib, bu ularning turli o'rinnalarda, ma'lum undoshlar ta'sirida, urg'uli va urg'usiz holatlarda uchrashi bilan bog'liqdir". [1, 63-b]

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduazizov A. O'zbek tili fonologiyasi va morfonologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Jamolxonov H. O'zbek tilining nazariy fonetikasi. – Toshkent: Fan, 2009.
3. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Talqin, 2005.
4. To'ychiboev B. O'zbek tilining taraqqiyot bosqichlari. – Toshkent: O'qituvchi, 1996.

THE ROLE OF TEACHER IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE IN EDUCATIONAL SYSTEM

*Usmanova Umidaxon Karimovna
English teacher of school N7 in Andijon
Tel :+998914973462*

Abstract: This article discuss about how important teacher's role in teaching English language. It aims to reveal teacher's functions and responsibilities in education system.

Keywords: Learner, Facilitator, Assessor, Manager, Evaluator.

In the Global World, most of the communication is done in English, as the medium of teaching. As everyone knows that it is Comprehensive or World Wide Language, where the present Globe is forging ahead by connecting itself to others for carrying out their harmonious relationships. In English Language Teaching (ELT), especially, when English is connected to Classroom Teaching (CRT), it plays a very significant role in engrossing the student's attention. To acquire good communication skills or to excel in communication skills, one has to acquire expertise in all the four skills. They are Listening, Verbal Communication, Interpretation and Inscription Skills. Before a student acquire with all these skills, she/he has to develop interest towards the subject or language. In this regard, the teacher plays a very prominent role in attracting the student's attention by creating interest among the students. A teacher should pay various roles such as Learner, Facilitator, Assessor, Manager and Evaluator. Before teaching the students a teacher has to first place himself/herself as a learner and think from the learners perspective. In doing so, students can be captured with interest. In the classroom, teacher roles can be discussed with learners as a part of student preparation, along with other characteristics of curriculum. Learners can image about what roles they wish for their teacher, how this inclination fits in with other aspects of their learning method, and why the teacher chooses every role. Educating is just one of the various things, and a teacher one has to perform all these various things for educating the pupils. A teacher is the individual in the classroom who has the proficiency, tools and information necessary to identify young students. In this fast growing world, there are abundant changes in teaching approaches along with the learning strategies. Besides parents, teacher's play a very crucial role in developing a child's interest towards a subject or the language. Teacher should thus become a learner by thinking about the situation by understanding it through different point of view, before teaching students and by making them relevant in everyday circumstances. Teacher as a learner Teaching and learning is a continuous process and wherein strategies may differ with the moving generations. Though we find many changes in the education system, but the role of a teacher will remain the same but with slight changes. The teacher's job is to convince the student that education fulfills the need and learning in the classroom.-A teacher has to think from the learners' perspective before she plans to interact with the students. When a teacher plans with the learners' perspective and starts teaching, students can receive the information without any hesitation is grasping the things. Teacher as a facilitator It is very significant that students should sense that teachers concern about them and thus teacher should become the best facilitator to the students in all the aspects. As a facilitator she has to direct and support students in learning for themselves as a self-explorer. Teachers should develop best learning environment which reflects the student's life in societal, intellectual and linguistic occurrences. As a facilitator a teacher should lay a strong foundation for their personal growth. Teacher as an assessor As a teacher, assessing is one of the important tools for extracting students' knowledge by giving continuous feedback. Teacher's role is not complete just by teaching a lesson. Assessing is the effective tool for making students learning perfect. A teacher before assessing a student has to first assess their own conclusions, as to what extent a student will be benefitted with their correct assessment. These assessments can be carried out through verbal feedback, by conducting quizzes, by giving some tasks etc. An assessment makes a teacher to plan for her future teachingtechniques and in guiding them to master their language. Teacher as a manager Teacher's role as a manager is very significant and imperative role in managing a class. A teacher has to plan well in advance regarding handling the classes within the stipulated time, covering academics as well as interpersonal skills with various teaching techniques which is obviously a

path to practical approach. An experienced teacher can manage the timings according to their own experience. Perfect classroom management by a teacher using the major mechanisms will lead to success of teaching-learning methods. Teacher as an evaluator As everyone is aware that evaluation plays a prominent role to a teacher's success. Evaluation is a subject process, which is related to academics. Teacher has to be an effective evaluator while evaluating the students. True and fair evaluation should be done by a teacher in order to do justice to a student's career. A student has a wide scope of learning through the mistakes committed. As an evaluator a student should be also be focused on the areas of competence rather than on the weakness and every student should be adhered to positive expectation. Conclusion Teacher plays diverse roles in English Language Teaching (ELT). Some of the roles where a teacher performs when dealing the students are as follows-learner, facilitator, assessor, manager and evaluator. By performing various roles, she/he becomes an ideal guide in shaping their future.

Literature

1. <http://www.education.gov.uz/web/index.php/teachers/tips-for-teaching/item/1603-roles-of-a-teacher-in-the-classroom>
2. <http://www.scientificlanguage.com/esp/classroom-management.pdf>
3. <http://www.ascd.org/publications/books/103027/chapters/The-Critical-role-of->

НЕМИС ТИЛИДАН ЎЗБЕК ТИЛИГА МУКАММАЛ ТАРЖИМА УЧУН КЕРАКЛИ ВА МУНОСИБ ҚЎЛЛАНМА ХУСУСИДА

Ўзбекистон Миллий университети Хорижий филология факультети
Филология ва тилларни ўқитиши: немис тили йўналиши
2-курс талабаси Жамишидбек Давронов
jamshidbek.davronov1801@gmail.com
+998 99 695 51 18

Аннотация: Ушбу мақолада таржима назарияси ва хозирги кунда таржима ва таржимашунослик соҳасида яратилаётган қўлланмалар тўғрисида сўз юритилади. Мақола муаллифи таржима назарияси ва амалиёти учун яратилган зарур қўлланман таҳлил қилган.

Калит сўзлар: Таржима, таржима назарияси, таржимашунослик, қўлланма, таржимон, таржима соҳаси, кўникма, таржима қилиш.

Таржима назарияси ҳақида сўз юритилганда, шак-шубҳасиз, бадиий ва илмий адабиётларни ўзга китобхонлар иктиёрига ҳавола этиш мақсадида бир тилдан иккинчи тилга ўгириш жараёни ва бу жараёндаги турли муаммо ҳамда ушбу муаммолар учун муносиб ечимлар кўз ўнгимизда гавдаланади. Чунончи, тиллар ўртасидаги тавофут ва миллатлар маданиятидаги ўхшаш ва фарқлар ҳамда тўлақонли ва мукаммал таржима намунасини яратишга бўлган истак ва талаблар таржима соҳасига қадам қўйишга бел боғлаган ёш мутаржимлар учун ушбу назарияни ўрганиш ва уларни амалда қўллай олиш кўникмаларини талаб қиласи, ушбу назарияларни ривожлантириш, умумийликдан хусусийлик сари олға одимлаш ва бу одимлар асосида амалий билимлар учун ҳам имконият яратиш тилшунос олимлар ҳамда тажрибали таржимонлар учун янада улкан меҳнат ва изланишларни талаб қиласи. Изланиш ва меҳнатлар маҳсулни сифатида эса таржима назарияси ва амалиёти учун яратилган қимматли манбалар ҳамда муфассал қўлланмалар дунё юзини кўради. Ушбу назарияларнинг яратилиши учун ҳам талаб ва эҳтиёжлар талайгина. Зеро, асосий вазифаси асл нусха билан таржима ўртасидаги нисбат қонуниятларини кузатишдан, хусусий таржимавий ҳодисалардан ҳосил бўлган хуносаларни илмий далиллар асосида умумлаштиришдан, шу йўл билан таржима амалиётига таъсир ўтказиб, унинг сифатини яхшилашга қўмаклашишдан иборат [1] бўлган ушбу назариялар асосида бугунги кунда таржимонлик соҳаси гуркираб ривожланмоқда.

Шунингдек, таржима назариясининг аҳамияти қандай деган савол туғилиши ҳам табиий. Баъзилар ҳаттоқи таржима қилиниши керак бўлган тилни мукаммал эгаллаш ва ўша асарни севиши ҳамда қалбан тушуниш орқали уни тўлиқ ва аслига яқин тарзда ўгириш мумкин эканлиги ҳақида фикр юритадилар. Аммо шу кунгача бўлган таржима тарихи бунинг ўзи етарли эмаслигини уқтиради. Зеро, мукаммал таржима ҳам таржимонликка истеъдод, ижодий тажриба ва шу соҳага оид керакли билимларни ўрганишни талаб қиласи. Ички интуицияга ишониш ва шахсий майлар асосида таржимага қўл уриш оқибатида юзага келган турли ўзбошимчаликлар мисолида таржима назариясининг аҳамиятини тўлиқроқ ҳис қилиш мумкин. Дунёдаги ҳар бир фан ва илм соҳалари сингари таржимашунослик ҳам ўз қонун-қоидалари ва услубларига эга бўлиб, бўлажак таржимонларга фаолият йўлларида тиргак бўлиб хизмат қилмоқда.

Таржима назарияси ва амалиёти учун яратилган қўлланмаларнинг ҳам тобора ортиб бориши натижасида бу соҳага қизиқиши, тўғрироғи таржимашуносликнинг ривожига ҳисса қўшишга бел боғлаган мутаржимлар салмоғи ҳам ошиб бормоқда. Энг аввало, таржима назариясига умумий жиҳатдан қараш асосий ўринни эгаллаган манбалар билан биргаликда маълум тиллар орасидаги таржима муаммолари ҳамда ушбу тилларнинг имкониятларидан фойдаланган ҳолда қандай қилиб адекват таржимага эришиш йўллари ҳақида қўлланмаларнинг дунёга келаётганлиги энг катта ютуқларимиздандир. Зеро, немис ҳалқи адабиёти намуналарини ўзбек ва рус тилларига таржима қилиш борасида улкан тажриба ва билимга эга бўлган тил жонкуярлари устозим Шухратхон Имаминова ҳамда И.Ф.Борисованинг меҳнатлари асосида яратилган қўлланма ҳам таржима ихлосмандлари учун керакли ва муносиб манба бўлиб хизмат қиласи [2].

Таржима тарихи ва унинг аҳамияти, ривожланиши, истеъдодли таржимонларнинг услублари, таржима шакллари, тасвир услублари, немис тилидан ўзбек ва рус тилларига таржи-

ма қилиш муаммолари, таржимада мураккаб ҳисобланган ҳолатларнинг енгил ечимлари, мисоллар воситасида ўрганувчига осонлик билан етказилган назариялар ҳамда энг муҳими, ўрганувчида тўликроқ қўнишка ва малака ҳосил қилиш учун тайёрланган турли топширик ҳамда вазифаларни ўз ичига олган ушбу қўлланма аҳамияти ва қиммати жиҳатидан юксак ўринларни эгаллайди. Бинобарин, муносиб қўлланма ўқувчидан муносиб таҳлил ва эътиборни талаб қилиши шубҳасизdir. Асар устида ишлаш, унга илмий ва бадиий жиҳатдан назар ташлаш мобайнида у ҳақида қуйидаги фикрларни келтириш мумкин:

Биринчидан, юқорида айтилганидек, қўлланма ўзидан аввалги таржимашуносликни умумий таҳлил қиласидан манбалардан фарқли равишда айнан немис тилига оид адабиётларни ўзбек ва рус тилларига ўғириш муаммоларига бағишлиланган. Бу эса ўз навбатида, бирмунча аниқлик, хусусийликдан далолат бериб, тез ва осон ўрганиш учун асос бўлиб хизмат қиласи.

Иккинчидан, асарнинг энг катта ютуғи сифатида унинг икки тилда тушунтириш берилганлиги, яъни маъруза ва амалий мисолларнинг ўзбек ва рус тилларида эканлигини келтириш мумкин. Бу эса ўзбек тилининг маҳоратидан фойдаланган ҳолда немис адабиётидан намуналарни ўзбек китобхонларига ҳадя этиш ниятида бўлган мутаржимларга муҳим кўмакчи бўлиш билан биргалиқда русийзабон китобхонлар онг-у шуурини немис маданияти билан ошуфта этишга бел боғлаган таржима санъати ҳаваскорлари учун ҳам ўз ёрдамини кўрсата олиши айни ҳақиқат.

Учинчи томондан эса назарияни мустаҳкамлаш учун ҳар бир қоида ва мулоҳазалардан сўнг амалий мисоллар ёрдамида ўқувчига керакли тасаввур ва қўниkmани тез ва осон берилишига эришилган. Мисолларнинг ҳам ўз жиҳатидан турли манбалар асосида тайёрланганлиги, яъни фақат битта муаллиф ёки битта асар асосида эмас, балки бир неча тафаккур эгалари ижод маҳсулидан олинганлиги ҳам унинг афзаллик томонларидан биридир.

Тўртинчи муҳим жиҳатни китобнинг мавзулаштириш тизимидағи ноанъанавийликда кўришимиз мумкин. Яъни таржимада қўл келувчи билимлар жамланган амалий қисм ўз навбатида бир неча мавзуларга ажратилиши натижасида асарнинг қизиқарли ва тушунарли йўсинда ташкил этилишига эришилган. Мисол учун, қисқартма сўзар қандай таржима қилиниши, атоқли отлар таржимасида нимага эътибор берилиш кераклиги, фразеологизмларни ўзга тилга ўғиришдаги ноанъанавий услублар, ҳаттоти артиклдан тортиб модал феъллар таржимасига оид усул ва йўриқлар қисқа ва тушунарли тилда алоҳида ҳамда мавзулаштирилган ҳолда баён этилган.

Биламизки, ҳар қандай билим тақоррлаш ва амалда қўллашни тақозо қиласи. Ана шундагина чуқур илм эгаллаш ва қўнишка ҳосил қилиш мумкинлиги барчага аён. Ушбу ҳақиқатни илгари сурган муаллифларимиз мавзулар давомида мустаҳкамлаш учун амалий машқлар бериб қўйган. Бешинчи жиҳат ҳисобланган бу афзаллик эса юқорида олинган усуллар воситасидаги билимларни шу заҳоти қўллаб кўриш имкониятини беради. Зоро, бирданига каттакон асар таржимасига бел боғлашдан аввал муаллифлар тавсия қилгандек кичик матнлар устида ишлаб тажрибани орттириш нур устига аъло нур бўлади десак муболаға бўлмайди.

Ва ниҳоят, олтинчи томондан асар сўнггида таржимашуносликка оид керакли атамалар мазмуни икки тилда тушунарли усулда келтирилиб ўтилганлиги ҳам қўлланманинг илмий қимматини оширади. Зоро, юқорида таъкидлаб ўтганимдек, мукаммал таржима учун ҳам мукаммал билим керак, у ҳам ўз навбатида муфассал манбага эга бўлмоғи лозим.

Бир неча афзалликларни ўзида мужассам қилган ушбу қўлланма аллақачон юзлаб таржима муҳлислари қўлига етиб бориб, улар учун муҳим ва ажралмас қўлланмага айланиб бўлган.

Шундай хулоса қилиш мумкинки, таржима санъати ҳам ўзига хос олами, ўзига мос давраси ҳамда ўзининг қизиқарли ва ўрганиш лозим бўлган бир неча қонун-қоидаларига эга ҳисобланади. Бунда эса юқорида таҳлил қилингани сингари муҳим ва керакли қўлланма ҳамда илмий адабиётлар алоҳида аҳамият касб этади. Аммо шуни унутмаслик лозимки, муносиб қўлланмага муносиб китобхон ҳам бўлиши керак, шубҳасиз...

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Қудрат Мусаев. Таржима назарияси асослари. –Т.: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси “Фан” нашриёти, 2005
2. И.Ф.Борисова, Ш.С.Имаминова. Таржима назарияси ва амалиёти. –Т.: Университет, 2005

TILNING AHAMIYATI

*Ahmadjonova Munisaxon Abdumalikovna,
Toshkent viloyati, Angren shahar
37-maktab ona tili va adabiyoti fani
o'qituvchisi Tel: +998 93 494-46-46*

*Mirzanarova Mohira Yusupovna,
Toshkent viloyati, Angren shahar
37-maktab ona tili va adabiyot fani
o'qituvchisi Tel: +998 93 628-75-14*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilning ahamiyati haqida ilmiy qarashlar ilgari surilgan. Ilmiy fikrlar faktlarga asoslanib xulosalanadi.

Kalit so'zlar: Ta'lif, til, nutq, tafakkur, kommunikatsiya, vazifa, shakl, shaxs, muvaffaqiyat, ma'no, mazmun, predmet, element.

O'quvchilarga ta'lif-tarbiya berish vazifalaridan biri ularda ilmiy dunyosarashni shakllantirishdir. Bu vazifani hal qilishda maqsadga muvofiq ishlashning yetakchi sharti o'quvchini shaxs sifatida muvaffaqiyatli kamol toptirish hisoblanadi.[1]

Til bilan tafakkur uzviy bog'liq bo'lib, tafakkur so'z vositasida yuzaga chiqadi. Til kishilarning bir-birlari bilan aloqa qilish ehtiyojiga ko'ra ong bilan birga vujudga kelib va tafakkurning mahsuli hisoblanib, ongdan tashqarida o'zicha yashamaydi.[2] Til va tafakkur o'zaro bog'liq bo'lishi bilan bir vaqtida, atrofimizni o'rab olgan moddiy borliqqa nisbatan ikkilamchidir. Tafakkur tashqi dunyoning tushunchadagi ifodasi hisoblanadi. So'z tushunchaning shartli nomini o'zida aks ettiradi. Dunyoda yo'q narsa ongda ham, tilda ham bo'lmaydi.

Til — barcha tomonlari o'zaro dialektik bog'lanishda va birlikda bo'lgan murakkab, ko'pqirrali hodisa. Aloqa jarayonida tilning barcha tomonlari, uning barcha komponentlari bir-biriga o'zaro ta'sir etadi, shunday sharoitdagina til o'zining aloqa (kommunikativ) funksiyasini bajara oladi. [3] Tilning mohiyatini bunday idrok etish hodisalarning rivojlanuvchanligi va o'zaro bog'langan qismlardan tuzilishini tushunishga zamin bo'ladi.

Maktab tajribasi va maxsus tekshirishlar shuni ko'rsatadiki, yuqorida qayd etilgan dastlabki qoidalarni o'quv jarayonida amalga oshirishda: ijtimoiy hodisa sifatida til haqidagi bilimlar kompleksini to'g'ri tanlash, asosiy til hodisalari va kategoriyalarini tushuntirishda o'qituvchining tutgan metodologik yo'lining aniqligi, o'quvchilar aqliy faoliyatini faollashtirish, til nazariyasini o'rgatishga asos bo'ladigan til materialining yuqori sifatli bo'lishi kabi dalillar hal qiluvchi ta'sir etadi.[4] Shubhasiz, har bir omil maktab tajribasida bir-biridan ajralgan holda bo'lmaydi. Aksincha, ularning bir-biriga turri, maqsadga muvofiq ta'siri kjobiy natija beradi. Ulardan ba'zilari haqida, avvalo, ijtimoiy hodisa sifatida til bilan tanishtirish haqida to'xtalamiz.

Tilning ijtimoiy moqiyati uning aloqa funksiyasini bajarishida ko'rindi. Uning jamiyat hayotidagi rolini aniq tushunishga yordam berish uchun: birinchidan, o'quv jarayonida har bir til birligining nutqimizdagi rolini o'quvchilar o'zlashtirishini ta'minlash zarur. O'quvchilar tilning aloqa funksiyasini tilning asosiy birliklari (fonema, morfema, so'z, so'z birikmasi, rap)ning vazifasini tushunish «jarayonida o'rganadilar. Ikkinchidan, o'quvchilar tilning kommunikativ funksiyasini tushunishlari “Til har bir kishi va, umuman, jamiyat hayotida qanday rolni bajaradi?” savoliga jamoa bo'lib javob topishda ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalar sinfdan sinfga ko'chishi bilan bu savolga javob chuqurlashib va kengayib boradi. Til kishilarning birgalikdagi magnat faoliyatida, yangiliklarni maslahatlashib tushunishida, yangi mashinalar ixtiro qilishda zarurligi haqida misollar topib, o'z fikrlarini tasdiqlaydilar. Yoshlari oshgan sari o'quvchilar odamning odam bo'lishida tilning rolini tushuna boshlaydilar. Mehnat va nutq kishini yaratdi, uni hayvonot olamidan ajratdi. Odam mehnat jarayonida o'zining fikrlash faoliyatini rivojlantirish va nutqini o'stirish bilan o'zini doimo takomillashtirib bordi va takomillashtirmoqda. Olamni, koinotni o'zgartira borib, kishi yanada kamol topa boradi, uning tili ham boyib boradi. Kishilar jamiyat a'zolari bilan aloqa, munosabat, birgalikdagi mehnat har bir kishining o'sishi, rivojlanishidagi zaruriy shartlardan hisoblanadi. Uchinchidan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining tilga ijtimoiy hodisa sifatida qarashini shakllantirishda tilning kelib chiqishi, tilda yangi so'zlarning paydo

bo‘lishi haqida ularning saviyasiga mos bo‘lgan “sir”ni yechish (tushuntirish) ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘qituvchi o‘quvchilarga tilning bir kishi tomonidan maxsus o‘ylab chiqarilmaganini, u ibtidoiy (qadimgi) odamlarning mehnat faoliyati bilan bog‘liq holda yaratilganini va asta rivojlanib borganini tushuntiradi. Bizdan juda uzoq vaqtlar ilgari tilda faqat bir necha so‘z mavjud edi, kishilar atrofdagi tabiatni, narsalarni bilib, ish qurollari yaratib, nimadir ishlab chiqarganlari sari tilda yangi so‘zlar paydo bo‘la boshladi. Atrofimizda mavjud bo‘lgan narsalarga, ularning belgilari, jarayonga, voqeа-hodisalarga va juda ko‘p boshqa narsalarga kishilar nom qo‘yanlar; shunday qilib, til yangi so‘zlar bilan boyidi va boyib bormoqda.

Tilning rivojlanishi, ayrim so‘zlarning ma’nolari haqidagi bilimni boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ot, sifat, son, fe’lni o‘rganish jarayonida asta-sekin bilib oladilar. Bu o‘rinda “So‘zning tarkibi” bo‘limi katta imkoniyatga ega. O‘quvchilar bu bo‘lim materiallarini o‘rganish jarayonida tilimizning yangi so‘zlar bilan boyib borishi haqidagi muhim manbalar bilan, so‘z yasalishi bilan tanishadilar.

Foydalanalgan adabiyotlar

1. И. Н. Зорников, л. П. Волкова. Проблемы и перспективы международной интеграции высшего образования.-воронеж, 2009. С. 13-18.
2. Richard arum, melisa velez. Improving learning enviroment: school discipline and comparative persperteive. Stanford universiy press, usa: 2012.
3. Мухторов а. ба б. Таълим соҳасини ривожлантириш буйича хорижий тажрибалар // “иктисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 4, май, 2012.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SHAXS ISMLARI QATNASHGAN IBORALARNING O'XSHASH VA FARQLI TOMONLARI

Razzoqova Maqsuda
Xorazm viloyati Qo'shko'pir tumani
3-son umumiy o'rta ta'lif
maktabi ingliz tili fani o'qituvchisi
+ 99 897 516 56 65

Annotatsiya: Ushbu maqola o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birlıklarning ya'ni iboralarning o'xshash va farqli jihatlarini o'rganish va har ikkala tildagi shaxs ismi qatnashgan iboralarning ma'nolarini qiyoslab tatbiq qilishdan iborat.

Kalit so'zlar: Frazeologik birlıklar, iboralar: "Qadamizinga Hasan ot", "Sulaymon o'lib devlar qutildi", "Berdisini aytmoq", "Achilles' heel", "Uncle Sam (USA)", "Adam's apple", "Jack the Lad".

Biz bilamizki, dunyoda biron til vujudga kelar ekan, uning o'ziga yarasha sir-sinoatlari, afzal va noafzallik tomonlari bo'ladi. Biron tilni mukammal bilish uchun uni to'laligicha o'qib, o'rganib, amalda qo'llab, tatbiq qilish zarurdir. O'zbek va ingliz tillari ham shunday. Biz hozir shu bilimning (tilning) bir qismi bo'lmish frazeologiya bo'limi haqida va uning turlari haqida bilim, tushuncha hosil qilib olamiz. Uni esa turli xil mavzularga bo'lib o'rganish juda maqbul va foydali usullardan biridir.

Dastlab frazeologiyaning o'zi nima degan savolga javob bersak. Frazeologiya – bu iboralarni o'rganadigan bo'limdir. Shuningdek frazeologiya faniga ham bir qancha olimlar o'z hissalarini qo'shishgan. Masalan, Sh. Rahmatullayev, A.E.Mamatov (hozirgi o'zbek adabiy tilida leksik – frazeologik norma muammolari), B. Yo'ldashev (hozirgi o'zbek adabiy frazeologik birlıklarning funksional- uslubiy xususiyatlari) undan tashqari V.V. Vinogradov, A.I.Smidnitoskiy , H. N. Amosovalar bu sohada ko'plab ishlar olib borishgan.

Biz endi shu ikkala tildagi shaxs ismlari bilan bog'liq bo'lgan bir qancha iboralarning o'xshash va noo'xshash tomonlari haqida aytib o'tamiz. Va ular esa har ikkala tilda o'zgacha ma'noga-mazmunga egadir. Masalan, O'zbek tilida shaxs ismlari qatnashgan bir qancha iboralar mavjuddir:

1. "Qadamizinga Hasan ot" - ko'rganiningizdek bu iborada Hasan ismi qatnashgan. Bu ibora shuni anglatadiki, Hasan ismi afsonaviy shaxs nomi bo'lib, u badiiy dostonlarda tilga olinadi. Hamda u juda mard va jasur, tog'ni talqon qilguday obraz sifatida gavdalanadi. Shuningdek, uning oti ham undan qolishmaydigan bo'lib, uning nomi g'irko'k edi. G'irko'k esa o'z navbatida to'rtta otning o'rnini bosa olardi. Shuning uchun bizning xalqimiz, mehmonlar keladigan bo'lsa, ularning qadamidan quvonib, sevinchdan qadamizinga Hasanning oti ma'nosida mana shu iborani qo'llashadi. Shuningdek boshqa iboraga nazar tashlasak:

2."Sulaymon o'lib devlar qutildi"- ushu iborda Sulaymon shaxs nomi qatnashgandir. Sulaymon ham afsonaviy shaxs nomi bo'lib, u barcha devlarning boshlig'i bo'lib, ularni nazorat qilib turgan. Keyinchalik Sulaymon vafot etgan payt devlar undan qutilishganidan sevinishib, qutilishgan ekanlar. Va bu ibora bizning xalqimizda shunday bir vaziyatga duch kelishgan holda aytildi.

3."Berdisini aytmoq" – bu iborada ko'rganiningizdek, Berdi shaxs nomi qatnashgandir. Bizzning xalqimiz shunchalik ta'sirchanki, ular har bir narsa va hodisalarga monand ismlar tanlashadi. Shuningdek ismlarda ham shundaydir. O'zbek xalqlarida Berdi ismi tangriga shukurona tarzida nomlanishi mumkin. Lekin Berdi so'zi ibora shaklida boshqa ma'no beradi.Uning ma'nosи "Oxirini gapirmoq", ya'ni gapirib bo'lguncha kutmay (chidamay biror narsa demoq")dir. Biz bu iborani turli shoir va yozuvchilarimizning asarlarida uchratishimiz mumkin. Hozir ularning bir qanchasini ko'rib chiqamiz.

1.-"Mirzakarimboy uylanarmish ".... >> - "Menga nima? >> - dedi baqrayib temirchi. "Shoshma axir, berdisini aytay": Kimga degin, Yormatning qiziga.>> Oybek ("Qutlug' qon") asaridan.

2.-Shoshmanglar << Berdisini aytguncha sabr qilinglar>>. Oybek ("Qutlug' qon") dan. Endi ingliz tilidagi shunday iboralarning bir qanchasi bilan tanishib chiqsak.

1.”Achilles’ heel” – a person’s weak spot is their Achilles’ heel. Bu iborada Achilles shaxs nomi keltirilgan. Bu shuni anglatadiki, Axillesning tovoni – bu insonning eng nozik tana qismidir. Bizga tarixdan ma’lumki, Axillesning onasi uni chaqaloqlik paytida Stiks daryosiga uning tovonidan ushlagan holda suvgaga cho‘mirib oladi. Bunda esa u mislsiz kuchga ega bo‘ladi. Uning hayoti tovoniga o‘q tegishi bilan nihoyasiga yetadi. Mana uning izohi.

2. “Uncle Sam (USA)”-Uncle Sam is the government of the USA. Bu iborada Sam shaxs nomi keltirilgan. Bu ingliz tilida AQSH hokimiyati deya tushuniladi. Lekin buni O‘zbek tiliga birma-bir tarjima qilsak, uni Sam tog‘a deb tushinislari turgan gap. Bu esa tillarning noo‘xhash tomonlari va nomutanosibligidir.

3. “Adam’s apple”- The Adam’s apple is a bulge in the throat,mostly seen in men. Bu iborada Ingliz shaxs nomi tilga olingan. Bu iborada Adam’s apple bu tomoqdagi shishib turadigan joyni bildirib, u ko‘pincha erkaklarda kuzatilgan. Agar biz uni o‘zbek tiliga o‘giradigan bo‘lsak Adamning olmasi deya tarjima qilish mumkin. Mana uning yana bir noo‘xhash tomoni.

4. “Jack the Lad” - A confident and not very serious young man who behaves as he wants to without thinking about other people is a Jack the Lad. Bu iborada Jack shaxs nomi qo‘llangan. Bu ibora biror ishni qilishdan oldin, u haqida o‘ylamasdan ish ko‘radigan va o‘zidan boshqa insonlar haqida qayg‘urmaydigan insonlarga nisbatan qo‘llaniladi. Ya’ni bunday odamlar ingliz tilida selfish, o‘zbek tilida esa xudbin so‘zlariga to‘g‘ri keladi.

O‘zbek tilidagi biron bir iborani ingliz tilida o‘rgansak, boshqa ma’no beradi. Bu esa ular o‘rtasidagi yana bir farqli tomonidir.Va bir tildagi iboraning ekvivalentini narigi tildan topish mushkuldir. Iboralar har ikkala tilda ham mavjud, lekin ular bir xil tarjima qilinmaydi, chunki iboralar yaxlit birikmalardir va ularni ajratilgan holda tarjima qilish uning ma’nosini umuman o‘zgartirib yuborishi mumkin. O‘zbek tilida shaxs nomlari qatnashgan iboralar kamlikni tashkil qiladi va ingliz tilida esa bunday iboralardan juda ko‘plab topish mumkin. Bu esa har ikkala tilning farqli tomonlaridir. Har ikkala tilda shaxs ismlari qatnashgan iboralar borligi ularning o‘xhashlik tomonlaridir.

Foydalaniman adabiyotlar :

1. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tilining frazeologik izohli lug‘ati.
2. Yo‘ldoshev B .Frazeologiya tarixidan lavhalar.
3. Oybek “ Qutlug‘ qon” asari

THE MAIN DIFFERENCES BETWEEN A DEDUCTIVE AND AN INDUCTIVE APPROACH IN GRAMMAR TEACHING

*Aliaskarova Muslimakhon Davlatovna
EFL teacher of secondary school №25
of Dangara district*

Annotation: This paper is aimed at investigating students' attitudes towards inductive and deductive approaches and the main differences between a deductive and an inductive approach in grammar teaching to teaching grammar of English as a foreign language.

Key words: approach, combination, metalanguage, significant difference, student –centered, consciousness-raising

This paper is divided into four sections. In the first part brief definitions and principles of these approaches will be provided. Next, the main differences between a deductive and an inductive teaching will be highlighted. Then the possibility and the case of combination of a deductive and an inductive approach will be analysed. In the last section of paper an inductive grammar lesson will be presented and explanation of the teaching approach will be analysed.

A deductive and an inductive approach basically differentiate in lesson procedures, learner roles, teacher roles and usage of metalanguage in the teaching process.

A deductive approach is based on the top-down theory which the presentation and explanation of grammar rules take the precedence over teaching. The language is taught from the whole to parts so learners understand the grammar rules and structures firstly. Next, they see the examples provided by teacher and finally they begin to produce their own examples. In contrast to this an inductive teaching is based on the bottom-up theory which accepts the view that language learners tend to focus on parts rather than the whole. For this reason teaching process begins with a text, audio or visual in a context. Secondly learners work on the material to find the rules themselves . In the final stage, they give their own examples.

In a deductive approach learners are passive recipients when teacher elicits the rule on the board. However, in an inductive approach they are active as they are responsible for exploring the rules themselves. That is to say, while the process of learning is experiential in inductive approach it is more traditional and descriptive in deductive approach. According to Thornbury (1999), the class where students involve in the lesson actively is quite reasonable since it provides more comfortable and motivating environment for them. He also remarks that an inductive teaching supply more profound knowledge of language as learners study cognitively in order to discover the rules. It has been pointed out that when learners take place in the learning process actively so as to discover the rules they develop their autonomy which makes them good language learner.

Additionally it has been suggested (Shaffer, 1989) that when grammar is presented deductively it will be easier for learners to understand the written or spoken form of language as learners aware of the rules. For example, when learners reads a text with present continuous they are able to comprehend the text deeply since they have known the rule of present continuous tense. Also it is remarked that it is unnecessary to apply inductive approach if the grammar rules are quite simple, but complex grammar items should be taught inductively in order to demonstrate usage of the rules in sentences clearly.

One another significant difference is the role of the teacher. In a deductive teaching teacher is the authority in the classroom. The main role of teacher is to present the new grammar item to the learners. Second role is to prepare exercises for the students. Teacher is the organiser and controller of the classroom. Conversely in an inductive teaching teacher behaves as a guide and helper while students study the grammar rules themselves. It appears that while deductive approach is teacher-centered and traditional, inductive approach is student-centered.

In a deductive approach when the grammar item is presented with metalanguage such as, name of the tense, subject or object is often used. On the other hand in an inductive approach since students discover the rules terminology of language is not used. Moreover learner's conscious awareness raises by means of metalanguage. Consciousness-raising is defined as "helping to raise students' awareness about grammatical features". It is also identified as "... the deliberate attempt to draw the learner's attention specifically to the formal properties of the target

language". It has been argued by Brown (1994) that to raise learners' consciousness awareness by using terminology during learning process might be confusing for learners as it leads to focus on these particular terms rather than understanding the rules and use the language properly. In addition to this it has been pointed out that a deductive approach makes language too descriptive by using language terminology. This leads to the perception that language is only a tool for making descriptions (Rutherford and Smith, 1988). That is to say, while grammar is learnt consciously in deductive approach, it is learnt subconsciously in inductive approach. Therefore, it seems that an inductive approach is more natural and parallel to the language acquisition process. Applying deductive or inductive approach while teaching grammar depends on student variety in the classroom. All learners are different and they learn in different ways. For instance their needs, ages, backgrounds and levels are the factors that are taken into consideration by the teacher for choosing suitable teaching strategy. To illustrate this, Brown remarks that adult learners are tend to deal with the rules when they use target language since their mentality is able to think abstract items. He has pointed out that deductive teaching is more appropriate for adult learners and meet their expectations as they give more importance to rules when they use the language so presentation of grammar rules firstly is more useful for them. On the other hand young learners are successful in exploring grammar structures from the examples rather than learning them deductively since they are more likely to learn by doing because grammar rules are complex and abstract for them .

Bibliography

1. Andrews, S. (2007) Teacher Language Awareness. Cambridge: Cambridge University Press
2. Brown, H.D. (1987) Principles of Language Learning and Teaching. Englewoods Cliffs: Prentice Hall
3. Brown, H. D. (1994) Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Englewood Cliffs : Prentice Hall Regents

ENGLISH LANGUAGE AND CROSS-CULTURAL COMMUNICATION

*Jalilova Hikoyatkhon Sirojiddinovna,
English teacher of the secondary school №1
Navai region Kyzyltepa district*

Today, we communicate beyond the national borders by e-mailing, chatting, blogging, webbrowsing besides speaking and writing. Effective communication with people of different cultures is especially challenging. Cultures provide people with ways of thinking - ways of seeing, hearing, and interpreting the world. Thus the same words can mean different things to people from different cultures, even when they talk the "same" language. When the languages are different, and translation has to be used to communicate, the potential for misunderstandings increases. It is important to teach our students cross-cultural values and attitudes and their impact on how we communicate across cultures.

Learners and teachers of a foreign language need to understand cultural differences, to recognize openly that people are not all the same beneath the skin. There are real differences between groups and cultures. We can learn to perceive those differences, appreciate them, and above all to respect and value the personhood of every human being.

Learning a foreign language implies some degree of learning a foreign culture, it is important to understand what we mean by the process of cultural learning. Many students in foreign language classrooms learn the language with little or no sense of the depth of cultural norms and patterns of the people who speak the language.

The key to effective cross-cultural communication is knowledge. First, it is essential that people understand the potential problems of cross-cultural communication, and make a conscious effort to overcome these problems. It is important to assume that one's efforts will not always be successful, and adjust one's behavior appropriately.

We communicate so much information nonverbally in conversations that often the verbal aspect of the conversation is negligible. This is particularly true for interactive language functions in which social contact is of key importance and in which it is not what you say that counts but how you say it—what you convey with body language, gestures, eye contact, physical distance, and other nonverbal messages. Nonverbal communication, however, is so subtle and subconscious in a native speaker that verbal language seems, by comparison, quite mechanical and systematic. Language becomes distinctly human through its nonverbal dimension, or what Edward Hall called the "silent language." The expression of culture is so bound up in nonverbal communication that the barriers to culture learning are more nonverbal than verbal. Verbal language requires the use of only one of the five sensory modalities: hearing. But there remain in our communicative repertoire three other senses by which we communicate every day, if we for the moment rule out taste as falling within acommunicative category (though messages are indeed sent and received through the taste modality). We will examine each of these.

Every culture and language uses body language, or kinesics, in unique but clearly interpretable ways. "There was speech in their dumbness, language in their very gesture," wrote Shakespeare in *The Winter's Tale*. All cultures throughout the history of humankind have relied on kinesics for conveying important messages. Books like Dresser's *Multicultural Manners* join a long string of manuals offering light-hearted but provocative insights on the use of kinesics in North American and other cultures. Today, virtually every book on communication explains how you communicate—and miscommunicate—when you fold your arms, cross your legs, stand, walk, move your eyes and mouth, and so on.

But as universal as kinesic communication is, there is tremendous variation cross-culturally and cross-linguistically in the specific interpretations of gestures. Human beings all move their heads, blink their eyes, move their arms and hands, but the significance of these movements varies from society to society. Consider the following categories and how you would express them in British, American and Uzbek culture. Agreement, "yes"

"No!"

"Come here"

Lack of interest, "I don't know"

Flirting signals, sexual signals

Insults, obscene gestures

There are conventionalized gestural signals to convey these semantic categories. Are those signals the same in another language and culture? Sometimes they are not. And sometimes a gesture that is appropriate in one culture is obscene or insulting in another. Nodding the head, for example, means "yes" among most European language speakers. It is also acceptable in our Uzbek culture. But among the Ainu of Japan, "yes" is expressed by bringing the arms to the chest and waving them. Malaya indicate "yes" by thrusting the head sharply forward, and people from the Punjab of India throw their heads sharply backward. The Ceylonese curve their chins gracefully downward in an arc to the left shoulder, whereas Bengalis rock their heads rapidly from one shoulder to the other.

Is eye contact appropriate between two participants in a conversation? When is it permissible not to maintain eye contact? What does eye contact or the absence of signal? Cultures differ widely in this particular visual modality of nonverbal communication. In American culture it is permissible, for example, for two participants of unequal status to maintain prolonged eye contact. In fact, an American might interpret lack of eye contact as discourteous lack of attention, while in Japanese culture eye contact might be considered rude. Intercultural interference in this nonverbal category can lead to misunderstanding.

Not only is eye contact itself an important category, but the gestures, as it were, of the eyes are in some instances keys to communication. Eyes can signal interest, boredom, empathy, hostility, attraction, understanding, misunderstanding, and other messages. The nonverbal language of each culture has different ways of signaling such messages. An important aspect of unfettered and unambiguous conversation in a second language is the acquisition of conventions for conveying messages by means of eye signals.

Conclusion

Foreign language learning involves the acquisition of the second identity. This creation of a new identity is at the heart of culture learning. Culture learning is a process of creating shared meaning between cultural representatives. It is experiential, a process that continues over years of language learning, and penetrates deeply into one's patterns of thinking, feeling, and acting.

The language teacher and researcher, in dialog with each other, can be a part of a creative event by fashioning an integrated and cohesive understanding of how learners acquire the ability to communicate clearly and effectively in a foreign language, taking into consideration peculiarities of different cultures communication norms.

Used literatures:

1. Brown, H. Douglas. 2000. Principles of language learning and teaching. NY: Longman.
2. Robinson-Stuart, Gail and Nicon, Honoree. 1996. Second culture acquisition:
3. Ethnography in the foreign language classroom. Modern Language Journal 80: p. 432 3.
- Ting Toomey, Stella. 1999. Communicating across cultures. Guilford Publications
4. Laura M., Lynn S. 1995. Business across Cultures. London: Longman.

INFORMATSION MADANIYAT VA KREATIV TAFAKKUR DIALEKTIKASI

O. F. Boynazarov
Samarqand davlat universiteti
Ilmiy tadqiqotchi
Samarqand, O'zbekiston
o.boynazarov@univ-silkroad.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kundan- kunga rivojlanayotgan zamonda informatsion madaniyat va kreativ tafakkur dialektikasining bir-biri bilan bo'lgan o'zaro bog'liqligi haqida so'z borgan. Ayni vaqtida innovatsion texnologiyalar va kommunikatsiyalar davrida insoniyat faoliyatida yuzaga kelgan informatsion madaniyatni kreativ tafakkur doirasida to'g'ri qabul qilish va yetarli darajada amaliyotga tadbiq qilish borasida mulohazalar keltirib o'tilgan. Informatsion madaniyat rivoji jamiyat hayoti va taraqqiyoti qanchalik muhim ahamiyat kasb etishi to'g'risida atroficha fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: inson, informatsiya, dialektika, kreativlik, kreativ tafakkur, information madaniyat, jamiyat, yangilanish, taraqqiyot, ilm-fan.

Ko'pgina uyushma,tashkilotlarda yoki jamiyatlarda ilhom manbai qiyin qabul qilinuvchi va ta'sirlantirmaydigan narsadek qarshilanadi. Lekin shunga qaramasdan bugungi informasion jamiyatda kreativlik va innovatsiyalar raqobatdosh ustunlikni yaratishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bir narsani unutmaslik kerak, ijodiy va ilg'or fikrlovchi bo'lish uchta elementdan iborat: kompetensiya, moslashuvchanlik va nostandard fikrlash va motivatsiya.

Yigirmanchi asrda axborotlashtirishning asosiy yo'nalishlari qatoriga quyidagilar ajratila boshlandi:

- Turli boshqarish uchun mikroprotsessorlar va kompyuterlardan foydalanish,ishlab chiqarish, transportda, kundalik hayot va boshqalarda qo'llash;
- ijro vaqtini qisqartirish maqsadida intellektual ishlarni avtomatlashtirish ishslash, sifatni oshirish va boshqalar. (ma'lumotni avtomatlashtirilgan qidirish, shu jumladan uchun boshqaruv qarorlarini qabul qilish, mashinada tarjima qilish, kompyuter yordamida loyihalash,ekspert tizimlarini yaratish va ulardan foydalanish, ilmiy tadqiqotlarni avtomatlashtirish va boshqalar).
- bosma nashrlarning ko'plab turlarini ularning electron analoglariga qisman yoki to'liq almashtirish, bu ularning axborot uzatish va taqdim etish vositasi sifatida samaradorligini oshiradi chunki dunyoda qog'oz defitsi doimiy ravishda oshib bormoqda;
- tobora rivojlangan elektron aloqa tizimlari va tarmoqlarini yaratish, qamrov doirasini ancha tezroq va arzonroq echishga imkon beradigan yangi transport vazifalari (elektron pochta, xaridlar va telekommunikatsiya kanallari orqali moliyaviy hisob-kitoblar, telekonferentsiyalar va boshqalar).

Ushbu jarayonlar, ayniqsa, 70-80-yillarda kuchayib bordi va aynan ular madaniyatga global ta'sir ko'rsatadi. Informasion jarayonlarning intensivlashuviga quyidagilar ta'sir etdi: AXBOTOT, MA'LUMOT uzatish tezligining barqaror o'sishi; uzatilayotgan axborot hajmining oshishi, axborotni qayta ishlashning tezlashishi, mulohazalardan yanada to'liq foydalanish, olingan yangi ma'lumotlar hajmining ko'payishi va uni amalga oshirishni tezlashtirish, axborot ulashuvchining texnik jihozlar takomillashuvi.

Ko'pchilik olimlar ushbu hodisada jamiyat rivojlanishining yangi bosqichiga o'tish alomatlarini ko'rishdi bu esa «informatsion jamiyat» nazariyalari sifatida tanilgan turli xil tushunchalarning paydo bo'lishiga olib keldi. Ham nazariyotchilar, ham amaliyotchilar jamiyatda axborotning,informasion manba'larning roli va resurslari o'zgarayotganligini ta'kidlashdi. Turli yo'nalishlarda keskin o'zgarishlar (revolyutsion) jamiyatning rivojlanishi axborot, axborotlashtirish faoliyati bilan bog'liq. O'z vaqtida axborotlashtirish yo'lini tutmagan mamlakatlar nafaqat iqtisodiy, balki texnologik va siyosiy, shuningdek madaniy kechikishga olib kelishi va bu kechikish bir lahzadan boshlab tarixiy ravishda qaytarib bo'lmaydigan bo'lib qolishi mumkin.

Bugungi davrda kreativ tafakkur doirasida innovatsion texnika va texnologiyalarni chuqr o'rganish, axborotlashgan jamiyat sari kirib borish, virtual olam ne'matlaridan to'g'ri yo'lda foydalana bilish jamiyatda informatsion madaniyatni atroficha shakllantira oladi. Biz informatsion madaniyatni tashqi muhitda shakllantirishdan avval "informatsiya" so'zining tub ma'nosini

bilishimiz, tahlil qilishimiz lozim. Demak, "informatsiya" lotincha "information"- tushuntirish, bayon qilish degan ma'noni anglatadi. Informatsiya:

1. Odamlar bir-biriga og'zaki, yozma yoki boshqa usulda beradigan axborot. Shuningdek, axborot berish va olish jarayoni tushuniladi.

2. Fan va texnikadagi tushuncha. Bu tushuncha faqat odamlar orasidagi axborotni emas, balki odam bilan avtomat, avtomat bilan avtomat (kibernitekada) o'rtasidagi axborotni, hayvonlarda va o'simliklar o'rtasidagi signallar almashinuvini ham o'z ichiga oladi.

XX asrning 50-yillaridan boshlab, turli hodisa va jarayonlarni tavsiflashda informatsiya tushunchasidan foydalanishga harakat qilib kelinmoqda. [1] Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov shunday ta'kidni keltirib o'tgan edilar "Kompyuter, informatsion texnologiya, umuman internetni faqat sanoatga, ishlab chiqarishga emas, butun hayotimizga olib kirish uchun harakat qilaylik". [2,B.207.] Hozirgi vaqtida Yangi O'zbekistonda ham jahon andozalari asosida har qanday sohada, ya'ni iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va ta'lilda innovatsion texnika va texnologiyalar keng qamrovli tarzda qo'llanilmoqda. Muhtaram Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ta'biri bilan aytganda: "Bugun biz davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan innovatsion rivojlanish yo'liga o'tmoqdamiz. Bu bejiz emas albatta, chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi". [3,B.20.] Insonlar virtual olam va innovatsion axborot texnologiyalaridan atroflicha foydalangan holda jamiyatda informatsion madaniyatni yuzaga keltirdi. Informatsion madaniyat - axborot bilan maqsadga yo'naltirilgan faoliyat olib borish va axborotni toplash, qayta ishslash hamda uzatish uchun innovatsion axborot texnologiyalaridan foydalana olish demakdir. Informatsion madaniyat, umumiy madaniyatning bir qismi bo'lib, informatsion madaniyat kishilarni axborot va virtual olamda asosli, hamda maqsadli yo'l topishga olib boruvchi jarayondir. Informatsion madaniyat shakllanib borar ekan o'z-o'zidan informatsion jamiyatni ham yuzaga keltiradi, ya'ni bunda axborot tizimi va virtual olamdan endi sanoqli miqdordagi, mukammal tajribaga ega bo'lmagan insonlar emas, balki kreativ tafakkur doirasida idrok qila olish salohiyatiga, texnika- texnologiyalar, internet olamida yuqori malakaga va ko'nikmaga, hamda kuchli innovatorlik qobiliyatiga ega bo'lgan insonlar guruhi informatsion jamiyatni yaratdilar. Bu jarayonni "Dialektika" fan nuqtai nazaridan izohlasak "Miqdor o'zgarishining sifat o'zgarishiga o'tish qonuni" bilan qiyoslanadi. Informatsion jamiyat haqida Yapon olimlari shunday bir fikrga keladilar, ya'ni axborotlashgan jamiyatda kompyuterlashtirish jarayoni odamlarga ishonchli axborot madaniyatidan foydalanish, ishlab chiqarish va ijtimoiy sohalarda axborotni qayta ishslashni avtomatlashirishning yuqori darajasini ta'minlashga imkon beradi. Jamiyatni rivojlantirishda harakatlantiruvchi kuch moddiy mahsulot emas, balki axborot ishlab chiqarish bo'lmog'i lozim. Axborotlashgan jamiyatda kreativ salohiyatga ega intellekt bilimlar ishlab chiqariladi, sotiladi va iste'mol qilinadi. Axborot iste'moli ma'naviy ehtiyojlarni qondiruvchi, ma'naviy bo'shliqni to'ldiruvchi jarayon hisoblanadi. Shuningdek ayni davrda virtual olam tizimidan asossiz maqsadda foydalanayotgan, informatsion madaniyat qonuniyatlariga zid tarzda faoliyat olib borayotgan insonlar ham yo'q emas albatta. Bunday hodisalar bugungi kunda yosh avlod bilan ko'p miqdorda kuzatilyapti. Uzatiluvchi va sotiluvchi axborot tizimiga, umuman internet olamiga talab darajasida bo'lmagan, milliy qadriyatlarimizga va qonunimizga zid bo'lgan axborotlarni tarqatish yoki iste'mol qilish uchun yoshlarimizda bir qancha asosli sabablarni keltirib o'tishimiz mumkin, ya'ni:

1. Yoshlarda vaqtning to'g'ri taqsimlanmaganligi;
2. Oilaviy muhitning nosog'lomligi, ya'n iota-onaning farzandga bo'lgan e'tiborining sustligi;
3. Tafakkur salohiyatining pastligi, hamda atrofdagilar fikriga qaramligi;

4. Yoshlardagi moddiy boylikka bo'lgan ortiqcha qiziqish, o'z nafsi qondira olmaslik va shu kabi holatlar. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganlaridek " shuni unutmaslik kerakki, bugungi kunda inson ma'naviyatiga qarshi yo'naltirilgan, bir qarashda arzimas bo'lib tuyuladigan kichkina xabar ham axborot olamidagi global lashuv shiddatidan kuch olib, ko'zga ko'rinxaydig'an, lekin zararini hech narsa bilan qoplab bo'lmaydig'an ulkan ziyon yetkazishi mumkin".[4,B.75.]

Noodatiy fikrllovchi kreativ tafakkur egalari, o'z taqdirlarini ro'yobga chiqarish yo'lida o'ziga xos uslublari bilan tinimsiz izlanadilar va alal-oqibatda ular kurrai zaminning o'z niyatiga yetgan eng baxtli insonlari qatoridan joy oladilar. [5,B.13.] Kreativ tafakkur jamiyatlar taraqqiyotining industrial va postindustrial, ilmiy-texnik inqiloblar va keskin o'sish, olg'a ketish davrida

shakllangan hamda zamonaviy jamiyatlardagi texnik taraqqiyotning yangi bosqichlarini insoniy zahiralar bilan boyitish uchun xizmat qiladigan noan'anaviy fikrlash qobiliyati va taraqqiyoti omillarini ta'minlashga yo'naltirilgan tafakkur hisoblanadi. Kreativ fikrlovchi har qanday informatsion jamiyat egalari bugungi kunda o'zlarining kuchli ma'naviy quroliga egadirlar. Kreativlik mustaqil fikr yuritmoq demakdir. Har bir inson ma'lum bir bilimga erishishda albatta, mustaqil fikrlay olmog'i, hamda uni yetarlicha tahlil qilmog'i lozim. Mashhur Xitoy faylasufi Konfutsiy aytganidek: " Fikrlamay ilm olmoq-behudalik, bilim bilan sug'orilmagan tafakkur esa xatardir".[6] Har bir inson taffakur darajasi va bilimi orqali jamiyatda ma'lum bir o'ringa ega bo'ladi. Insoniyatning butun umri mobaynida erishgan asosli bilimlari, umrining so'nggiga qadar hamroh bo'ladi.

Yuqorida bayon qilingan fikrlar yuzasidan quyidagi xulosalarga kelamiz:

Birinchidan. Ayni informatsionlashgan davrda va jamiyatda yashar ekanmiz, har birimizning hayot faoliyatimiz so'zsiz innovatsion texnologiyalar bilan o'zaro bog'liqlikda. Hozirgi kunda innovatsion texnologiyalar va internet olamisiz hayotimizni tasavvur qilib bo'lmaydigan vaqtida tarmoqlardan illat qidirish bilan ovvora bo'lmasdan, uning ijobiy imkoniyatlardan yurtimiz shon-shuhratini dunyo miqyosida yoyish, hamda o'zimizning maqsadli ehtiyojlarimizni qondirish maqsadida foydalansak juda katta ahamiyat kasb etgan bo'lar edi.

Ikkinchidan. Bugungi kunda har qanday soha vakillari texnika va texnologiyalarni chuqur o'rganmog'I, hamda o'zida innovatorlik qobiliyatini shakllantirish lozim. Chunki ayni damda zamon talabiga moslasholmaslik, insonni turli sohada bir pog'ona ortda qolishiga sabab bo'lmoqda.

Uchinchidan. Har bir inson o'zida kreativ tafakkurlash qobiliyatini imkoniyat darajasida shakllantirsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Chunki kreativ tafakkurlash qobiliyatiga ega inson, atrofdaqgilarga nisbatan noodatiy tarzda kengroq va tushunarliroq nutq bayon qila oladi, hamda hayotda o'zining yuqori mavqeiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. uz.m.wikipedia.org.
2. I.A.Karimov. Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas'ulmiz. T.: "O'zbekiston". 2001, -B.275.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 22-dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida so'zlagan nutqi. T.: "O'zbekiston". NMIY, 2018 -B.20.
4. Allamuratov Sh.A. Globallashuv asoslari fanidan ma'ruzalar to'plami. Termiz. 2014, -B.191.
5. Тереза М.Амабайл. Креативное мышление в бизнесе / Пер.с англ. –М.: Альпина Бизнес Букс. Серия "Классика Harvard Business Review"), 2006. – С.228.
6. www.kh-davron.uz. Konfutsiy hikmatlari & Konfutsiy. "Hikmatlar kitobi". (2010). Xurshid Davron kutubxonasi.

FLEKSIYA VA SO‘Z YASALISHI

*Tashpulatova Zumrat Pulatovna
Shayxontohur tuman 169-maktabning
ona tili va adabiyot fani oqituvchi*

Annotatsiya: So‘z shaklining ba’zi jihatlari uning negizidagi leksemaning boshqalarga bog‘liqligini ko‘rsatishi mumkin, boshqalari esa u topilgan grammatic strukturaning xususiyatlarini bildiradi. Fleksiya holatida bitta leksemaning asosiy ildizlariga qurilgan paradigmatic alternativalarni amalga oshiradigan so‘z shakllari o‘rtasidagi munosabatlari.

Kalit so‘zlar: fleksion, aspekt, paradigma, ekzosentrik, endosentrik, morfologiya

Morfologiya, tilshunoslikda, so‘zlarning shakllarini va so‘zlarning o‘sha tilning boshqa so‘zlar bilan bog‘liqligini o‘rganadi. So‘zlar orasidagi rasmiy farqlar yangi leksik elementlarni yaratishdan tortib grammatic tuzilishini ko‘rsatishga qadar turli maqsadlarga xizmat qiladi. An‘anaviy ravishda morfologiya ma’lum bir shakllanish tomonidan grammaticadagi o‘rniga qarab bir necha turga bo‘linadi. Eng asosiy bo‘linish fleksiya va so‘z yasalishi o‘rtasida bo‘ladi. Yangi so‘zlarni yaratadigan morfologiya deb ta’riflash oson ammo fleksiyani (masalan: parchalar) aniqlash ancha qiyin. Ko‘pincha, farqlar misol bilan aniqlanadi. Raqamlar (masalan: ko‘plik), jins (masalan: erkak, ayol neytral), vaqt (o‘tmish), aspekt (masalan: noma‘qullar va ularning orasidagi farq) voqeа (tushum kelishigi), shaxs va ehtimol yana bir nechtasida farqlar bordir, qolganlari esa so‘z yasashdir. Ammo bu yondashuv yetarli emas, chunki ba’zi bir tillarda bir xil kategoriya fleksion bo‘lishi mumkin, boshqalarida esa bo‘lmashligi mumkin. [1] Masalan: Ba’zi tillarda kichraytiruvchi toifasi, shaxs, raqam va jins kabi, tilda kelishuv grammaticasiga to‘liq kiritilgan. Boshqa tomonidan, raqam ba’zi tillar grammaticasida muhim qismlarida aniq ishtirot etgan bo‘lsa-da, fe’llar son jihatdan subyektlari bilan kelishadi. Masalan: Ko‘plik turkumini ixtiyoriy ravishda otlarga yoki fe’llarga qo‘shilishi mumkin bo‘lgan narsa sifatida, boshqa grammatic oqibatlarga olib kelmaydigan ma’nolarni ishlab chiqish sifatida ko‘rib chiqadi. Bitta fleksion paradigmmani tashkil etuvchi barcha so‘z shakllari bir xil asosiy ma’noga ega. Umuman olganda, ularning barchasi asosiy shakl yoki poydevor asosida qurilgan, ammo ko‘pgina tillarda murakkab farqlar bilan berilgan so‘z paradigmasi bir nechta o‘zakdan tuzilishi mumkin. Masalan: suvchi, suvchilik, suvdon so‘zlarida turli xil kelib chiqishi faktlarni tavsiflashda ma’lum atamalar ozmi-ko‘pmi qabul qilindi. [2] Biz ma’lum bir tovush shaklini (masalan: suv ma’lum bir so‘z shakli deb ataymiz. Bitta paradigmadagi fleksion shakllarning barchasi bitta leksemani tashkil qiladi deyiladi (suv). Muayyan leksemaning o‘ziga xos morfosintaktik shakli tegishli so‘z shakli bilan amalga oshiriladi. Ushbu atamalarning barchasi o‘zlariga xos tarzda ajralib turadi. Shuning uchun berilgan leksemaning bir xil morfosintaktik shakli bir nechta so‘z shakllariga to‘g‘ri kelishi mumkin. Bitta so‘z shakli bir nechta morfosintaktik shaklni amalga oshirishi mumkin. Demak, fleksiya - bu bitta leksemaning paradigmasi ichidagi turli shakllarni ajratib turadigan morfologiya. [3] Qadimgi yunon yoki gruzin singari ba’zi tillarda fleksional morfologiya mavjud, boshqalari (ingliz tilida) juda kam, o‘zbek tilida ham mavjud, ba’zilarida (vietnamliklar kabi) umuman deyarli yo‘q. Ammo, bundan qat’iy nazar, barcha tillarda mavjud leksemalarni barpo etish usullari mavjud. Fleksiya o‘z-o‘zidan so‘z sifatida ko‘rinmaydigan material yordamida yangi leksemani mavjud bo‘lgan leksemadan shakllantirishdir. Bunday mustaqil bo‘limgan tarkibga mustaqil ravishda paydo bo‘lgan, erkin elementlardan farqli ravishda bog‘langan deb murojaat qilish odatiy holdir. So‘zni shakllantirishning boshqa xilma-xilligi, murakkablashishi, juda sodda ko‘rinadi, hatto ba’zan haqiqiy faktlar juda murakkab bo‘lishi mumkin. Qo‘sishchalar ikki (yoki undan ortiq) mustaqil so‘zlardan tuzilgan va (hech bo‘limganda asl shaklida) ularning tarkibiy qismlarini o‘z ichiga olgan ma’noga ega. Olingan shakllar singari, birikmalar ham o‘z-o‘zidan mustaqil leksemalardir va shu tariqa tezda ularning qismlari ma’nolaridan kelib chiqmaydigan ixtisoslashtirilgan ma’nolarni egallaydilar. Guldon nima uchun shunday nomlanganini, nima uchun doska oq yoki yashil bo‘lishi mumkinligini va hokazolarni tushuntirish uchun biz hikoya qilishimiz kerak. Qo‘sishchaning ma’nosini uning qismlari bilan bog‘lash mumkin bo‘lgan hollarda, ko‘pincha butun birikmaning semantik turi va uning qismlaridan biri o‘rtasida imtiyozli munosabatlarni o‘rnatish mumkin. Yo‘q, barcha moddalar, shu bilan birga paydo bo‘ladi. Tish yoki arraning tishi ma’nosida ko‘rish mumkin. An‘anaviy grammatica bunday ekzosentrik bi

rikmalarning har xil turlari uchun turli xil nomlarni beradi. Ba'zilari grammatik an'analardan kelib chiqqan bo'lib, ular alohida qiziqish uyg'otadi. Ba'zi tillarda qaysi birikmalar endosentrik va qaysi biri emasligi haqida qaror qabul qilishimiz mumkin bo'lgan turli mezonlarga bog'liq. [4] Masalan: ingliz tilida ko'k ko'yak kiygan askar birikmasi, ekzosentrik, chunki u ko'yak turini anglatmaydi. Boshqa tomondan, aralashmaning jinsi (bu holda, neytral) uning o'ng elementi bilan belgilanadi. Semantik jihatdan ko'k ko'yak ekzosentrikdir. Grammatik nuqtai nazardan, uni endosentrik deb hisoblash mumkin edi. Biz yuqorida so'zlarning shakllari murakkab va yuqori darajada tuzilgan ma'lumotlarni olib ko'rdik. So'zlar shunchaki bir-biridan ajralib turishi tufayli ma'noni anglatuvchi minimal belgilar, o'zboshimchalik bilan tovush qismlari sifatida xizmat qilmaydi. Butun leksemalar orasidagi munosabatlar, hatto boshqa leksemalarga o'zaro munosabat belgilarini o'z ichiga olgan deb hisoblash mumkin bo'lsa, fleksiya holatida bitta leksemaning asosiy ildizlariga qurilgan paradigmatic alternativalarni amalga oshiradigan so'z shakllari o'rtasidagi munosabatlardir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Anderson, SR (1992). "A-morfologik morfologiya". Kembrij: Kembrij universiteti matbuoti.
2. Aronoff, M (1976). "Generativ grammatikada so'z yasalishi". Kembrij, MA: MIT Press.
3. Bybee, JL (1985). "Morfologiya: ma'no va shakl o'rtasidagi munosabatni o'rganish". Amsterdam: Benjamins.
4. Carstair-McCarthy. "Hozirgi morfologiya". London: Routledge

CHARACTERISTICS OF FORMAL LETTERS

*Tursunova Sohiba Shodixuja qizi
Samarqand viloyati Samarqand shahar
80 - mактабнинг ingliz tili fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 99 587 36 34*

Annotation: writing skills are often the most difficult skills for students of English as a foreign language to acquire. This may be because of great emphasis on listening, speaking and reading in the classroom. Or it may be that their teachers have not had special training in this area and feel unsure of their own writing competence. Whatever the case, it is certainly true that guided writing practice in the early stages of English instruction will help to reinforce and integrate the development of all the language skills and prepare learners for the production of written English at more advanced levels..

Key words: writing skills, formal letter , writing practice, Closing Signature, Body of the Letter.

General Format of Formal Letter. Formal business correspondence is usually done by letter as this leaves a written record which can be kept for reference. Formal letters can be of different types with different purposes: to apply for a job, to inform people of developments, to request action, to propose a service, to complain, etc. To write a successful business letter you need to use the right tone and to communicate your message the reader using straightforward language. The way a letter is written reveals a lot about the person who is writing it and it also sends a message about the organization the he or she is working for. It is, therefore, very important to make sure the information, layout, style and spelling are all correct before you send it.

Language styles Formal letters usually quiet in style. A conversational style is therefore not appropriate and you should avoid contractions, for example. Try to use verbs in the active and not in the passive form as this will make your letter more dynamic. You should also avoid writing sentences that are too long and that include complicated unnecessary language. A straightforward letter will get your message across more effectively than a long wordy one. There are certain conventions concerning the correct way to address people and to close your letter.

Writer's Address. Although you will usually find that the writer places his/her address in the upper right-hand corner of the page, business correspondents may place their address in the letterhead at the middle top of the page, or at the lower left-hand corner.

Envelope Address: On the envelope, the country post office requires the addressee's name on the first line, the street address on the second line, the city/state/zip code on the third line, and the name of the country on the last line. All of this should appear in the centre of the envelope. The writer's name and address should appear in the upper left-hand corner of the envelope.

MODEL ENVELOPE

writer's full name writer's street address writer's city/state/zip code writer's country	STAMP
(title) addressee's full name addressee's street address addressee's city/state/zip code addressee's country	

Salutations are placed on the left margin. As a general rule, when the writer knows the addressee well and is on a "first name" basis (that is, if they call each other by first name informally), the writer begins an informal social letter with *Dear* followed by the addressee's first or given name: *Example:* Dear John, Dear Mary, etc. For formal social letters and business letters, however, the salutation *Dear* is followed by the addressee's title and family name: *Example:* Dear Mr. Smithson, Dear Dr. Jones, etc.

In business letter salutations, the reader may also note other forms: for example, *Dear Publisher*, *Dear Editor*, *Dear Reader*, *Dear Parents*, *Dear Colleague*, etc. This avoids the use of *Dear Sir* and *Gentlemen*, which are now out-dated as they assume all readers are male, and overlook the growing number of women in the business world today. In business letters, the reader may also note the use of *Ms.*, which is the exact linguistic equivalent of *Mr.*; that is, *Ms.* indicates female gender but not whether the person is married. Some women still prefer to use *Miss* (unmarried) or *Mrs.* (married), but most business correspondence today uses *Ms.*, unless it uses some form indicating the position or office for whom the letter is intended.

Body of the Letter. The letter itself may also begin exactly on the left margin, directly under the salutation, or it may be indented five spaces to the right, the traditional signal for a new paragraph in English. If you prefer not to indent for each new paragraph, you should leave an extra space between paragraphs.¹

Although we are mainly concerned with format here, it will be well to keep in mind that the body of the letter contains the main message or "point." Culturally speaking, a native English language reader usually expects the writer of formal or business letters to (1) introduce him/herself, (2) state the purpose of the letter, and (3) conclude the letter. Note that the conclusion often may be a simple "thank you" for the reader's attention.

Closing Signature. The closing and signature at the end of the letter are usually spaced from the right margin and aligned under the address and date that appear in the upper right-hand corner. If there is any possibility that the person receiving your letter may not be able to read your signature (because of a difference of handwriting styles), you should carefully print or type your name under your handwritten signature. Remember that when the reader answers your letter and addresses the envelope, he/she must be able to spell your name clearly and correctly. Your letter is the only guideline to spelling your name and address correctly.

Used Literature

1. Aberdeen College Library Oxford handbook of commercial correspondence, A Ashley; 2010 Shelf mark 6851.75 ASH
2. Write that letter, Ian Maitland; 2011 Shelfmark 651.75 MAI
3. How to write letters, Celia Warren; 2007 Shelfmark 395.4 WAR

1 Write that letter, Ian Maitland; 2011 Shelfmark 651.75 MAI

VULGARISMS. SUBTYPES OF VULGARISMS IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Adiloba Charos Alim kizi

*Teacher English Language and Literature department,
Gulistan State University, Gulistan, Republic of Uzbekistan*

Abstract: the following article is devoted to the problem of defining vulgarisms and identifying the subtypes of vulgarisms in the English and Uzbek languages. It is claimed that, the definition of vulgarism is not entirely unambiguous. It is pointed out that, in order to acquire a more accurate definition of the term, it is essential to work out its subtypes.

Key words: cognitive linguistics, vulgarism, slur, colloquial style, negativity, nonstandard.

Comparison of languages is extremely important in the process of knowing the world, because comparison is the basis of comprehension in any realization. We know everything in the world by comparison. [1]

The intensive development of cognitive linguistics is shaping a new perspective on the comparative study of languages. A cognitive approach to the comparative study of language units helps to gain a deeper understanding of how the world is reflected in the languages being compared, the interrelationships between language and thought, language and culture, and interactions. [2]

This article focuses on the general description of the vulgarisms in the English and Uzbek languages, the similarities and differences between the descriptions, and the classification of these words according to their scope, serving as a part of research on the functional-semantic field of insulting words and curses in English and Uzbek languages.

The words available in the language vary according to the scope of use. Any lexicon can be divided into two main layers according to the scope of use: 1. General lexicon, the scope of which is not limited. 2. Vocabulary with a limited range of use.

Lexical units limited in terms of scope of use are the followings:

1. Dialectical lexicon;
2. Vocabulary of special professional-terminology;
3. Argon and jargon;
4. Barbarism and vulgarisms. [3]

The fourth group - vulgarisms in this classification refers to rude, obscene words and phrases that are not used in literary language. When it comes to insulting words and curses in English and Uzbek in this article, it is worthwhile to clarify the general interpretation of these units.

According to the Dictionary of Foreign words, the definition of vulgarism narrows down to the socially unacceptable, rude or gross words or expressions. Vulgarisms habitually occupy the peripheral areas of the vocabulary and are used exclusively in colloquial style in private expressions. By their negative, insulting attitude to the designed component of objective reality, they come close to the elements of bad language and typically come from social taboo.

The definition of vulgarism (a more sophisticated name for a swearword) is not entirely unambiguous in English. The English word vulgarism comes probably from the Latin "vulgus" – "ordinary people", especially in the pejorative meaning. The lexical meaning of this term determines vulgarism as a synonym of curse or obscenity, but from a linguistic point of view, the scope of this term extends to any case of nonstandard language use that has not necessarily have to be a term of abuse. Several researchers dealing with this theme have suggested the umbrella term "taboo words" for insulting and indecent words. Under this term we can include the terms as **swear words, profanity, obscenity, vulgarity, slur** and etc. For the purpose of comparison we will use this group of taboo language within the English lexicon. [4]

It can be concluded that, while some researchers of colloquial speech divide vulgarisms into **scolding words, phrases** and **insulting words**, another group of scholars referring to vulgarisms as "immoral" words, divide them into **scolding words** and phrases, **insults**, and **curses (hexes)** according to their character. The conclusion is that vulgarisms include 3 groups of words: 1. Scolding words and phrases (Eng. "I'll kill you!", "I'll show you!"; Uzb. "Basharangni buzaman!", "Adabingni beraman!"), 2. Insults (Eng. "shit", "jerk"; Uzb. "iflos", "ahmoq") , 3.

Curses (hexes) (Eng. "May you go to hell!", "May the devil cut the head off you!"; Uzb. "Ko'kingni kiyay!", "Bo'ying go'rda chirisin!"), and our work is focused on 2. insults and 3. Curses (hexes).

Let us now consider the separate definitions of the insulting words and curses in English. Insult is defined in various dictionaries as : 1. "a word or an expression that is not polite and shows that you are very angry", 2. "rude and offensive words about something or someone because you are angry ". Comments of curse are as follows: 1. «to say magic words that are intended to bring bad luck to someone»; 2. "to wish for something evil or unpleasant to happen to someone or something, as by asking a magical power"; 3. "a prayer or invocation for harm or injury to come upon one"; 4. "a profane or obscene oath or word"

In contrast to English, the Uzbek dictionary defines **insult** (uzb.-haqorat) in the Uzbek language as follows: "Insult is an insulting, degrading, offensivoe expression, word, speech or action." The word "curse" (uzb. -qarg'ish) is defined as follows: 1. "bad prayer, punishment with bad wishes, curse, and most of the phrases are wishes to death and misfortune. [5]

Insults can be classified in different ways. In terms of meaning, insulting words can be classified as:

1. Socially reprehensible terms: thief (uzb. -o'g'ri), prostitute (uzb. -yengil tabiat ayol);
2. Terms with a negative history: fascist (uzb. -fashist), nationalist (uzb. -millatchi);
3. To call another profession by the name of one profession: for example, to call a doctor an executioner (uzb. -jallod), a butcher (uzb. -qassob);
4. Zoosemantic metaphors: rat (uzb. -kalamush), donkey (uzb. -eshak), dog (uzb. -it);
5. Terms that negatively assess human behavior: stupid (uzb. -ahmoq), naughty (uzb. -ablah),
6. Vulgarisms that indicate the external shortcomings of a person: crooked (uzb. -qiyshiq), bald (uzb. -kal).

Thus, vulgarisms are lexical units with a limited range of usage and are characteristic of non-standard language. Vulgarisms include three types of language units: obscene words, insulting words, and curses, and the words insulting and cursing in English and Uzbek are semantically similar.

Used literature:

1. Ushinsky K.D. "Selected works". M-Uchpedgiz 1939. p 43.
2. V.V. Demyankov "Cognitive linguistics as a type of the interpreting approach". M: "Наука" -1994. - №4. p 17-33
3. I.V.Arnold "Lexicology of contemporary English", M.- "Высшая школа" 1986. p 245-260
4. <https://en.m.wikipedia.org/wiki/Vulgarism> "Lexicology of the Uzbek language" - Toshkent, "Fan" -1981

COMBINATION OF DEDUCTIVE AND INDUCTIVE: APPROACHES :TEACHING “USED TO” INDUCTIVELY

*Abdurakhimova Ezozakhon Giyosiddin kizi
EFL teacher of secondary school №10
of Kushtepa district*

Annotation: this article is devoted to the problems of combination of deductive and inductive approaches :teaching “used to” inductively while teaching English language, their effect and the ways of using them during the teaching process.

Key words: approach, combination, matalanguage, significant difference, student –centered, consciousness-raising

My learner group is 5th grade primary school students. They are 10 years old and their level is pre- intermediate. The number of students is 10. They have three English sessions in a week. This is the first session of the week and I would teach only positive form of “used to”. In the next three sessions I would teach the negative and question form of “used to”. Duration is 45 minutes.

Step 1 (10 minutes)

First of all I would introduce the lesson by saying: “Today I am going to show you some pictures about my childhood.” I would show them pictures from my childhood years such as, my favourite cartoon character, sport, cloth, food and drink.

Next I would write example sentences on the board:

I used drink milk every morning when I was a child.

I used to play basketball with my friends every weekend.

I used to watch cartoon on tv everyday.

I used to wear sleeper at night.

Step 2 (15 minutes)

In this step to make students to explore the rule of “used to” I would ask students to work in pairs and underline new structure that they have learned in the sample sentences. They would work with their partner and discuss the rule of positive form of “used to”. They can speak in their mother tongue as their level might be inadequate for discussing in English. I would make guidance and monitor them while they study the rule.

Step 3 (20 minutes)

In the last step I would ask them to work in groups of four and I would give them activity sheets. In the activity sheet students see a famous person and a pictures from his/her childhood.

For example, they see the picture of Britney Spears singing in the church when she was ten years old. Then students make sentences by looking at the pictures. When they finish I would write the some of the sentences that they have produced on the board. For instance,

Britney Spears used to sing in the church.

Shania Twain used live in Canada.

Jennifer Lopez used to be fat.

In my grammar lesson I decided to use an inductive approach for teaching “used to”.

The first reason why I chose this approach is the age and level of my learner group. As they are 10 years old pre-intermediate learners I believe that inductive way is more fruitful for them.

I started the lesson by calling their attention to my childhood. I consider that using pictures about my childhood would be interesting. As Harmer (1987) notes that students needs to find teacher’s introduction stimulating because this encourages them to learn and they can remember the grammar rules easier in the future. One more futher point that I have take into account is to provide lexically simple examples to make the meaning clear.

In the next step I encouraged them to discover the rules themselves from the sample sentences by pair work. In this process students had opportunity to participate the lesson actively to deduce the rule from the examples. While they were work on the grammar item, their ability of problem solving could enhance due to the responsibility of their own learning while finding the rule. Whilst they work with the grammar it is crucial to make them guidance to understand the grammar correctly so I controlled and helped them, if they needed. According to Nunan (1999) during the

process if learners are given chance to engage with the grammar items themselves, they are able to understand profoundly and memorise the grammar rules easily. Therefore it appears to me that it is possible to provide permanent information through an inductive approach.

In the last step of my lesson, I gave them hand outs with celebrities' childhood. I think that pupils find this task interesting since they are familiar with the people on the activity sheet.

As Harmer (1987) has emphasized that it is very probable for young pupils to learn grammar effectively if they are provided with enjoyable tasks. In addition to this when teacher organises students to work in pairs or groups, a more interactive area could be created. This is beneficial for learners to share their ideas with each other and makes learning consistent and fruitful. Besides these points motivation is the one another significant factor that affects pupils learning. It is possible to increase pupils' motivation by collaborative work. (Thornbury, 1999). As it is postulated by Hall (2011) that to deduce rules from the examples makes them more autonomous learners who are responsible for their own learning while working with the target language. Also this approach has positive effect on pupil's analytical and cognitive skills by means of the process of discovery. Moreover, it is possible to enhance learners' both grammatical and communicative competence by means of activities which students actively participate.

Bibliography:

1. Nunan, D. (1999) Second Language Teaching & Learning. Boston: Heinle & Heinle Publishers
2. Rutherford, W. and Smith, M.S. (eds) (1988) Grammar and Second Language Teaching: A Book of Readings. New York: Heinle & Heinle
3. Shaffer, C. (1989) A Comparison of Inductive and Deductive Approaches to Teaching Foreign Languages. The Modern Language Journal. 73 (4): 395-403
4. Thornbury, S. (1999) How to Teach Grammar. Harlow: Longman

SINONIMIYA HODISASI HAQIDA

*Abduraximova Kibriyo Karimovna
Andijon viloyati Andijon shahar
25-umumi o‘rta ta’lim maktabi
Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi
Telefon: +998 90 112 72 44*

Anotatsiya: Sinonimlarni to‘g‘ri qo‘llash insondan yetarlicha bilim va ko‘nikmalarni talab qiladi. Chunki sinonimlar qatoridagi har bir so‘z o‘z ma’no nozikligiga ega bo‘lib, ular har doim ham bir-birining o‘rniga ishlatalavermaydi. Ushbu maqolada sinonimiya hodisasi va sinonimlar haqida ma’lumotlar berilgan va ishlatalish o‘rinlari tushuntirilgan.

Kalit so‘zlar: sinonimiya hodisasi, sinonimlar, semantik sinonimlar, stilistik sinonimlar, semantik-stilistik sinonimlar.

O‘zbek tilining izohli lug‘atida sinonimlar va sinonimiya hodisasiga shunday ta’rif berilgan: “Sinonim so‘zi yunonchadan olingen bo‘lib, shakl va talaffuzi turlicha, ammo ma’nosи bir-biriga juda yaqin so‘zlar, o‘zaro ma’nodosh so‘zlarga aytildi. Sinonimiya hodisasi ma’nosи bir-biriga yaqin bo‘lgan so‘zlarning shakl jihatidan turlicha bo‘lishidir”.

Sinonimlar o‘xhash mazmunli emas, balki bir-biriga yaqin so‘z sifatida tushunilgan, shu bilan birga sinonimlarning aynan o‘zaro farqi tilda ular hayotining tayanchi sifatida tan olingen. Ba’zi zamonaviy leksikologlar, aksincha, sinonim so‘zlarga faqat o‘z mazmuniga ko‘ra o‘xhash va stilistik tavsiflari farqlanadigan so‘zlarni kiritish taklifi bilan chiqdilar. Sinonim so‘zlarning mazmuni yoki butunlay bir-biriga to‘g‘ri keladi, yo katta umumiy qismga ega. Sinonimlarni aniqlashda ma’no-mazmun mezonlari, odatda, mazmun uyg‘unligi tahlili bilan to‘ldiriladi: qator matnlarda sinonimlar o‘rtasidagi mazmun farqi xiralashadi, bilinar-bilinmas holatga keladi va bunday matnlarda so‘zni aytilan umumiy ma’nosini o‘zgartirmasdan o‘zaro almashtirish mumkin: *Bola qumda kurak bilan chuqurcha kavladi (qazidi)*. Biroq odatda barcha matnlarda ham bunday almashtirish mumkin emas: Yumronqoziq shudgorda yer qazidi (kovladi emas). Bu narsa ko‘pincha so‘z ma’nolari o‘rtasidagi farqlar bilan bog‘liqidir. Masalan, qazimoq-bu “asbob yordamida qazimoq” bo‘lgani sababli kavlamoq so‘zini emas, balki hayvonlar uchun faqat qazimoq so‘zini qo‘llash mumkin. O‘zaro o‘zgartirish mezoni faqat mazmun mezonini to‘ldiradi va o‘z-o‘zidan sinonimni aniqlashda yetarli hisoblanmaydi. Qator matnlarda o‘zaro o‘zgartirilgan so‘zlar borki, ular sinonim bo‘la olmaydilar. Masalan, zot-tur munosabatlarini bildiruvchi (daraxt-sarv, it-tozi, qush-chumchuq), bir butunlik va qisman bildiruvchi so‘zlar (yo‘lak-uy, soch-bosh) sinonim bo‘la olmaydilar. Chunonchi, sinonimlarni tavsiflaganda ularning uyg‘unligini e’tiborga olish kerak bo‘lib, ular bir-biriga butunlay (qandaydir bir narsani otmoq-irg‘itmoq), yoki qisman to‘g‘ri kelishi mumkin.

O‘zaro farqli xarakterdan kelib chiqadigan sinonimlarning asosiy uch turini ajratish mumkin:

1.Semantik, ya’ni tushunchaga ega sinonimlar leksik ma’nodagi komponentlarni farqlaydi. Masalan, *qazimoq-kavlamoq (qazimoq-asbob yordamida kavlamoq)*, *katta-yirik (yirik-juda katta)*.

2.Bir narsani bildiradigan stilistik sinonimlar, mazmunan o‘xhash, lekin stilistik jihatdan farqlidir. Neytral so‘zlar o‘zidan yuqori yoki pasaytirilgan sinonimlarga ega bo‘lishi mumkin: *boqmoq-qaramoq-termilmoq, qo‘l-changal-panja*.

3.Semantik-stilistik sinonimlar bir vaqtning o‘zida ham mazmun, ham stilistik jihatdan farqlanadi. Masalan, *ko‘tarmoq-ko‘tarib bormoq* (ko‘tarib bormoq-biron og‘ir narsani qynalib ko‘tarib bormoq, bunda ko‘tarib bormoq so‘zi stilistik jihatdan pasaytirilgan).

Sinonimlarning fikrni aniq va maqsadga muvofiq qilib ifodalashda ahamiyati kattadir. Shuning uchun ham yozuvchilar, shoirlar, olimlar tildagi omonim, sinonim so‘zlardan mohirlik bilan foydalanib, mazmunan boy, til jihatdan rang-barang badiiy, ilmiy asarlar yaratadilar. So‘zdan to‘g‘ri va o‘rinli foydalanish har qanday nutqning aniq va ta’sirli bo‘lishini ta’minlaydi. Bunda so‘zning leksik ma’nosи bilan bir qatorda uning uslubiy bo‘yog‘ini ham yaxshi bilish zarur. So‘zning u yoki bu uslubga xoslanganligi va so‘zdagi salbiy yoki ijobjiy munosabat ifodasini bilmasdan turib, uni to‘g‘ri va maqsadga muvofiq holatda qo‘llab bo‘lmaydi. Sinonim so‘zlar bir-biridan muayyan uslubga xoslanishi va emotsiyal-ekspressiv bo‘yog‘iga ko‘ra farqlanadi. Masalan, yuz, bet, aft, bashara, turq, chehra, jamol, oraz, uzor, ruxsor ma’nodoslik qatoridagi

yuz so‘zi biron-bir uslubga xoslanmagan, bet, aft, bashara, turq so‘zlarida esa salbiy bo‘yoq darajalangan holda o‘z ifodasini topgan, ko‘proq so‘zlashuv uslubida ishlatiladi; chehra, jamol so‘zlarida ijobjiy bo‘yoq mavjud bo‘lib, ular asosan badiiy uslubga xoslangan; oraz, uzor, ruxsor so‘zlar esa eskirgan va ko‘proq kitobiy uslub doirasida qo‘llaniladi. Ma’nodosh so‘zlarning uslubiy imkoniyatlari juda katta bo‘lib, ular nutqning jozibali, ta’sirli va aniq bo‘lishiga ko‘maklashadi.

Sinonimlar til lug‘at boyligining muhim qismini tashkil etib, ular shakl va talaffuzi turlicha, ammo ma’nosи bir-biriga juda yaqin so‘zlar, o‘zaro ma’nodosh bo‘lgan so‘zlardir. Sinonimiya hodisasi ma’nosи bir-biriga yaqin bo‘lgan so‘zlarning shakl jihatidan turlicha bo‘lishidir. Demak, sinonimlarni farqlash muhim ahamiyat kasb etadi, ularni o‘z o‘rnida va to‘g‘ri qo‘llash nutqning ravon va chiroyli bo‘lishini ta’minlaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Moskva. 1981.
2. Abdurahmonov G‘., Rustamov H. Ona tili. 10-11-sinflar uchun darslik. – Toshkent. 1997.
3. N.Mahmudov., A.Sobirov va boshqalar. Ona tili. (10-sinf darslik). – Toshkent. 2017.

ZAMONAVIY O'QUV LUG'ATLARINING UMUMTA'LIM MAKTABLARI UCHUN AHAMIYATI

Akbarova Iroda Komilovna
Andijon Davlat Universiteti
Nemis tili fakulteti 2-kurs talabasi
+998999958089

Annotasiya: Ushbu maqolada lug'atlarning umumta'lim maktablar o'quvchilariga chet tilini o'rgatishdagi ahamiyati va zamonaviy o'quv lug'atlarni yaratish muammolari yoritiladi.

Kalit so'zlar: leksika, leksik minimum, leksikografiya, o'quv lug'atlari

Tlshunoslik leksikografiya sohasi uzoq va boy tarixga ega. Biroq hozirgi kun nuqtai nazaridan olib qaraganda, lug'atchiligidan ba'zi muammolar ham mavjud. Ayniqsa, kundan kunga rivojlanib borayotgan davlatimiz, fanimiz va madaniyatimizni yuksaltirish singari ezgu vazifalar lug'atchilik muammosini va lug'atxonlik madaniyatini keskin hal qilish lozimligini ko'rsatmoqda.

Hozirgi kunda bilimga chanqoq o'quvchilarimiz o'z bilimlarini boyitishni, dunyoqarashini kengaytirishni xohlab juda ko'p chet tillarini o'zlashtirishga intilmoqdalar. Bu borada ularga, albatta, lug'atlar yordam beradi. Ta'limning ilk bo'g'inlaridanoq lug'atlardan keng, maqsadli foydalana oladigan, izchil va mantiqiy so'z bankiga ega o'quvchini tarbiyalash ham aynan lug'atshunoslik sohasini rivojlantirish va ommalashtirish tamoyili bilan uzviy bog'liq.

Ma'lumki, leksikani o'rgatish tilni o'rgatishning asosini tashkil qiladi. Leksikani mukammal egallamasdan nutq faoliyatining turlariga gapirishga, eshitib va o'qib tushunishaga, fikrni yozma bayon qilishga o'rgatib bo'lmaydi. O'quvchi so'zlarni eshitib, o'qib taniy olmasa, bilmasa, eshitgan va o'qilgan nutqning mazmuni mavhumligicha qoladi. Tinglab tushunishning leksik tomoni ustida ishlaganda, uni qabul qila olish, taniy olish mashqlari ishlataladi, chunki leksikani tinglab qabul qilish, taniy olish ham o'z xususiyatiga, qiyinchiligiga egadir. Gapirishning leksik tomoniming o'ziga xos xususiyati mavjud. O'quvchi uni bilmasa gapira olmaydi, bilganda ham o'rniga qo'ya bilishi kerak. O'qishning leksik tomoni ham alohida qiyinchilik tug'diradi. O'quvchi o'qishda ko'rib qabul qiladi. Shuning asosida o'qib ma'lumot olish, tushunish uchun so'zlarni o'rgangan bo'lishi kerak.

Yozma nutqning leksik tomoni ustida ham alohida ishlash kerak. O'quvchi u orqali mazmunli, to'g'ri ma'lumot bera olishi uchun so'zni yoza olishi talaffuz qila olishi, o'qiy olishi zarur. Yuqoridagilardan ko'rinish turibdiki, hammasi uchun leksika kerak. Shu sababdan o'quvchilarga nutq faoliyatlarini o'rgatishda leksikaning o'rni muhimdir.

Chet tili dasturi bo'yicha nutq faoliyatlarini o'rgatishda leksik materialni o'rgatish maqsad va vositadir. Hozirda chet tilini Evropa ta'lim standartlariga moslashtirgan holda o'qitish joriy etilgan bo'lib, o'quvchilarni A1 darajadan B1 darajaga qadar leksik minumlarini qanchalik o'zlashtirishi dasturlarda belgilab qo'yilgan. Dastur talabi bo'yicha umumta'lim maktabini tugallagan o'quvchilar o'z nutq, faoliyatlarida o'zlashtirgan leksik birlikni erkin ishlata olishlari lozim. Bu leksik minimum quyidagi prinsiplar asosida tanlanadi:

1. so'zning qo'llanish darajasiga ko'ra;
2. so'zning muayyan mavzuda ishlatalishiga ko'ra;
3. so'zning boshqa so'zlar bilan birika olish imkoniyatiga ko'ra;
4. so'zning qo'shimchalar orqali yangi so'z yasash imkoniyatiga ko'ra;
5. so'zning gap tuzishda ishtirok eta olishlik imkoniyatiga ko'ra;
6. so'zning ko'p ma'noli bo'lishiga ko'ra;
7. so'zning nutq uslublarida ishlatalishiga ko'ra;
8. sinonim so'zlardan bittasini tanlash asosida.

Tanlangan leksika o'rtacha maktab leksik-minimumni tashkil qiladi hamda har sinf uchun leksik minimum ajratiladi. Leksik birlik o'quvchining o'ziga o'qitish orqali, o'xshashligi bo'yicha o'qitish orqali, qisman o'qilish belgilarini berish orqali, o'qituvchining doskadagi yozuviga o'xshatib yozdirish orqali o'rgatiladi. Bunda asosan oldin yaxshi o'zlashtiruvchi o'quvchi o'qiydi yoki talaffuz qiladi qolgan o'quvchi lar uni jo'r bo'lib takrorlaydilar (5-6 sinflarda), Keyin yana o'qimagan, talaffuz qilmaganlar yakka o'qitiladi, talaffuz qildiriladi. O'qitilgan yangi so'zlarni kartochkaga rangli ranglar bilan yozib ko'rsatish, o'qitish yanada qiziqish uyg'otadi.

Lug‘atchiligidagi bugungi eng dolzarb muammo – o‘quv lug‘atlarining yetishmasligidir. Afsuski, soha bu borada ancha orqada qolgan. o‘quv lug‘atlari –har qanday tur va hajmdagi, aynan biror tilda so‘zlashishni o‘rgatishga mo‘ljallangan leksikografik asar hisoblanadi. O‘zbek leksikografiyasida lug‘atlar yaratish borasida ancha yutuqlar qo‘lga kiritilgan bo‘lsa-da, o‘quv lug‘atchiligi oqsab kelmoqda. Hozirgi kunda o‘quvchilarimiz quyidagi lug‘atlardan foydalanib kelishmoqda: Sh. Rahmatullayev, A.Hojiyevlarning “O‘zbek tilininig imlo lug‘ati”, A. Hojiyev, S.Zafarova, Y.Abdullayevalarning “Imlo lug‘ati”, A.Hojiyevning “O‘zbek tilining orfoepik lug‘ati”.

Maktab o‘quvchi lari uchun yangi yozuvda chiqarilgan “Imlo va talaffuz lug‘ati” ham mavjud bo‘lib, sanoqli nusxalarda chiqarilgan. Bu lug‘atdan ham keng omma foydalanish imkoniyatiga ega emas. Bundan ko‘rinadiki, lug‘atlar maktab o‘quvchilarini uchun ko‘proq yaratilishi talab etiladi. Yuqorida ta’kidlanganidek, leksik boylik lug‘atlar orqali oshiriladi.

Xullas, shu kabi jiddiy muammolarni hisobga olib, hozirgi zamon leksikografiysi o‘quv lug‘atlarini, xususan, uyadosh so‘zlar lug‘ati, o‘quvchilar uchun sinonimik so‘zlar lug‘ati, shakldosh so‘zlar lug‘ati, o‘quvchilar uchun izohli lug‘at, ideografik lug‘atlar tuzish kabi masalalarni o‘z oldiga dolzarb vazifa qilib qo‘ydi. Hozirgi kunda leksikograflarning oldiga qo‘yan yana bir eng muhim vazifalaridan biri maktab o‘quvchilarini bilimining darajasi va sifatini yaxshilashga yo‘naltirilgan masalalarni yechish yo‘lida doimiy izlanishda bo‘lib, chet tillarini integrallashtirib o‘qitish uchun zamonaviy lug‘atlar yaratishdir.

Adabiyotlar:

1. Madvaliyev A. O‘zbek terminologiyasi va leksikografiysi masalalari. –Toshkent: O‘zbek milliy ensiklopediasi, 2007
2. Mahmudov N. Alifbo tartibidagi olam. Til va adabiyot, N2. 2008.

USING GAMES IN TEACHING ENGLISH

Elmuratova Indira
Secondary School №4, teacher
Telephone: 975601340

Elmuratova Zamira
Nukus state pedagogical institute, teacher
Telephone: 906588149

Abstract: This article is devoted to the using of games in English classes. Games can improve the learners' verbal communication and motivate them to learn a foreign language.

Key words: game, learner, stimulation, communication, team, effort, creativity

The use of games in the learning process stimulates verbal communication, promotes the formation of motivation and interest in learning a foreign language. Also, a game is one of the most effective methods of implementing the principle of communicative language teaching. An important factor for a game is to take into consideration the age of students and their social experience.

Haldfield adds: "Games can be used at all stages of the progression from controlled to free practice, serving at one end of the range as a memory aid and repetition drill, at the other as a chance to use the language freely and as a means to an end rather than an end in itself. They can also serve as a diagnostic tool for teacher, who can note areas of difficulty and take appropriate remedial action." Haldfield further emphasizes the effective use of games. Students are always lazy to do the tasks. Therefore, games are used suitably in the way in which learners are led to participate in the games so that learners can have a chance to practice or use the new language items they have just learnt eagerly and willingly instead of forcing them to do the tasks unwillingly. It is more effective in a way that students can play and learn at the same time.

Lee defines: "Games in the strict sense, which have a definite beginning and end, are governed by rules..." Similarly, Hadfield defines games as "an activity with rules, a goal and an element of fun." Games are not carried in chaos. Games have the rules, and for it is necessary players to digest these rules before the start so that they can play the games smoothly without committing them.

Games provide a constructivist classroom environment where students and their learning are central. "Learning through performance requires active discovery, analysis, interpretation, problem-solving, memory, and physical activity and extensive cognitive processing" (Foreman 2003: 16). Students draw their own meaning from these experiences while learning from their mistakes and also from each other. The students also build upon their previous knowledge and use their new knowledge in a situation separate from the activity in which they learned it. Furthermore, the teacher is now able to make observations on each student and see what areas the class or individuals are struggling with or excelling at as well as the social dynamics of the group. Teachers are trained in theories which promote learning through experience. They remind us that when small children learn, trial and error is a part of everyday life.

Games allow for creativity, independence and higher order thinking. Usually, questions posed by the classroom teacher are fact based and have only one answer, not allowing for creativity, personal expression, or testing hypotheses. The answer is either right or wrong, but games can allow for multiple answers. They improve participation, self-esteem, and vocabulary usage and allow the learners to see that there are many ways to solve the same problem. Additionally, it is more like real life. For instance, most conversations start with open ended questions: "What did you do yesterday?", "How can I help you?", and "What would you like for dinner?" As foreign language learners, it is important that they are provided with scenarios that are as realistic as possible.

Games, if produced well, can do the same thing. Easy ways to do that involve the students finishing a sentence, listing words that begin with a certain letter, answering open ended questions on a board game or telling a story. Games also reinforce learning through many of Gardner's multiple intelligences. Since individuals receive and process information in very different ways,

it is important that teachers utilize different strategies and styles. Games often incorporate logical reasoning, communication, kinesthetic, visual stimulation and spatial relations.

Games include analysis and interpretation of new and old material which makes learning concrete. Furthermore, the hands-on experiences are integral to critical learning, retention and recall. Games stimulate interactivity. The students are actively processing and working with the material as well as with classmates. In a grammar translation classroom, the students are working solely with the text and few voices are heard throughout the class session. In a foreign language classroom, it is imperative that the students practice speaking with each other. The goal of the foreign language learner is to speak proficiently and independently in various situations. He or she will never be able to do so unless there are ample opportunities for guided and independent practice. The interactivity amongst the students also promotes a community of learners. The students will begin to see each other as individuals and will learn more about each other instead of seeing what they are on the surface.

Games allow the students to work as a team and to work collaboratively towards a common goal. This collaborative effort is more than just learning to work with others. It promotes a symbiotic relationship where they can learn from each other. Students must supply reasons for why their answer is the best, listen to their teammates' rationale and then determine which answer is the best and why. So now, the collaborative effort is promoting a spontaneous discussion about the material, improving pronunciation, increasing participation, aiding in comprehension, all while the students are thinking quickly on their feet. The students are also developing trust and self-esteem in this process. Trust develops within and among the players. The learners must trust their own instincts and others' rationale about the answer as well as the ability to produce it. Self-esteem grows as their answers are validated and teammates rely on them to be pivotal players in the game. Because each game has a specific learning objective in mind, each player's turn deals with the same concept or skill in a different way. Therefore, what students do not learn on their own turn, they may grasp from someone else's turn. Moreover, the responsibility for learning and practicing is the job of the student and it is willingly accepted.

There are people who oppose using games in classrooms. They feel that the competitive nature of games creates a hostile learning environment. However, competition is a natural part of our world: candidates compete for jobs in the interview process; teams compete in sporting events; and, companies compete to retain or gain clients. Competition is also already present in our schools with test scores and class rankings. As a matter of fact, some kids rise to the challenge because they love to compete even if they do not love to do homework, study or participate in class. Competition in classrooms can be achieved without being detrimental to the learning process or to the fun intended to take place. Depending on the age of the students, the competition can be for the head of the lunch line, the first one to pick a lollipop, or simply bragging rights. Not every success in life has an immediate, tangible reward. Additionally, the games we play at home, except for those related to gambling, don't come with a fabulous prize. It's the competition, the camaraderie, and the entertainment that keeps game players coming back for more.

To sum up, using of games in teaching English promotes a community of learners. Games stimulate interactivity and improve students' creative thinking.

Reference

1. Karimov I.A. "Harmoniously developed generation is a basic of progress of Uzbekistan" Tashkent, 1998.
2. Coughlan, Neil. "Board Game Materials." ESL-Lounge, 2010.
3. El-Shamy, Susan. Training Games: Everything You Need to Know About Using Games to Reinforce Learning. Virginia: Stylus, 2001.
4. Fantini, Alvino, E., ed. New Ways in Teaching Culture. Virginia: TESOL, 1997.
5. Foreman, Joel. "Next Generation Educational Technology Versus the Lecture," Educause Review, 2003.

TEACHING ENGLISH GRAMMAR INDUCTIVELY

*Ergasheva Khamida Usmanovna
EFL teacher of school
№2 of Yozyovon district*

Annotation: This paper is aimed at investigating students' attitudes towards inductive and deductive approaches to teaching grammar of English as a foreign language.

Key words: attitudes, analysis, inductive, deductive, approach, grammar structures, target grammar, common goal

In the area of exploring the attitudes of students and teachers towards grammar teaching, the researchers mostly focused on grammar in general, while the analysis of attitudes towards the one or the second method has been less present. Despite the rich theoretical perspectives, when the methods of acquiring grammar rules are concerned, a relatively small number of research has been conducted in order to compare the approaches in question. Previous studies about the efficiency of inductive or deductive approach have yielded different and often contradictory results. Teaching grammar in foreign language classes has always been a main issue which is discussed among language teachers. Each language has unique grammar and native speakers acquire their mother tongue without learning the grammar rules. This is the reason that approaches to teaching grammar are debated.

"Grammar is partly the study of what forms (or structures) are possible in a language. Thus, grammar is a description of the rules that govern how a language's sentences are formed" defines grammar by saying "The grammar of a language is what happens to words when they become plural or negative, or what word order is used when we make questions or join two clauses to make one sentence." In the past grammar, teaching was seen as the fundamental goal in foreign language classrooms. It was taught to produce correct sentences both written and orally. It was presented directly in text books so that the learners obtained the rules of language first. This type of teaching approach is called deductive teaching which was applied mostly in grammar translation method. However, grammar teaching approaches have been largely changed from deductive to inductive, because when pupils are taught in a deductive approach their attention is directed to grammar the rules rather than understanding the language. In an inductive teaching, learners are taught grammar rules as well. However, the aim is allow students to discover the rules themselves from the provided examples. Nowadays an inductive teaching approach is more preferred by language teachers as it is more student-centered. Even though the objective of both approaches is teaching grammar, they differ in the ways of teaching.

In the case of grammar teaching there two main approaches. These are deductive approach and inductive approach. Notwithstanding the fact that deductive and inductive approaches have the common goal of teaching grammar they separate from each other in terms of way of teaching.

Deductive teaching is a traditional approach in which information about target language and rules are driven at the beginning of the class and continued with examples. The principles of this approach are generally used in the classes where the main target is to teach grammar structures. For instance, these principles are convenient for the classes that grammar translation method is applied. According to Thornbury's three basic principles a deductive lesson starts with presentation of the rules by the teacher. Secondly teacher gives examples by highlighting the grammar structures. Then students make practice with the rules and produce their own examples at the end of the lesson. Nunan (1999) identifies inductive approach as a process where learners discover the grammar rules themselves by examining the examples. In a inductive approach it is also possible to use a context for grammar rules. That is to say, learners explore the grammar rules in a text or an audio rather than isolated sentences. Thornbury (1999) notes that in an inductive approach learners are provided with samples which include the target grammar that they will learn. Then learners work on the examples and try to discover the rules themselves. When students obtain the grammar rules and they practice the language by creating their own examples.

In my paper I have mentioned about the differences between deductive and inductive approaches so far. Now I will discuss the case of combination of these two approaches. Also

will the explain the pros and cons of this combination in grammar teaching. It has been known that comparison of these two approaches is the topic which has commonly discussed among language teachers but there is no certain answer for the question that which is more useful in teaching grammar. The reason why there is no definite response for this question is the diversity in teaching and learning settings. Today one another issue discussed by language teachers is the applicability of combination of deductive and inductive approaches in one grammar session.

Each method is based on different teaching approaches. For example, while grammar translation method is based upon deductive teaching, direct method relies on inductive teaching. According to Andrews (2007), the audio-lingual method could be considered as a method where the grammar is taught both deductively and inductively. To illustrate this, in the audio-lingual method drills are used the basis of learning process. Pupils are engaged with drills until they learn by heart them. During this process they are not provided any information about grammar structures. However, the main objective of this method is to be able to speak accurately in target language. Thus, in spite of the fact that drills are taught inductively, learners need to memorise grammar items in order to speak accurately.

Bibliography:

1. Nunan, D. (1991) Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers. London: Prentice Hall International LTD
2. Nunan, D. (1999) Second Language Teaching & Learning. Boston: Heinle & Heinle Publishers
3. Rutherford, W. and Smith, M.S. (eds) (1988) Grammar and Second Language Teaching: A Book of Readings. New York: Heinle & Heinle
4. Shaffer, C. (1989) A Comparison of Inductive and Deductive Approaches to Teaching Foreign Languages. The Modern Language Journal. 73 (4): 395-403

INTERACTIVE WHITE BOARD AS AN EFFICIENT TOOL IN EDUCATION

*Haqberdiyeva Gulmira Najmiddinovna,
English teacher of the secondary school №3
Navai region Karmana district*

Whereas students often lose interest during lecture-style teaching, interactive teaching styles promote an atmosphere of attention and participation. Make it interesting. Make it exciting. Make it fun. As you well know, telling is not teaching and listening is not learning.

Great teachers are nimble, observant, and responsive, always keeping an open mind about how to best engage their students and get them excited about learning—and that means considering trying out different interactive teaching styles in the classroom.

Interactive teaching styles are designed around a simple principle: without practical application, students often fail to comprehend the depths of the study material. Interactive teaching is also beneficial for you as the teacher in a number of ways, including:

Measurable student accomplishments: Teachers making use of interactive teaching styles are better equipped to assess how well students master a given subject material.

Flexibility in teaching: Applying training methods that involve two-way communications will enable you to make quick adjustments in processes and approaches.

Practice makes perfect: Interactive instruction enhances the learning process.

Student motivation: Two-way teaching dispels student passivity, and when more students are engaged, you'll have much more fun too.

Here we can also speak about the following guidelines to express the focus of interactive educational teaching styles:

- Encourage student participation;
- Use questions that stimulate response, discussion, and a hands-on experience;
- Use teaching aids that press for answers, and capture/hold the student's attention;
- Set up a workgroup environment;
- Involve yourself as well as the student.

Nowadays teachers are using variety of tools like computers, TV, audio and video materials to make the lessons more interactive and motivate the students to communicate and express their ideas during the lessons, where interactive wide board serves as one of the most efficient tools in teaching.

What is an interactive wide board itself?

An interactive whiteboard is a touch screen connected to a computer, the image from which a projector transmits to the whiteboard. It is enough to touch the surface of the board to start working on the computer.

In 1991, the company SMART Technologies Inc. released the first electronic interactive whiteboard. Since then, SMART equipment has enjoyed the same success with professionals all over the world: in schools and universities, design organizations, government and business structures, and law enforcement agencies. SMART Technologies has announced that according to the report of the European Association of European School net on the impact of information and communication technologies (ICT) on the achievement of the use of interactive whiteboards, it can improve students' results, especially in English, mathematics and natural sciences. The interactive whiteboard at the lessons performs the functions of an active screen to demonstrate presentations, text documents, drawings, films, etc. It can be used as a traditional blackboard, where chalk is replaced by a marker, and the image is built on the panel of an electronic board.

Another question arises related to the effectiveness of interactive white board in teaching process. So we can speak about special advantages of interactive board for teaching foreign languages. Pre-prepared thematic texts, educational and testing exercises, illustrations, audio and video materials serve as a basis for introducing or activating the lesson material, repeating and consolidation of speech patterns and grammatical structures, improving reading skills and perception of foreign language through listening, control and self-control of knowledge.

A variety of styles and communication, and learning at the lesson, the use of multimedia interactive technologies - all this enriches the content of the lesson, accelerates the pace of its

implementation, increases interest to learning English. At the English lessons, an interactive whiteboard can be used at various stages of the lesson and in teaching various types of speech activity: during phonetic and speech activities, introducing and practicing vocabulary and speech patterns, activating grammatical material, and teaching spelling and listening.

For example when teaching reading skills, —Matching!, —Restoring deformed text!, —Text with omissions!, —Selecting necessary information! exercises are very efficient. The communicative value in teaching speaking can be seen in the following tasks —Unfinished proposals!, —Corresponding replicas in dialogue!, —Establishing correspondences!. So here we can use flash-animations, the charts can be preprepared and enriched with creative materials.

When introducing the lexical material, the most effective are such methods as: —Distribution into groups!, —Remove excess!, —Matching!, —Filling gaps!. To develop these tasks, the cloning function is used, which allows you to increase the number of identical objects which makes possible not only to introduce new lexical units, but also to teach the question wording, the compilation of a statement, the organization of a speech situation and efficiently contributes to the development of communicative skills. Audio recordings made by native speakers, a user-friendly interface, a game form allow the student to become interested and to achieve definite results in learning to perceive and to listen to foreign speech. When teaching writing, the most effective are the following: —Filling in the gaps!, —Restoring the deformed text!, —Text with omissions!. During the presentation of the grammatical phenomenon, one can present a scheme using different colors to attract the attention of students to one or another aspect. Part of the material can be hidden using the "Shutter" function. When studying individual speech patterns, it is advisable to use tests with passes that allow you to control the formation of grammar skills quickly and efficiently. You can use electronic tutorials and video tutorials. All the above given can be done by a simple use of the functions of the interactive board.

Systematic work with the interactive white board ensures the integrity and consistency of mastering the educational material, provides students with the opportunity to exercise independence in the choice of tests and in the methods of performing tasks, helps to increase motivation, create optimal conditions for selfcontrol.

The use of an interactive whiteboard allows you to include all students in the process of learning at the maximum level of success for each student, to stimulate the development of mental and creative activity, to intensify the learning process, to promote interest to the subject, to create the best conditions for mastering the skills of speaking and perception speech by listening.

The effectiveness and advantages of using interactive wide board in teaching can described as follows:

1. The variety of colors available on the interactive whiteboard makes it possible to highlight important areas and draw attention to it, connect common ideas or show their difference and demonstrate the course of thinking.

2. The ability to make notes allows you to add information, questions to the text or images on the screen. All notes can be saved, viewed or printed.

3. The possibility of moving objects on the board, grouping them according to certain characteristics, allows you to work with written text, saving time.

4. The ability to use vivid illustrations that help to understand an unfamiliar word, and make work with the material more colorful.

5. The ability to show the decision keys on the board. They can be temporarily hidden behind some object on the working slide or placed on the next slide.

In conclusion we can say that interactive white board make significant improvements in the education sector by simplifying the learning processes. Using interactive whiteboards in the classroom affect both the students and teachers positively. With interactive whiteboards, a teacher can easily formulate and plan for the lesson beforehand and schedule for specific learning tasks like labeling parts of a picture and matching words with their respective meanings. Students can understand how to handle naming tasks quite profoundly as the images are displayed right in front of them. While on the hand, teachers will have an easier time delivering on what they have on their lesson plan. These whiteboards will not only stimulate learning but will also save on learning materials and inspire performance.

References:

1. Introduction to communicative teaching of English: a manual for teachers of Russia / Oxford University Press – 1997
2. Belkova M.M.: Information technologies at the English lessons// English at school. 2008
3. Fedorova L.M., Ryazantseva T.I.: Modern theories and methods of teaching foreign languages. - M .: Exam publishing house, 2004. - p. 266-267
4. Electronic interactive boards SMART board-new technologies in education / smartboard.ru/
5. / www.emergingedtech.com/- Benefits of interactive white boards in the classroom.
6. /en.wikipedia.org/ -Interactive white board

USING MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN ENGLISH LESSONS

*Ibragimova Gulshan Raimovna,
The English teacher of the School 28
+99897830 85 87*

Annotation: It is written about using modern pedagogical technologies in English lessons.

Key words: technology, concept, process, pedagogical, application, modern approaches

The concept of "pedagogical technology" appeared in the early 1960s. Technology is a set of methods and techniques for obtaining, processing and processing of raw materials. Pedagogical technology is not just research in the use of technical means of education or computers; it is research to identify the principles and develop methods to optimize the educational process by analyzing the factors that increase educational efficiency, through the design and application of methods and materials, as well as by evaluating the methods used.

The main purpose of foreign language teaching is the formation and development of communicative culture of schoolchildren, teaching practical mastery of a foreign language. The teacher's task is to create conditions for practical mastery of the language for each student and to choose teaching methods that would allow each student to show his or her activity and creativity. Modern pedagogical technologies help to implement a personalized approach to learning and ensure individualization and differentiation of learning, taking into account the abilities of children and their level of learning.

Information and computer technologies (ICT)

One of the important directions in the educational system at school is the development and introduction of pedagogical technologies that meet the requirements of time. Today, the rapid development of technology has led to the technicalization of modern society, which, expanding the opportunities of man, entails changes in the system of life values and norms. The consequence of this transformation was the development of the Internet, which served as the beginning of a new evolutionary process called informatization.

Now in many schools teachers can no longer imagine a modern lesson without using information technologies. ICT is becoming an indispensable tool for increasing students' interest in the problems they learn and for developing visually-oriented thinking. All this leads to a new system of knowledge, a change in consciousness, and a rethinking of the whole picture of the world: there is automation of the person himself, who in communicating with people manifests himself differently.

The use of ICT in the learning process at school makes it possible to activate cognitive, thinking and independent activity of students, intensifying the learning process. Information technology provides an opportunity not only to change the forms and methods of learning, but also to significantly transform and enrich educational paradigms. The English language is a fertile ground for the formation and development of a child's personality. English language learning develops intellect, imagination, attention, observation, speech and creativity.

Application of computer technologies at English lessons becomes a highly effective creative realization factor of use of various forms of development, education and training.

Such way of organization of educational activity allows not only in a fascinating creative form to solve all problems of a lesson productively, but also to carry out educational communicative cognitive activity.

The teacher with a computer has a unique opportunity to intensify the process of learning, to make it more visible and dynamic. Now many schools have enough computer equipment, multimedia installations, interactive whiteboards and free Internet access. Therefore, the use of information technology in English language learning has become not only necessary but also quite possible. It is no secret that learning English at the primary level is difficult for many students; learning is usually based on rote learning. Using a computer makes it much easier to learn a language by implementing one of the principles of learning - clarity. English at the primary level requires more visualization than other school subjects, which entails the use of a large number of explanatory drawings.

An important aspect of using ICT in English lessons is project activities combined with a

multimedia presentation.

It is well known that multimedia presentations are actively involved in the process of English language teaching. Students use the Internet to gather material. One of the possibilities of using multimedia technologies in the lesson is to prepare and conduct combined, integrated lessons. Creating presentations involves subject-specific relationships: teacher-creator or student-creator.

Modern approaches to English language learning emphasize the importance of using computers in lessons, and the project and the presentation.

The use of information technologies in combination with the project method allows schoolchildren to practically apply their knowledge, skills and abilities, that is why it is one of the forms of research and cognitive activity organization, in which cooperative collective activity is successfully implemented, which allows to increase motivation for learning English. The focus of this work process is on the student himself with the possibility of free expression. Children find practical applications to their knowledge of foreign language speech. This method opens up a limitless field of activity for organizing work on a wide variety of topics, on different steps of learning, with children of different ages. Such organization of learning activities gives each child the opportunity not only to express himself or herself, to show their skills and knowledge, but also to receive positive evaluation.

Moreover, in today's environment, given the great and serious interest of students in information technology, this technology can be used as a powerful tool to develop motivation in English lessons.

A teacher who uses educational computer programs in English lessons must know that any educational technology must meet the following methodological requirements:

- Conceptionality: a scientific concept that includes psychological and socio-pedagogical justification for achieving educational goals;
- consistency: the presence of all the features of the system (logic of building a process);
- efficiency: guarantee of the results, corresponding to the educational standards;
- flexibility: the ability to vary in content to ensure the comfort and freedom of interaction between the teacher and students, taking into account the specific conditions of pedagogical activity;
- dynamism: the ability to develop or transform the technology used;
- replicability: the possible use of technology by other teachers in the educational institution or elsewhere.

Also, an undoubted advantage of the use of computer technologies is the transfer of the centre of gravity from verbal methods of teaching to methods of search and creative activity of teachers and students.

Basic principles:

- (a) Groups of pupils are formed by the teacher before the lesson, taking into account the psychological compatibility of the children. Each group should be made up of girls and boys of different abilities. The composition of the group may vary from lesson to lesson;
- b) the group is given one task, but when it is done, the roles of the group members are distributed;
- c) the work of the whole group is assessed;
- d) The teacher chooses the student of the group to report on the task.

Inter-subject relations.

Inter-subject links become very relevant at the current stage of school education development, the improvement of which follows the path of knowledge integration. Integration is the process and result of creating an inseparable whole. Integration is a process and the result of creating an inseparable whole. In learning it can be done by merging in a single synthesized course of study subjects, summarizing the basics of science, revealing complex learning topics and problems. Language lessons provide teachers with great opportunities for inter-subject relationships. Synthesis of knowledge obtained in secondary school, occurs in the process of research such fundamental objects of knowledge as nature, society, man, labor, technology, language. Subjects are both the basis for communicative skills and the result of communicative activities. They contribute to the multifaceted and holistic development of children by combining the educational, educational and development capabilities of different subjects. In addition, inter-subject communications expand the content of foreign language teaching and lead to the formation and development of children's broader interests, aptitudes and abilities for various types of activities. These links

create conditions for the motivated practical application of foreign language knowledge, skills and abilities and enable children to see the results of their work and enjoy and be satisfied with it.

The main significance of inter-subject links is that they provide an opportunity to “link” all the knowledge gained in the various lessons into a single system and also to gain new knowledge as a result of these links. The proper establishment of inter-subject links and their skilful use are important for creating flexibility in children’s minds, for activating the learning process and for the practical orientation of foreign language learning.

When studying country studies texts in high school, a lot of cognitive material is based on knowledge of geography, history, also inter-subject links with literature, physics are realized. When working on the material, I seek to arouse interest in the facts of the life of the country, highlighting the problematic issues when considering this information, comparing life abroad, in English-speaking countries and in our country.

For example, studying holidays in the USA, Great Britain and Russia; political system; writing letters; studying phone numbers (each number is pronounced separately), sports popular in Great Britain, USA and Russia.

To increase interest, I also use various kinds of works, texts, questions, Quiz, games “Narrator Cascade”, “What? Where? When?”, “Do you know?”

In 9th grade, when studying "Great Britain", I give questions on the subject, the game "What? Where? When?", trying to give more additional material, using the materials of newspapers, magazines, news of today. To sum up, I conduct a test, which includes such tasks, e.g.

1) Answer the questions:

What are the British Isles?

Where is the cotton industry concentrated?

How many houses do the British parliament consist of?

e.g. 2) Name:

The longest river in Great Britain:

The longest river in Great Britain;
The capital of the United Kingdom:

The head of the government.

The head of the government.
Differentiated approach to learning.

Learning about students' interests and aptitudes and their learning opportunities, as well as analyzing the prospects for developing these opportunities, should serve as a starting point in a differentiated approach to foreign language learning. I have seen from my own experience that it is not easy to do all this in practice. The main difficulty is the selection and use of tasks of a differentiated degree of difficulty. When performing tasks of the same complexity, able and less able students can achieve the same result only with different time consumption.

Knowledge of the individual characteristics of children allows us to anticipate the emergence of possible conflict situations in the classroom, as, for example, in the case of mismatch between the self-esteem of a student and the teacher's assessment of his response. I usually try to schedule a survey of students in class. This gives me the opportunity to think about the students' answers, their reaction to the response of their classmate. I assign grades for each speech activity, which allows me to identify individual gaps in knowledge.

Used literature:

TIL- MILLATNING MADANIY BELGISI

*Jalilova Tursunoy Sharifovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
21-maktabgacha ta'lim tashkiloti
tayyorlov guruh tarbiyachisi*

Annatatsiya: Maqola O'zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi.O'zbek tili naqadar muqaddas bo'lib, xalq uchun benihoya azizdir.Har bir tilning chiroyli, jozibasi, mazmunli iboralarga boydir.

Kalit so'zlar: xalq madanyati, o'zbek tili, til va ruhiyat, til va mantiq

989 yil 21 oktabrda o'zbek tiliga Davlat tili maqomi berilgan kun. Bu haqida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 4-moddasi ham "O'zbekiston Respublikasining davlat tili o'zbek tilidir "deb yozib qo'yilgan. Demak, bu kunni cheksiz quvonch va iftixor bilan bayram qilishga xaqlimiz. Olib borilayotgan ishlar zamirida ona tilimizning milliy mohiyati, qurulishi, o'ziga xos tarixi, til va tafakkur masalalari, til va ruxiyat masalalarini haqqoniy yoritish maqsadi yotadi. O'zbek tili naqadar muqaddas bo'lib, xalq uchun benihoya azizdir. Har bir tilning chiroyli, jozibasi mazmuni, boyligi bo'lgani kabi o'zbek tili ham nozik va mazmunli iboralarga boydir. Davlat tili-davlatning asosiy aholisi tomonidan davlat ichida umumiy qo'llaniluvchitil. U siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotning barcha soxalarida keng qo'llaniladi. Til vositasida davlat o'z fikrini ifodalaydi, faoliyatni olib boradi va xalq bilan muloqatda bo'ladi. Davlat tili -milliy davlat suvereniteti belgisi. U davlat irodasini ko'rsatuvchi, harakatlarni amalga oshirish uchun xizmvt qiluvchi, davlatchilikning funksiyalovchi elementi.Til shunchaki muloqot vositasi emas, balki qonun tomonidan muhofaza qilinuvchi davlat ramzları: bayroq, tamga va boshqalardan biri sifatida qabul qilinadi va agar millat o'z milliy davlatchiligiga ega bo'lsa, bu holatda u konstitutsion huquqiy darajada, qonuniy yo'l bilan o'zining ijtimoiy-madaniy qadriyati sifatida milliy tilni har tomonlama rivojlantirish uchun gamxo'rlik qiladi. Bu aksioma "Biroq davlat tilini qonuniy asosda joriy etish boshqa til agalari huquqlarini kamaytirmaydi.Qonun aholi manfaatlarinigina emas, aholining barcha tabqalari huquqlarini ham kafolatlaydi. Markaziy Osiyodagi boshqa mamlakatlar singari O'zbekiston ham ko'p millatli va shunga mos ko'p tilli davlat.Aynan shuning uchun O'rta Osiyodagi o'zbeklar asrlar davomida boshqa xalq vakillariga ijobiy munosabatda bo'lganlar.Ko'p tillilik mintaqqa xalqlari o'rtasida an'anaviy holat bo'lgan "Xususan, O'zbekistonda ancha katta miqdorda o'zbek -tojik, o'zbek -rus, o'zbek -qozoq, o'zbek -qirg'iz, o'zbek -turkman, o'zbek -qoraqalpoq, ikki tilliligin kuzatish mumkin. Bu xolat shuni ko'rsatadiki, hatto milliy o'zlikni anglashning yuqori darajasi ham milliy-madaniy munosabatlarga kirishish va o'zaro ta'sir qilishni inkor etmaydi, "...faqatgina boshqa milliy madaniyatlar bilan to'liq aloqa va o'zaro almashiniv asosida, ular yaratgan boy tajribani o'zlashtirish va o'z yutuqlarini o'rtoqlashish yo'li bilan o'z madaniyatining milliy xos xususiyatlarini yo'qotmagan holatda uni rivojlantirish mumkin "Milliy madaniyatni boshqa madaniyatlar bilan munosabatga kirishish hisobiga boyitish tillar muomalasiga olib boradi. Zero, til -muloqot vositasigina emas, milliy til---millatning tafakkuri, fikr yuritish vositasi, uning quroli hamdir. Fikrlarga xulosa yasagan holda aytish mumkinki, bugungi kunda respublikamiz har jabhada ilgor qadamlar bilan olga bormoqda. Qadryatlarimiz, urf-odatlarimiz tiklanib, xalqimiz orasida qadim tarixga ega bayramlarimiz keng nishonlanmoqda. Milliy madaniy me'roslarimizga hurmat oshib, nafaqat yurtimizda, balki jahon miqiyosida ham bebaxo boyliklarimizga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda. Shu o'rinda ona tilimiz ham bugungi kunga kelib o'z qadr -qimmatiga ega bo'lganligini, o'zbek tilini rivojlantirish yo'lida bir qator salmoqli amaliy ishlar qilinayotganligini aytish joiz.Gumboldt fikricha, inson madaniyatining obyektiv va ma'naviy olamidagi mavjud til chegaralari ichida joylasha olmaydi:til har doim xalqning o'ziga xosligi, milliy dunyoqarashi va milliy tuygusini ifodalaydi .Shunday qilib, biz faqat til yordamida mumtoz va zamonaviy madanyat boyliklari to'grisi daboxabar bo'lishimiz mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. B Karimov .K Mira'zamov .Millat ravnaqi va til muammolari.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojatnomasi.- Toshkent :O'zbekiston 2018 yil.

DEVELOPMENT OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN MODERN WORLD

*Kurbanov Feruzjon Abdurazzokovich,
English teacher of the secondary school №2, Navai*

Every day, people use computers for various purposes. They are becoming more accessible, and the software is already firmly established in a variety of household appliances. Of course, it is good and significantly affects quality of life. After all, the main task of any technology - greatly facilitates the routine of our lives. The weather has long been calculated using powerful computers, the work of modern banks also directly associated with computers connected to the business programs, processing large databases. Information technology plays a huge role in medicine, where you can get any images of three-dimensional space. All of this suggests that computers have become an integral part of our lives. LINUX operating system is already settled and washing machines, they even have access Wi-Fi., And at the end of the wash, they can send messages to a mobile phone or email. All appliances associated with information technology. In everyday life already includes cooking plates, online shopping and much more.

The growing use of information and communication technologies for personal purposes not related to professional and social activities, home and other places outside working hours testifies to expand the scale of the use of such technologies.

The main obstacles to the use of information and communication technologies in everyday life, in my opinion, is the following:

- insufficient equipment information equipment and especially computers;
- lack of knowledge and skills for their use;
- lack of awareness of citizens about the possibilities of such technologies;
- lack of experience and knowledge of the use of online services;
- considerable difficulty in connection and activation of certain services; • limited scope of use of the Internet as a whole;
- instability of the population and mistrust;
- no overarching legal framework.

I stood out as the main factors that determine the willingness of the population to the use of such resources and services in their daily lives. Already significantly large proportion of the population has a mobile phone with a computer for personal use, the house has Internet access. Email and social networks firmly part of our lives, have real self-education, health care, shopping, recreation and entertainment by means of information and communication technologies. Information technologies have become an integral part of our daily life. The computer is a means to improve the efficiency of the learning process involved in all kinds of human activity, is essential for the social sphere. A special role is given to the field of education, but experience has shown that in the learning process are important, not information technology itself, but how to use them is actually achieving educational goals.

Ease of use should be the main feature of all of these technologies. In the context of mobile lifestyle, we should be able to manage the devices with a simple touch or voice commands. So the scene from a science fiction movie, featuring a fully computerized home already is not science fiction. But in the future we are waiting for even more options. A review of literature on the subject, to the extent that as technologies are becoming more innovative by reducing the size, increasing performance and implementing intuitive user interfaces, computing devices are playing an increasing role in our lives. The smaller processors are, the more opportunities we have to use them. And in the near future they will be really tiny.

The development of information and communication technologies, it can be assumed that the scope of the further penetration will be all sorts of walks of life, people will be able to access any kind of services, from home, will be set up "intelligent" energy-distributing and utility networks, public transport management. Today the time has come for a more realistic estimates in the interests of the people, the need to upgrade technology and continuous development of the skills needed to use information and communication technologies and services, as well to provide the necessary material and financial resources.

New technologies make it easier to control your TV. Recording desired transmission at a

given time on certain days of the week with the help of the analog devices - a very difficult task. In order to record the transfer of extending one channel while you watch a movie on the other, you may need to switch the cable TV recorders. In the future, for the recording of it will be enough to indicate the name and number of the channel. In the next ten years.

It becomes commonplace voice communication with a TV, a computer and other personal assistants. Following the recognition of elementary speech it will be technically implemented natural language understanding, so that computer will be able to take your desires in their natural verbal expression. Computers that can "see, hear and learn" will allow digital technology to extend into many new areas in which to control the keyboard or mouse is not applicable.

Information and communication technologies in education can improve the performance of teachers and students, enhance the effectiveness of teaching and learning. The future will require from them a wealth of knowledge in the field of information and communication technologies. Today 60% of job offers require a minimum of computer knowledge, and this percentage will increase. Students should acquire the necessary skills in the application of information and communication technologies, as they penetrate deeper into our lives. Information and communication technologies have an impact on all spheres of human activity, especially in the information activities to which the training. The computer in the classroom can perform the functions of the working tool, and functions of the teacher.

However, it should be noted and disadvantages of such a fully computerized. Studies have shown that increasing the number of different, including social networks and their participants, increasing the likelihood that users of Internet resources may be faced with adversity. At the same time the introduction of any virtual solutions begins, first of all, to information security, to completely avoid the possibility of hacking, unauthorized access, malicious damage, theft of information, etc.

Ten years ago, the information on the Web was mostly text. Now, connecting to the Internet, you get an avalanche of often very diverse and unstructured information. In addition, communication networks, often comes down to an exchange of pictures, words can be excluded from the general context of communication, it seems that now the text remarks are used only as an addition to graphics and video. Perhaps parents should consciously limit the presence of children in the information space. In modern life, you can see how young parents begin to teach a child working with a computer with 3 years of age. TV is used as a nanny - underage child for hours watching cartoons. Doctors are sounding the alarm: blurred vision, scoliosis, Internet addiction, mental disorders, and the list goes on. And the other side: the opportunity to be in a dysfunctional Internet - environment (hazardous blogs, websites), uncontrolled ability to view various kinds of dubious information.

New information and communication technologies an integral part of our lives now, and even more so in the future, regardless of our desires. To overcome the obstacles in their implementation and dissemination can organize training of various advisory and methodological assistance and the creation of various demonstration projects, legal basis. By developing and implementing information and communication technology, we are developing themselves and should be fully aware of and responsible for the consequences. Sustainable development of society in the new environment requires a transition to a new development strategy of the society based on knowledge, a solid legal base and highly promising technology.

INGLIZ TILINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

*Mirzaliyeva Gulchexra Suratovna
Toshkent tumani 16-maktab
ingliz tili o'qituvchisi
tel: 90-407-61-84
e-mail:gulchexra@mail.ru*

Annotatsiya: maqlolada ingliz tilini o'qitishda interfaol usullardan foydalanish va dars mashg'ulotlari samaradorligini oshirishda ularning ahamiyati bo'yicha tavsiyalar berilgan

Kalit so'zlar: ingliz tili, interfaol ta'lif, qiziqish, o'qitish usulari

Hozirgi paytda xorijiy tillarni o'rgatishga katta ahamiyat qaratilmoqda. Yoshlar ham xorijiy tillarni o'rganishga juda qiziqmoqdalar. Bu ham albatta bejiz emas. Bugun jahon hamjamiyatida o'ziga munosib o'rinnegi egallashga intilayotgan marmakatimiz uchun, chet elliq sheriklarimiz bilan hamjihatlikda, hamkorlikda o'z buyuk kelajagini qurayotgan xalqimiz uchun xorijiy tillarni mukammal bilihning ahamiyatini baholashning hojati yo'qdir. Shu sababli respublikamizdagi barcha umumiy o'rta ta'lif maktablarida 1-11 sinf o'quvchilari ingliz tili fanini chuqur o'rganmoqdalar. Ingliz tili fanini o'rgatish va o'qitishda ko'plab interfaol usullar va interaktiv o'yinlarni qo'llash samarali natijalar bermoqda.

Interfaollik ta'lif jarayoni ishtirokchilarining bilim, ko'nikma, malaka hamda muayyan ahloqiy sifatlarni o'zlashtirish yo'lida birgalikda, o'zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egadir. Mantiqiy nuqtai nazardan interfaollik, eng avvalo, ijtimoiy subektlarning olib borilishlarini ifodalaydi.

O'qituvchi ta'lif jarayonida interfaol ta'lif yordamida o'quvchilarning qobiliyatini rivojlantirish, mustaqillik, o'zini-o'zi nazorat qilish, samarali suhbat olib borish, tengdoshlari bilan ishlash, ularni fikrlarini tinglash va tushunish mustaqil hamda tan'qidiy fikrlash, o'z takliflarini ilgari surish va murakkab vaziyatlardan chiqa olish kabi sifatlarni shakillantirishga muvaffaq bo'ladi.

Interfaol metodlarini qo'lash orqali o'qituvchi o'quvchilarning aniq ta'limiylarini maqsadga erishish yo'lida o'zaro hamkorlikka asoslangan harakalarini tashkil etish, yo'naltirish, boshqarish, nazorat va tahvil qilish orqali hosil baholash imkoniyatini qo'lga kiritadi.

To'g'ri tashkil etilgan dars o'z samarasini beradi. Ammo har bir bosqichda qo'llaydigan usullarni chuqurroq o'rganmay turib, dars samaradorligini oshirib bo'lmaydi. Mana shunday interfaol usullardan biri "**Aqliy hujumdir**"

Usulning maqsadi:

- o'quvchi tomonidan aytilgan fikrlarni qo'llab- quvvatlash;
- fikrlarni aniq bayon etish;
- o'quvchi so'z boyligini oshirish;
- og'zaki nutqni o'stirish;
- qiziqishlarni oshirishdan iborat;

"**Aqliy hujumdir**" usulida o'quvchilar mavzuga doir bilgan dastlabki tushuncha va bilimlarni namoyish etadilar. O'qituvchi mana shu fikrlarni doskada qayd etib boradi. Fikrlarning qancha ko'pligi o'qituvchining o'quvchilarga qay darajada darsga jalb etishga bog'liq. Fikrlar xattahtasida bayon etilganda noto'g'ri deb e'tirof etilmasligi lozim. Bunday usullardan ingliz tili darsi jarayonida foydalanilsa o'quvchilarning so'z boyligi yanada oshadi va mavzu yuzasidan fikrlarini bildirish uchun yaxshi imkoniyat yaratilgan bo'linadi. Yana bir samarali interfaol usulidan biri bu "**Klaster**" usulidir:

Bu usulda biror mavzu yoki matn tanlanib, o'quvchining diqqatini aynan shu mavzuga qaratish yuzasidan markazga yoziladi. O'quvchilar mavzuga oid barcha fikrlarni markazning atrofiga yozadilar. Fikrlar bayon etilgandan so'ng har bir fikr yoki so'zlarni toifalarga ajratib chiqadilar.

Usulning maqsadi:

- O'quvchilar so'z boyligini oshirish;
- fikrlash qobiliyatini oshirish;
- toifalarga ajrata olish qobiliyatini oshirish;

"**Klaster**" usuli ham o'quvchilarga ingliz tili fanini qiziqarli qilib o'rgatishning foydali

yo'llaridan biridir.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, an'anaviy ta'limda o'qituvchi asosiy bilim manbai bo'lgan bo'lsa, yuqoridaqgi berilgan usullarda ko'rinish turganidek o'qituvchining vazifasi o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini oshirish dars jarayonida o'z fikrlarini himoya qilish, taqqoslash kabilarga qaratilgan. Albatta, ushbu interfaol usullarni joriy etish, o'quvchilar faolligini oshirish, mustaqil fikrga ega bo'lgan o'quvchi shaxsini to'la shakllantirish imkoniyatlari har birimizning qo'limizdadir.

Foydalanimanligan Adabiyotlar:

1. Yo'ldoshev J.G. Usmonov S.A. "Pedagogik texnologiya asoslari" O'qituvchi, 2014- 102b
2. G'afforova T. "Boshlang'ich ta'lim zamonaviy pedagogic texnologiyalar" Toshkent, "Tafakkur" 2012
3. Mahmudov M. "Ta'lim natijasini loyihalash. Pedagogik mahorat" 2003 yil, 1-son, 8-10 bet
4. w.w.w. ziyonet.uz

O'ZBEK TILIGA DAVLAT TILI MAQOMINING BERILISHI

*Qahhorova Elmira Erkinovna
Farg'ona shahar 14-maktab
o'zbek tili fani o'qituvchisi
tel: 99-483-85-48
e-mail:elmira@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilishi, tilimizni mukammal o'rGANish borasidagi amalga oshirish lozim bo'lgan ishlar, o'zbek tilini fan tiliga aylantirishda yechimini kutayotgan muammolar masalasi yoritilgan

Kalit so'zlar: davlat tili, maqom, tilning jamiyatdagi o'rni, o'zbek tili

E'tirof etish joizki, dunyoda uch mingdan ziyod til mavjud bo'lib, shundan atigi 200 dan ortig'i davlat tili maqomini olgan. Ular qatorida o'zbek tilining borligi esa har birimizni g'ururlantiradi. Yurtimiz tarixida "Davlat tili to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi mustaqillik yillarida qo'yilgan dastlabki qadam bo'ldi, desak aslo mubolag'asi yo'q. Albatta, ona tilimizning bunday maqomga erishishi katta ijtimoiy voqelik hisoblanadi. Chunki, unga qadar o'zbek tili shunchaki mahalliy til darajasida tor doirada qo'llanilgan. Qonun qabul qilingach, uning hayotda tutgan o'rni kuchaydi. Ish hujjatlarini yuritish, ta'lif-tarbiya jarayoni o'zbek tilida olib borila boshlandi. Ko'cha nomlari, xiyobon va geografik ob'ektlarning nomlari o'zbekchalishtirildi. Ayniqsa, tilimizning lug'at tarkibi yildan-yilga yangi so'z va atamalar bilan boyib borayapti. E'tiborlisi, ayrim so'z va terminlar boshqa xalqlar tilida ham o'zbekcha yangramoqda. Albatta, ilm-fan taraqqiyoti, jamiyat rivoji tilda ham o'z aksini topadi. Masalan, keyingi paytlarda axborot va kompyuter texnologiyalarining kundalik turmushimizdan keng o'rin olishi munosabati bilan o'zbek tilshunosligida yangi imkoniyatlar yuzaga kelmoqda. Hatto kompyuter dasturlarini o'zbeklashtirish borasida yutuqlar qo'lga kiritilmoqda. Bugungi kunga kelib o'zbek tilining mavqeい, qo'llanish doirasi, nufuzi tamomila o'zgardi. O'zining barcha imkoniyatlarini ko'rsatdi. Uning leksik boyligini ko'rsatib berish va boshqa tomonlarini ochib berish borasida ko'pdan-ko'p ilmiy ishlar qilinmoqda. Shulardan bittasi, o'zbek tili izohli lug'atining yaratilishidir. Aslida har bir tilning rivojlanishi uning leksikasiga bog'liq. Mustaqillikka erishgandan keyin, yangi ijtimoiy munosabatlar, umuman, barcha jabhadagi o'zgarishlar tilga ham katta ta'sir o'tkazdi. Bularni ko'rsatish, tadqiq qilish tilshunoslar oldida turgan katta vazifa edi. Shuning uchun ham qonun ijrosini ta'minlash borasida dastur qabul qilingan va shu dasturda o'zbek tilining izohli lug'atini yaratish vazifasi qo'yilgan.

O'zbek tilining yangi izohli lug'atning yaratilishi davlat tili haqidagi qonun ijrosining juda jiddiy tarzda bajarilayotganini ko'rsatib beradi. Undan keyin juda ko'plab ish yuritish bo'yicha kitoblar yaratildi. Darslik va qo'llanmalar yozildi. Ta'lif muassasalarida davlat tili bo'yicha ish yuritishga yo'naltirilgan darslar tashkil etildi. Bu ishlar natijasida o'zbek tilida ish yuritishning muayyan bosqichi yaratildi, desak mubolag'a bo'lmaydi. "Davlat tili to'g'risida"gi Qonunning 7-moddasida Davlat tili rasmiy amal qiladigan doiralarda o'zbek adabiy tilining amaldagi ilmiy qoidalari va normalariga rioya etiladi. Davlat o'zbek tilining boyitilishi va takomillashtirishini ta'minlaydi, shu jumladan, unga hamma e'tirof qilgan ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy-siyosiy atamalarni joriy etish hisobiga ta'minlaydi. Yangi ilmiy asoslangan atamalar jamoatchilik muhokamidan keyin va Oliy Majlis tegishli qo'mitasining roziligi bilan o'zbek tiliga joriy etiladi. (O'zbekiston avlat tili haqidagi qonuni»dan).

O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganiga qaramay, hali ham tilimizni mukammal o'rGANish borasida, ayniqsa o'zbek tilini fan tiliga aylantirishda yechimini kutayotgan muammolar mavjud. Hatto muomala tilimizda ham sof o'zbek tilidan foydalanish qiyinchilik tug'diradigan hollarga uchrab turibmiz. Sababi tilimizga kam e'tibor berishimiz va turli izohli lug'atlardan foydalanishga erinchoqligimiz. Vaholanki, farzandlarimiz millatparvar va barkamol inson bo'lib yetishishida ona tilini mukammal bilish hamda nutq saviyasinining o'rni beqiyos.

Chunki, muloqotda shaxsning ona tilini qanchalik yaxshi bilishi ko'rindi. Afsuski, shunday mas'uliyatli vazifani boshqalarga taqlid qilish yo'li bilan egallash odat tusini olgan. Ta'lif muassasalarida, asosan muloqot vositasi hisoblanmish til materialiga e'tibor qaratiladi.

Maktab va ko'pchilik o'quv yurtlarida til bilishning lingvistika jihatiga e'tibor beriladi.

Bu esa til qoidalariga amal qilishni ifodalaydi. Til sohibining ijtimoiy darajasi esa, asosan muloqot jarayonida hamsuhbatning yoshi, jamiyatdagi o‘rni va boshqa xususiyatlarini qanchalik inobatga olishida seziladi. Masalan, bola bilan gaplashganda qo‘llaniladigan «til»dan kattalar bilan muloqotda foydalanilmaydi. Turli vaziyatlarga mos ravishda harakat qilish o‘ta muhim qobiliyatdir. Til sohibining vaziyatga mos darajasi til birliklarini to‘g‘ri tanlay olish san’atida aks etadi.

Til bilishning milliy-madaniy darajasi shu tilda ifoda etiladigan urf-odat, udumlar, adabiy merosdan xabardor bo‘lishni taqozo etadi. Va nihoyat, til sohibining qomusiy darajasi so‘zlarning to‘g‘ri ma’nosinigina emas, balki har bir so‘zning «dunyosiga» kirib borishini talab etadi. Bu darajaga yetish, bir so‘z bilan ifodalanishi mumkin bo‘lgan barcha ma’nolarni yoki bir ma’noni bildiruvchi barcha so‘zlarni egallash demakkdir. Mana shu darajadagi inson tilni mukammal bilgan hisoblanadi. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, sanab o‘tilgan talablarga qanchalik amal qilishi, shaxsning qanday til sohibi ekanini ko‘rsatadi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. N. Maxmudov «Til» Toshkent 1998.
2. Yo. Tojiev. N. Xasanova. X. Tojimatov. O. Yuldasheva. O‘zbek nutqi madaniyati va uslubiyat asoslari. 1994.
3. E. Begmatov A. Boboeva. M. Asomiddinova. B. Umurkulov. O‘zbek nutqi madaniyati ocherklari.
4. Rustamov A. So‘z xususida so‘z. –Toshkent: Fan, 1979.

ФРАНЦУЗ ТИЛИНИ ЎҚИТИШДА ИНТЕРФАОЛ УСУЛЛАР ВА ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР

*Равшанов Турсун Тошназарович,
Навоий вилоят Хатирчи туман
84-умутаълим мактаб
француз тили ўқитувчиси*

Чет тилларини ўрганиш замон талабига айланиб улгурган бир пайтда таълим – тарбия жараёнини тўғри ташкил этиш, мавжуд имкониятларни сафарбар этиш ўқитувчиларнинг асосий вазифаларидан биридир. Ҳар бир педагог шуни эсда тутиш керакки, дарс, ўқувтарбия жараёнининг асосий формасидир. Ўқитувчи ўқувчиларни мустақил фикрлашга ижод қилишига ўргатиши лозим. Дарсда уч мақсад кўзда тутилади: таълим, тарбия ва ривожлантириш. Бу уч мақсадни амалга ошириш учун интерфаол усуллардан фойдаланиб дарс ўтиш яқиндан кўмак беради. Бундан ташқари, замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан яна бири, ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичида юқори натижаларга эришишдир. Бу вақт оралиғида муайян назарий билимларни ўқувчиларга етказиб бериш, уларда маълум фаолиятини назорат қилиш, сўнгра билим, қўнишка ҳамда малакалар даражасини баҳолаш ўқитувчидан юксак педагогик маҳорат ва таълим жараёнига нисбатан янгича ёндашувни талаб этади.

Бугунги кундаги дарсларга қўйиладиган энг муҳим талаблардан бири ҳар бир дарсда танланадиган мавзунинг илмий асосланган бўлишидир, яъни дарсда кўзланган мақсад ва ўқувчилар имкониятини ҳисоба олган ҳолда мавзу ҳажмини белгилаш, унинг мураккаблигини аниқлаш, аввалги ўрганилган мавзу билан боғлаш, ўқувчиларга бериладиган топшириқ ва мустақил ишларнинг кетма-кетлигини аниқлаш, дарсда керак бўладиган жиҳозларни белгилаш ва қўшимча кўргазмали қуроллар билан бойитиш, интерфаол методлардан фойдаланган ҳолда дарсда муаммоли вазият яратишидир. Бундан ташқари асосий талаблардан яна бири барча дидактик вазифалар дарснинг ўзида ҳал этилиши, уйга бериладиган топшириқлар ўқувчиларни дарсда олган билимларининг мантиқий давоми бўлиши керак.

Демак, кўйида таълим амалиётида фойдаланаётган интерфаол методлардан бир нечтасининг моҳияти ва улардан фойдаланиш борасида сўз юритмоқчимиз.

1. Самимий ва қулай муҳит яратиш ва уни ушлаб тура олиш
2. Кўргазмали қуролларга эътибор қаратиш ва улардан фойдаланиш
3. Гурухларга бўлиниш
4. Хатоларни қайта тузатавермаслик
5. Суҳбатлашиш
6. Бахс- мунозара

1. Француз тилини бошқа ҳорижий тилларга нисбатан ўрганиш бироз қийин. Баъзи ўқувчилар француз тилида эркин ва равон мулоқот қилишлари учун билимлари, маҳоратлари ҳамда қобилятлари камлигини яхши тушунишади. Улар француз тилида эркин ва яхши сўзлашишлари учун ўз она тилида гапирамасликлари лозим. Ўқитувчи эса улар ўрганаётган тилни тажриба қиласидиган кулай, хавфсиз дўстона шароит яратиб бериши керак. Шунингдек, ўқитувчи ўқувчиларни доим кўллаб қувватлаши мақсадга мувофиқдир. Шу билан бирга ўқувчилар фикрларига эътибор бермайдиган ва уни инобатга олмайдиган ўқитувчи қўпол, қаттиққўл ва раҳмсиздир. Бу одат ўқувчиларда ўқитувчи фанига нисбатан салбий муносабатга сабаб бўлиши мумкин ёки аксинча ўқитувчи ўқувчиларни қўллаб-кувватласа, улар билан дўстона муносабатда бўлса, унга ва фанига доим ижобий муносабат олади.

2. Оддийгина бир расм узун таърифнинг ўрнини боса олади. Айниқса бу чет тилларини ўқитишида муҳим интерфаол методлардан биридир. Кўргазмали қуроллар доим оммавий ҳисобланади, чунки улар оддий сўзлардан бошлаб кўмакчиларни тугатишгача барча нарсани ўқитишида амалий услубдир. Кўргазмали қуроллар фойдали қўлланмалардир, улар ўқувчиларнинг қизиқишини фаоллаштиради ва хотирасини мустаҳкам сақлайди.

3. Доимо гапирадиган ўқитувчи ўқувчиларга чет тилида алоқа қилиш ва амалиётда қўллашни етарли даражада ўргата олмаслиги мумкин. Гурухларга бўлиниш эса чет тилларини

амалиётда қўллашни бошлиш учун самарали усулдир. Гурух қатнашувчиларининг сони учтадан бештагача бўлиши мақсадга мувофиқдир. Агар қатнашувчиларнинг сони кўп бўлса баъзи ўқувчиларда чет тилидан фойдаланиш имкони бўлмай қолиши мумкин.

4. Ўқувчиларни чет тилида доим эркин ва равон гапириш истаклари кучли бўлади. Лекин улар бу ҳолатда баъзи камчиликларга йўл қўйишади. Агар сиз уларни хатоларини қайта кўп марта тўғирлассангиз, ўқувчиларнинг тил ўрганишга бўлган истаклари пасайиб боради. Улар бирор хато қилишдан ва ҳар сафар гапирганда ўзларининг хатолари тўғриланишидан кўркишади. Оқибатда эса уларнинг гапириш ва ҳохишлари аста-секин камайиб бориши ёки йўқолиши мумкин. Бу билан ўқитувчи умуман хатоларни тўғриламаслик дегани эмас. Агар бирор мавзуни мухокама қилсангиз, масалан: ўтган замон, унинг фойдаланиш ва ясалишида хато қилган ўқувчиларни тўғирлаш жуда зарурдир.

5. Суҳбатлашиш бу-кўп қўлланиладиган ва самарали усуллардан биридир. Бу кўпинча савол – жавоб усули деб ҳам юритилади. Чунки мазкур усул дарс жараёни савол - жавоб воситаси асосида олиб борилади. Ўқитувчи ўқувчиларга савол бериб ёки илгари ўзлаштирган билимларини эсларига тушириш шу билан мавжуд буюмлар асосида янги мавзулардан тегишли хулоса ва натижалар чиқариш, умумлаштириш, шунингдек, ўқувчиларнинг ўзлаштирган билимларига таяниб янги хулосалар чиқаришни таклиф этиш йўли билан билим, кўникма ва малакалар бериши назарда тутилади. Суҳбатлашиш усули ўқувчи фаолиятининг янги қирраларини очиб беради ва бир мақсадга қаратилган мустаҳкам ҳаракат бирлигини туғдиради.

6. Бахс мунозара усулида ўқувчиларга бир кун олдин мавзу берилади. Ўқувчилар мавзуни ўқиб, саволларга жавоб топиб гурухларда ўша саволларга жавоблар баҳс-мунозара асосида олиб борилади. Жуфтликда ишлаш бу устуворликка эга усуллардан биридир. Ўқитувчига савол берилади, бериладиган саволлар муаммони чиқарадиган бўлиб, ўқувчилар жуфтликда унинг ечимини топишади. Жуфтликда ишлаш ўқувчилар орасида муаммоларни бартараф этиш тўғрисида муроқот уюштирилишига чорлайди. Агар ўқувчи жуфтлиги жавоб юзасидан кўргазмали материал, жадвал ёки диаграммалар тайёрланган бўлса, ўша жуфтликнинг ҳар бир азоси ўз фикрининг маҳсулни билан ғурурлана олиши мумкин.

Юқоридагилардан хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, интерфаол усулларни кўллаб дарс ўтилганда синфда қолок ўзлаштиrmайдиган ўқувчи қолмайди. Ўқувчилар ўртасида дўстона мухит яратилади. Деярли барча ўқувчилар дарс жараёнига жалб этилиб, уларнинг дарсга қизиқишилари ортади. Ўқувчиларнинг келгусида мустақил билим олишларига, хунар ўрганишларига имкон яратилади.

Адабиётлар:

1. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. Ў.Қ.Толипов, М.Усмонбоева. 2006 —Фан|| наширёти.
2. Инглиз тили ўқитиши методикаси. Ў.Хошимов, И.Ёқубов. 2003 —Шарқ|| наширёти.
3. Йўлдошева С. Интерфаол усуллар. Тошкент, ЎзМУ ОПИ. 2008.
4. Маллаев О. Янги педагогик технологиялар. Т. 2000

1-ОКТАБР USTOZ VA MURABBIYLAR KUNI!

*Sayfullayeva Nargiza Shavkatovna
Qashqadaryo viloyati Koson tumani 6-maktab
Ona tili va adabiyot o'qituvchisi.*

Annotatsiya: ushu maqolada ustoz va murabbiylarning jamiyatimizdagi o'rni va nufuzi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim-tarbiya, jamiyat, ustoz, murabbiy, mahurat, bayram.

Jamiyatning buguni va kelajagi, uning madaniy-ma'rifiy va ma'naviy salohiati ta'lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. Ta'lim-tarbiya tizimidagi isloxtarlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'quvchi va murabbiylarga bog'liq. Shu sababli mamlakatimizda o'qituvchilar mehnatini qadrlashga, ularga har jihatdan g'amxo'rlik ko'rsatishga harakat qilinmoqda. Jumladan, mamlakatimizda ta'lim tizimini jahon andozalari asosida isloh qilish, yangi ilm maskanlari qurish, ularni zamonaviy texnika vositalari bilan jihozlash ishlari izchil davom ettirilmoqda. O'qituvchilik azal-azaldan e'tiborli kasb hisoblanadi. Mamlakatimizda Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning (1996-yil 9-yanvardagi) Farmoni bilan 1-oktyabr «O'qituvchilar va murabbiylar kuni» deb belgilangan. Mamlakatimizda o'qituvchi va murabbiylarning obro'-e'tiborini yanada oshirish, yoshlarimizning bizdan ko'ra bilimli, kuchli va albatta baxtli bo'lishlari uchun barcha sharoitlar yaratilmoqda. Bayram kunlari o'qituvchilar qutlug' ayyom bilan muborakbod etiladi. Ommaviy axborot vositalarida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tabrigi beriladi. Mamlakatimizda o'qituvchi-murabbiylar bayrami quyidagicha o'tadi. Avvalo bayram arafasida respublikamizning eng ilg'or o'qituvchi-murabbiylari davlat mukofotlari bilan taqdirlanadi. Barcha o'quv yurtlarida o'qituvchilarga bag'ishlangan tadbirlar bo'lib o'tadi, ular uchun dasturxonlar yoziladi, shogirdlar ustozlariga o'z tilaklarini izhor etishadi. Tadbirlarda o'qituvchilarga bag'ishlangan kuy va qo'shiqlar yangraydi. Sobiq o'quvchilar ustozlarini bayram bilan tabriklash uchun maktabga keladilar. Qoraqalpog'istonda yangi kelin-kuyovlar bayram kuni ustozlari oldiga kelib, ulardan duoi-fotiha olishadi. O'qituvchi va murabbiylar kuni o'quv yurtlaridagina emas, balki mahallalarda ham bayram qilinishi an'anaga aylanib bormoqda Ushbu tadbirda ta'lim fidoyilariga yuksak ehtirom ko'rsatiladi. Ustozlar ham bu e'tibordan boshlari ko'kka yetib, barchaga minnatdorchilik bildiradilar. 1-oktyabr - umumxalq dam olish kuni.

Shu sababli bu sana ustozlarini ziyorat qilish kuni hamdir. Mazkur bayram o'qituvchilar va murabbiylar mehnatini sharaflash marosimidir. Shu kuni o'quv yurtlarida o'qituvchilar, korxonalarda esa murabbiylar va ustozlar mehnati ulug'lanadi. Murabbiylar ham huddi o'qituvchilar singari katta mahorat va hayot tajribasiga ega bo'lgan ustoz-pedagoglardir. Murabbiylar yoshlarni bevosita ish jarayonida mehnatni sevish va uning sirlarini o'rgatish orqali tarbiyalaydigan kishilardir. Bu bayram yosh ishchini mehnat jamoasiga olib kirgan va unga hamisha namuna bo'lgan, g'amxo'rlik qilgan kishini ulug'lash tadbiri sanaladi. Mohir murabbiylar qo'l ostida ko'plab ishlab chiqarish ustalari, ilg'or mutaxassislar, mehnat qahramonlari, tadbirkorlar yetishib chiqadi. Toshkent traktor zavodi madaniyat saroyida har yili «O'qituvchi va murabbiylar kuni», «Mehnat bunyodkorlari» nomli tantanali kecha o'tkazish an'anaga aylangan. «O'qituvchi va murabbiylar kuni»ni nishonlash arafasida madaniyat saroyida murabbiylar faoliyati bilan yaqindan tanishtiradigan turli ko'rgazmalar tashkil qilinadi. Ularning biri «Yoshlar yelkasida - otalar qo'li» deb nomланади. Ustoz-murabbiylarga bag'ishlangan kechada «Mehnat estafetasi», «Ustozlar xizmati», «Murabbiylar sharafi» ko'rgazmalari namoyish etiladi. Kecha qahramonlari - mehnatda ulkan yutuqlarga erishgan yosh ishchilarining ustozlari sahnaga tantanali ravishda taklif qilinadi. Korxona rahbari munosib shogird yetishtirgan ustozlarga «Korxonaning eng yaxshi murabbiysi» degan nishon hamda faxriy yorliq, mukofot va sovg'alar topshiradi.

1960-yil 1-oktyabr – Nigeriyaning Mustaqillik kuni.

1975-yildan 1-oktyabr-Xalqaro musiqa kuni

Musiqa kunini alohida sana sifatida belgilash to'g'risidagi qaror Yunesko qoshidagi Xalqaro musiqiy kengash tashshabusiga ko'ra, uyushmaning Lozannada bo'lib o'tgan 15-Bosh assambleyasida (1973-yil) qabul qilinib, 1975-yildan buyon amaliyotda tadbiq etib kelinmoqda.

Mazkur sana (International Music Day)o'ttiz etti yildan buyon butun dunyoda keng nishonlanib kelinmoqda. Shu kuni er yuzining turli chekkalarida taniqli san'atkorlar va badiiy jamoalar

ishtirokida yirik durdonalardan bahramand bo‘ladilar. Shuningdek, bastakorlar, ijrochilar, musiqashunoslar bilan ijodiy kechalar o‘tkaziladi, cholg‘u asboblari hamda musiqa bilan san’at namunalari ko‘rgazmalari tashkil etiladi. Bunday tadbirlar zamirida dunyo xalqlarining barcha qatlamlari orasida musiqiy san’atni keng targ‘ib etish, xalqlar o‘rtasidagi o‘zaro hurmatni yanada kamol toptirish, ma’naviy boylikni qadrlash, fikr va tajriba almashish orqali jahonda tinchlik va do’stlik barqarorligiga erishishdek ezgu niyatlar yotadi.

Dunyoda shunday insonlar bo‘ladiki, ular har doim el ardog‘ida, hurmat e’tiborida bo‘lishadi. Bu kabi insonlar kelajak avlod ta’lim-tarbiyasiga mas’uldirlar. Shuningdek, yoshlarning kamoloti, barkamol inson bo‘lib voyaga etishlarida ularning mehnatlari tahsinga loyiqdir. Biz so‘z yuritayotgan kasb egasiga berilgan ta’rifdan anglagan bo‘lsangiz kerak. Ha ular ustozlarimizdir. Xalqimiz o‘rtasida “Ustoz otangdek ulug“”, – deya ta’rif beriladi. Haqiqatda ustozlarimiz ota-onalarimizdek aziz va jonkuyar, mehribon va sevimlidirlar. Biror kasb egasi yo‘q-ki, ularning tarbiyasida bo‘lma-gan, mehr bulog‘idan suv ichmagan. Dono xalqimiz bejizga “Ustoz ko‘rmagan, har maqomga yo‘rg‘alar”, - deya ta’kidlaydi. Shu bois, barcha kasb egalari borki, ustozlar ta’lim-tarbiyasini ol-gan va ulkan cho‘qqilarni zabit etishgan. Yurtimizda bugungi kunda ustozlarga barcha imkoniyatlar, shart – sharoitlar yaratilgan. Ularning mehnatlari e’zozlanib yurtimizda 1 oktyabr – “O‘qituvchilar va murabbiylar kuni” umumxalq bayrami sifatida keng nishonlanadi. Ularning faoliyati doimo munosib taqdirlanadi va qadrlanadi. Shu bois ustozlarimiz doimo e’zozda va e’tirofda.

Toshkent farmatsevtika institutida ham jonkuyar, mehribon, o‘z kasbining mohir mutaxassislari yoshlarga ta’lim-tarbiya berib kelmoqda. Ularning g‘amxo‘rligi, e’tibori, fidoiyiligi bois yoshlarimiz o‘zлari tanlagan soxalarida kasbiy bilimga ega bo‘lib, barkamol, komil inson bo‘lib voyaga etmoqda. Institut rektori, professor A.N.Yunusxo‘jaev tashabbusi bilan bir necha yillardan buyon ustozlar mehnati yanada qadrlanib, ularga g‘amxo‘rlik ko‘rsatish hamda institutda bo‘layotgan ijobiy o‘zgarishlar, yangiliklar, buniyodkorlik ishlaridan xabardor etish maqsadida nuroniylar, faxriy professor-o‘qituvchilarni taklif etgan holda ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar o‘tkazish an‘anaga aylanib ulgurgan. Jumladan, “Uch avlod uchrashuvi”, “Ustozlarga ehtirom”, “El ardog‘idagi ustozlar”, “Bayramingiz muborak, aziz ustozlar” kabi mavzularda ma’naviy-ma’rifiy, badiiy – adabiy kechalar tashkil etiladi. Shuningdek, institutda bir necha yillardan buyon faoliyat olib borayotgan professor-o‘qituvchilar hamda mehnat faxriyilari moddiy va ma’naviy taqdirlanadi. Bu kabi imkoniyat va sharoitlarni ko‘rib, inson dili yayraydi, ko‘zi quvonadi. Ustozlarimiz esa e’zoz va qadr topgan yurtida yashash baxti nasib etganidan mammun bo‘lishadi. Axir ustozni e’zozlash xalqimizning azaliy qadriyatlariga xos fazilatdir

Har yili 1 oktyabr – Ustoz va murabbiylar kuni keng nishonlamoqda. Qadim zamonalardan ustozga bo‘lgan chuqur xurmat va e’tiroz saqlanib qolgan. Ustoz deganda, har kaysi inson kunglida chukur xurmat – ehtirom va cheksiz minnatdorchilik tuyg‘ulari, shu bilan birga, xech kanday boylik bilan o‘lchab, ado qilib bo‘lmaydigan qarzdorlik hissi paydo bo‘ladi.

Inson yashar ekan, eng avvalo, unga bilim va ma’rifat dunyosi sari yo‘l ochib bergen, uning qalbiga yuksak insoniy fazilatlar hissini singdirish yo‘lida zahmat chekkan ustoz va murabbiylariga nisbatan ko‘nglida hamisha minnatdorchilik tuyg‘usi bilan yashaydi. Maktab ostonasiga ilk qadam qo‘yganimizda qo‘limizga qalam tutqazib, alifboni o‘rgatgan birinchi ustozimiz siyemosini, ustozimizning fidokorona mehnatini doimo chuqur entikish bilan eslaysiz va qalbimizda ularga nisbatan hurmat-ehtirom hissini tuyamiz. Ko‘z nuri va qalb qo‘rini ustozdek mashaqqatli va fidokorona kasbga bag‘ishlagan azizlarimizni samimiyl qutlab, minnatdorchilik bildirish biz shogirdlar uchun ham qarz, ham farzdir!

Aziz xalkimizning bir naqlida: «Sen odamlarga bir yil yaxshilik kilmokchi bulsang, bug‘doy ek, un yil yaxshilik qilmokchi bo‘lsang, ta’lim – tarbiya ber» – deyilgan. Olamning gultojisi inson bo‘lsa ular orasida suyuklisi ustoz – muallimdir. Ustozlar xaqida so‘z ketganda beixtiyor beg‘ubor bolaligimiz, orzu – intilishlarga to‘la bolalik yillarimiz, ilk bora qo‘limizga qalam tutqazgan birinchi o‘qituvchimiz kuz oldimizda gavdalanadi. Bizlarning har bir savolimizga chuqur e’tibor va bosiqlik bilan javob beruvchi, elning nazaridagi birinchi muallim. Sizlarga bugun qo‘limizni ko‘ksimizga qo‘yib tashakkur aytamiz.

Aziz ustozlar, mo‘tabar murabbiylar!!! Barchangizni qutlug‘ ayyom – O‘qituvchi va Murabbiylar kuni bilan chin qalbimizdan samimiyl muborakbos etamiz. Farzand va shogirdlaringiz baxti va kamolini ko‘rish doimo sizlarga nasib etsin. Mashaqqatli va sharafli kasbingizda ulkan yutuqlar, xonadoningizga doimiy xotirjamlik va sihat-salomatlik tilab qolamiz.

RUS VA O'ZBEK TILLARIDA SO'Z YASALISH USULLARI

*Shamsiyeva Umida Vahobjon qizi
O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti
2- bosqich talabasi
Tel: +998900852750
Umidadshamsiyeva25@gmail.com*

Anotatsiya: Ushbu maqola o'zbek va rus tillarida so'z yasalishi va uning turlari haqida bo'lib, o'zbek tilida yoritib berilgan. Maqolada o'zbek va rus tilida so'z yasalishi va so'z yasalish usullari haqida batafsil tushunchalar berilgan va misollar orqali keng yoritib berilgan.

Kalit so'zlar : so'z yasalishi, morfologik usul, sintaktik usul, abbreviatura usuli, kanversiya usuli .

Har bir tilning ichki imkoniyati asosida yangi so'zlarning hosil qilinishida, shu tilda oldin mavjud bo'lgan so'zga yangi qo'shimcha qo'shish yoki so'z qo'shish usuli katta ahamiyatga ega. So'z yasash bu yangi ma'noli so'z hosil qilish demakdir. O'zbek tilida so'z yasalish jarayonida bir so'zga ma'lum bir qo'shimcha qo'shiladi va shu so'zning lug'aviy ma'nosi o'zgarib, natijada yangi yasama so'z vujudga keladi. Hosil bo'lgan yasama so'z esa o'z o'mida qo'shimcha qo'shilishi natijasida boshqa so'z turkumiga aylanadi. Masalan, gul so'zi ot so'z turkumi bo'lsa, bu so'zga - **la** fe'l yasovchi qo'shimcha qo'shilsa, gulla fe'li hosil bo'ladi va bu so'zimiz ot so'z turkumidan fe'l so'z turkumiga o'tadi. Shox so'ziga - **dor** qo'shimchasi qo'shilsa shoxdor so'zi kelib chiqadi va bu holatda ham turkumlarning o'zgarishi kuzatiladi. Ya'ni shox so'zi ot so'z turkumi bo'lsa unga - dor qo'shimchasi qo'shilishi natijasida bu so'z sifat so'z turkumiga aylanadi. Lekin so'zlarga qo'shimchalar qo'shilganda so'z turkumi o'zgarmaydigan holatlar ham mavjud. Masalan gul so'ziga - **chi** qo'shimchasi qo'shilsa, gulchi so'zi hosil bo'ladi. Bu holatda so'zga yangi so'z yasovchi qo'shimcha qo'shilsa ham uning turkumi o'zgarmaydi. Yangi so'zlar 2 xil yo'l bilan vujudga keladi: 1) Har bir tilning o'z ichki imkoniyatlari asosida (ya'ni bu yerda qo'shimchalar qo'shish nazarda tutilgan) ; 2) Boshqa tillardan so'z olish asosida. O'zbek tilida so'z yasalishining 3 xil usuli bor:

- 1) Morfologik usul
- 2) Sintaktik usul
- 3) Abbreviatura usuli

Morfologik usul qanday usul? Bu usul affiksatsiya usuli ham deyiladi va bu yuqorida ta'kidlanganidek so'zga yasovchi qo'shimchalarni qo'shish orqali hosil qilinadi. Masalan, gul+li=gulli. Gul+chi= gulchi gul+zor= gulzor. **Sintaktik usul** yoki kompozitsiya usuli. Bu usul ikki yoki undan ortiq so'zlarning o'zaro qo'shilishi natijasida hosil bo'ladi. Masalan, bodom- qovoq=bodomqovoq Oq+ qush= oqqush sher+ yurak= sheryurak

So'z yasash usullaridan yana biri **kanversiya** usulidir. Bu usulga ko'ra bir turkumga mansub so'zlar boshqa so'z turkumi o'rnida qo'llanishilishi. Masalan, **mard maydonda bilinar** gapida mard so'zi aslida sifat so'z turkumiga kiruvchi so'z bo'lsada, ushbu gapda **odam** ma'nosida qo'llanilib, ot so'z turkumiga ko'chgan. O'zbek tilida so'z yasalishining yana bir usuli bu **abbreviatura**, ya'ni so'z qisartirish usulidir. Bu usul bilan qisartma so'zlar hosil qilinadi. Masalan BMT, MDH, DAN, IIB kabilar. Endi **rus tilida** so'z yasalish usullariga to'xtaladigan bo'lsak, rus tilida esa o'zbek tilidagi so'z yasalish uslublaridan biroz farq qiladi. Ya'ni, rus tilida so'z yasalish usullari quyidagicha:

- 1)Префиксальный способ
- 2)Суффиксальный способ
- 3)Суффиксально- префиксальный способ
- 4) Способ сложение
- 5)Аббревиация

1. Префиксальный способ. Bu usul so'zga old qo'shimcha qo'shib so'z yasash usuli hisoblaniadi. Masalan, группа- **подгруппа**, читать- **перечитать**

2. Суффиксальный способ. Bu usul so'zga ort qo'shimcha ya'ni o'zakdan keyingi qismiga qo'shimcha qo'shish bilan yasaldi. Masalan, гриб- **грибник**, журнал- **журналист**, учить- **учитель**.

3. Префиксально-суффиксальный способ. Bu uslubda so‘z o‘zagiga ham old, ham ort qo‘shimcha qo‘shiladi. Masalan, под+окно+ник= **подоконник** под+ снег+ ник= **подснежник**

4. Способ сложие. Bu uslubda so‘zga hech qanaqa qo‘shimcha qo‘shilmaydi, ikki va undan ortiq so‘zlarning asoslari birlashtiriladi. Masalan, диван + кровать = **диван-кровать** телевидение+ передача= **телепередача** видео + магнитофон = **видеомагнитофон**

5. Аббревиация Bu uslubda qo‘shma so‘zlarning bosh harflari olinadi. Masalan, **МГУ, ООН, ТЮ**

Demak, xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, har ikkala tilda ham so‘z yasalish uslublari garchan biroz farq qilsada bu uslublar har ikki tilning yanada boyishi va jilolanishida beqiyos hissasini qo‘shadi. Har ikkala tilning so‘z yasalish uslublari tilshunoslik fanining asosiy va muhim bo‘limi hisoblanadi. Zero har bir til zamonlar- u davrlar o‘tgan sari yanada takomillashib, kenggayib boradi.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. В.Н. Мусатов. Русский язык. Морфемика Москва 2010
2. М.В. Фомина. Современный русский язык Москва 1980
3. Rafiyev. Ona tili Toshkent 2015
4. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. A.Nurmonov, A.Sobirov, N.Qosimova Toshkent 2014

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH.

*Shodiyeva Sabina Inoq qizi
Qashqadaryo viloyati Qarshi shahar 36-maktab
Oliy toifali onatili va adabiyot o'qituvchisi. Tel:+998912240426*

Annotatsiya: ushbu maqolada ona tili va adabiyot darslarida foydalilaniladigan interfaol usullar va ularning mazmun mohiyati izohlab berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, adabiyot, il-fan, xorijiy til, FSMU texnologiyasi.

Barchamizga ma'lumki, ona tili va adabiyot fani ta'lrim tizimining poydevori bo'lib, o'quvchilarning boshqa fanlarni o'zlashtirishi unga bog'liq bo'ladi va ona tili o'qituvchisi zimmasiga katta ma'suliyat yuklaydi. Bugungi tezkor rivojlanayotgan zamonda ilm – fan, texnika ham shiddat bilan o'sib bormoqda. Har bir sohada taraqqiyot ilgari qadam tashlamoqda. Xususan, ilm – fanda ham katta o'zgarishlar, sezilarli yutuqlarga erishilmoqda. Har bir fanni yangi innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanib o'quvchilarga yetkazib berish bugungi kundagi ta'lanning asosiy talablaridan biri hisoblanadi. Boshqa xorijiy tilni yaxshi o'rghanmoqchi bo'lgan kishi avvalo, o'z ona tilini mukammal bilishi, e'zozlashi, qadrlashi lozim.

Shunday ekan, o'z tilini mukammal bilgan kishi boshqa xorijiy tillarni o'rghanishga kirishishi tabiiy hol. Buning uchun ona tili va adabiyot o'qituvchilari o'z darslarida zamonaviy interfaol metodlardan foydalanib, o'quvchilarning fanga va bilim olishga bo'lgan qiziqishlarini yanada orttirishi lozim. Ona tili va adabiyot o'qituvchisining mahorati o'z o'quvchilarini ta'lrim jarayoniga faol ravishda jalb qila olish darajasi va ularning mustaqil aqliy va amaliy darslarini to'g'ri tashkil qilishi bilan belgilanadi. Dars jarayonida interfaol usullardan foydalananish dars samaradorligini oshirishi, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini yanada mustahkamlashi hech kimga sir emas.

Ta'lrim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni faol qo'llash, ta'lrim samaradorligini oshirish, tahlil qilish va amaliyotda joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. O'quvchilarning fikr doirasi, ongi, dunyoqarashlarini o'stirish, ularni erkin tinglovchi, erkin ishtirokchiga aylantirmoq nihoyatda muhimdir. O'qituvchi darsda boshqaruvchi, o'quvchilar esa, ishtirokchiga aylanmog'i lozim. Ana shu vazifani uddalashda innovatsion faoliyat ustunligi ko'p qirrali samara keltiradi. Men o'z darslarimda ko'p foydalandigam FSMU texnologiyasi haqida yoritib bermoqchiman.

FSMU texnologiyasi - 4 bosqichli yozilgan qog'oz varaqlarini tarqatadi va yakka tartibda tarqatiladi.

Bunda:

F - fikringizni bayon eting.

S - fikringiz bayoniga sabab ko'rsating.

M - ko'rsatgan sababingizni asoslovchi misol keltiring.

U - fikringizni umumlashtiring.

O'qituvchi tinglovchilar bilan bahs mavzusini belgilab oladi. Yakka tartibdagi ish tugagach, tinglovchilar kichik guruhlarga ajratiladi va o'qituvchi kichikguruhlarga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan katta formatdagi qog'ozlarni tarqatadi. Kichik guruhlarga har birlari yozgan qog'ozlardagi fikr va dalillarni katta formatda umumlashtirgan holda 4 bosqich bo'yicha yozishlari taklif etadi. O'qituvchi kichik guruhlarning yozgan fikrlarini jamoa o'rtasida himoya qilishlarini so'raydi. "Sintaksis, ohang va tinish belgilari" mavzusi bo'yicha fikrlaringizni bayon qiling.

F - Sintaksis, ohang va tinish belgilari o'ziga xos grammatik xususiyatga ega.

S - Sintaksis, ohang va tinish belgilari mustaqil so'z turkumlariga mansub bo'ladi. Masalan, kitob o'qimoq, maktabga bormoq. Lekin ukam uchun, telefon orqali birikuvlari ikkinchi so'zlar mustaqil so'z bo'limganligi uchun so'zlarning bog'lanishiga misol bo'la olmaydi;

M - Sintaksis, ohang va tinish belgilari bor so'zlarning ma'nolari o'zaro mos bo'lishi lozim. Masalan, oyna so'zining ma'nosi sinmoq so'zining ma'nosiga mos. Ammo randalamoq, uzilmoq so'zlariga mos emas. Shuning uchun nutqda ma'nosi mos bo'limgan so'zlarni bog'lash xato bo'ladi;

U - Sintaksis, ohang va tinish belgilari bor so'zlarni bog'lovchi qo'shimchalar ham o'z o'rnida

bo‘lishi kerak. Masalan, Toshkentda yashayman, ukamning daftari birikmasida qo‘sishimchalar to‘g‘ri qo‘llangan. Lekin Toshkentga yashayman, ukamni daftari birikmasida qo‘sishimcha noto‘g‘ri qo‘llangan.

So‘zlarning gapdagi bog‘lanishi sintaktik aloqa, sintaktik aloqani o‘rganuvchi bo‘lim sintaksis deyiladi. Tovushlardan so‘z va qo‘sishimchalar, so‘z va qo‘sishimchalardan gap hosil bo‘ladi.

Foydalaniman adabiyotlar.

1. R. Ishmuhammedov “O‘quv jarayonida interfaol uslublar va pedagogik texnologiyalarni qo‘llash uslu biyati”, Toshkent, RBIMM-2008 yil.

2. A. G‘ulomov, M. Qodirov “Ona tili o‘qitish metodikasi”, Toshkent., 2001 yil.

ADABIYOT FANI SAMARADORLIGINI OSHIRUVCHI VOSITALAR

*Ubaydulloyeva Sevara
Buxoro viloyati Vobkent tuman
4-maktab ona tili o'qituvchisi*

Annatatsiya: Bugungi kunda yurtimizda pedagoglar uchun juda katta imkoniyatlar yaratilgan. Hatto prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonida o'qituvchilar "Bugungi kunning qahramonlari", -deya e'tirof etildi. Bu esa bizga har qachongidan ko'ra mas'uliyatni ko'proq his qilishimiz kerakligidan dalolat beradi. Ushbu maqolamizda esa adabiyot fani o'qituvchilari o'z fani samaradorligini oshirish uchun nimalarga e'tibor berishi kelakligini aytib o'tdik.

Hozirgi zamonda o'qituvchi faqatgina dars berish bilan chegaralanib qolishi mumkin emas.O'qituvchi dars berish bilan birga shu darsning o'quvchiga ta'sir kuchini oshirish uchun ham tinmay izlanishda bo'lishi lozim.Buning uchun o'qituvchi aktiyor, suxandon va bir vaqtning o'zida sinchikov nazoratchi bo'imog'i lozim.Shu jihatdan adabiyot fani samaradorligini oshirishda bir qancha jihatlarga e'tibor bermog'i lozim.

1. Adabiyot fanida bir asar bilan tanishyapsizmi asarni shunchaki aytib yo o'qib bermay, balki shu qahramonning o'zi bo'lish kerak.Bu asar qahramoni tashishi kerak bo'lgan didaktik ma'nioni aktiyorlik mahoratidan foydalanib o'quvchiga yetqazish lozim.Masalan 5-sinf darsligida "Uch og'ayni botirlar "ertagini o'qiyotganda aka -ukalarning shijoatini, otasining zukkoligini, podshohning odilligini, vazirning ayyorligini sahnnaviylik yordamida o'quvchiga yetqazish kerak.

2. Dars jarayonida o'qtuvchi ovoz toniga ham juda e'tiborli bo'lishi kerak.Agar ovozi juda baland bo'lsa o'quvchi tinglashdan charchaydi.Yoki, ovoz toni juda past bo'lsa o'quvchi eshitmay qolib, boshqa foydaliroq ish bilan shug'ullanishga o'tadi.Shuning uchun ovoz toni o'z o'rnida balandlashib, keyin o'z o'rnida paslashib, o'quvchi etiborini o'ziga jalb qila olishi lozim. Masalan:Hamid Olimjoning "Oygul bilan Baxtiyor" ertak dostonini o'qiyotganda, ovoz toni orqali qahramonlarning dard-u hasratlari, orzulari, umidlarini asl holatidagidek o'quvchiga yuqtirishi mumkin.Asarda Oygulning dard-hasratlarini mayin mungli ovozda, zolim xonning ovozni esa asarda tasvirlangandek dag'al ovoz bilan, Baxtiyoring so'zlarini esa qat'iyat bilan o'qib berilishi lozim.

3. Adabiyot badiiy so'z qudratidir.U so'zning qudrati yordamida inson ko'nglining aksi bo'la olishi lozim.Bu so'z qurolimizdan samarali foydalanish uchun imo-ishora, mimika, nutqning emotisional bo'yoqlariga e'tibor bermoq lozim.Asar qahramonlari yig'laganda yig'lab, kulganda kulib yuz ifodasini xuddi asarda tasvirlangandek amalga oshirish kerak.Masalan "Ezop massalari" bilan tanishayotganda har bir masal qahramonlarining qiliqlari, imo-ishora, mimika bilan o'qib berilishi lozim.

4. Adabiyot fani samaradorligini oshiruvchi yana bir vosita so'z boyligidir.O'qituvchi so'z boyligini oshirish uchun doimo badiiy asar o'qib turmog'i lozim.O'quvchi bir xillikdan zerikmasligi uchun dars davomida doim ishlataladigan so'zlarning sinonimlari bilan almashlab turmog'i lozim.

Xulosa qilib aytganda adabiyot inson ko'nglini ezbilikka undamog'i, uni ma'nani boyishiga xizmat qilmog'i lozim.Albert Enshteyn aytganidek, "Men aql egalari bo'lgan matematiklar oldida bosh egaman, ko'ngil egalari bo'lgan adabiyotchilar oldida tiz cho'kaman".Shunday ekan har bir adabiyotchi bu mas'ulyatni chuqr his qilmog'i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. 5-sinf adabiyot 1-qism(S.Ahmedov, B.Qosimov), -2015-yil. SH.M.Mirziyoyev nutqi
2. Internet sahifalari.

ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИЗУЧЕНИИ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Жахонова Севара,
учитель русского языка и литературы
Навоинская область Жахонова Севара
город Зарафшан школа №12. ТЕЛ:+998933135394

Аннотация: В данной статье освещено об использовании инновационных педагогических технологий в изучении русской литературы.

Ключевые слова: русский язык, русская литература, инновация, образования, воспитания.

Смысл образовательных технологий XXI века в том, что они не только обучающие, но и воспитывающие на основе личностно-ориентированного подхода и общения с учащимся во время занятий. Инновации в образовании связаны с применением интерактивных методик обучения, при которых в процесс познания вовлечены все учащиеся, имеющие возможность свободно выступать по поводу того, что они знают и о чём думают.

Под инновациями в образовании понимается процесс совершенствования педагогических технологий, совокупности методов, приемов и средств обучения. В настоящее время инновационная педагогическая деятельность является одним из существенных компонентов образовательной деятельности любого учебного заведения.

Инновация - это предмет особенной деятельности человека, которая не удовлетворяется традиционными условиями, методами, способами и желает не только новизны содержания, а качественно новых результатов. Но необходимо отметить, что не всегда и не везде установление нового обеспечивает положительные результаты, не каждое нововведение рациональное, прогрессивное, часто дестабилизирует функционирование педагогической системы, создает трудности для педагогов и их воспитанников.

Интерактивная методика помогает развить творческое начало в личности, усилить познавательную деятельность учащегося, оптимально организовать его самостоятельную работу.

Этому, на наш взгляд, во многом может способствовать сравнительное сопоставление творческих лабораторий таких, казалось бы, «разных» классиков русской литературы: М. Ю. Лермонтова и А. П. Чехова.

Лермонтов и Чехов – это два художественных мира. Они жили в разные исторические эпохи, и это определило различие в содержании их творчества. Однако в их произведениях, творческих приёмах есть то, что роднит двух корифеев русской литературы, прослеживаются определённые параллели, подтверждающие особое внимание Чехова и творческому наследию М. Ю. Лермонтова. «Я не знаю языка лучше, чем у Лермонтова...», - этим признанием Чехов говорил о влиянии на него творчества Лермонтова.

Чехов учился у Лермонтова сжатости и простоте, благозвучности и психологической точности: общность приёмов наиболее заметна в произведениях Лермонтова и Чехова: «Княжна Мери» и «Верочка», «Тамань» и «Воры», «Княжна Мери» и «Дуэль», «Странный человек» - «Иванов». Для наглядности сопоставим «Княжну Мери» и «Верочку».

Сюжеты этих произведений сближаются в показе расставания молодого человека с девушкой. В остальном можно говорить о противоположности сюжетных линий и характеров. Но и в этой противоположности чувствуется близость Чехова к Лермонтову. Если Печорин, как все богатые душевые силы, растратил на утверждение своего «Я» в любви, всю изворотливость ума своего направил на то, чтобы добиться любви намеченной «жертвы», а добившись, охладеть к ней, то герой чеховской «Верочки» Огнев в этом плане - прямая противоположность Печорину.

Героини этих произведений тоже во многом различны. Лермонтовская Вера, уже второй раз замужем, чеховская - совсем молоденькая, влюбляется впервые, но влюбляется столь же страстно, как и героиня Лермонтова. Психологическое состояние героинь Лермонтова и Чехова изображают одинаковыми приёмами, показывая «внутреннее» через «внешнее».

Лермонтов: «Я взглянул на неё и испугался; её лицо выражало глубокое отчаяние, на

глазах сверкали слёзы...», «... её голос задрожал, она склонилась ко мне и опустила голову на грудь мою».

Чехов: «Вера вздрогнула и повернулась к нему лицом.... Она была бледна, задыхалась, и дрожь её дыхания сообщалась и рукам, и губам, и голове Речь Веры перешла в неясное бормотание и вдруг оборвалась плачем. Девушка закрыла лицо платком, ещё ниже нагнулась и горько заплакала».

В сходных тонах описано состояние героев после расставания с девушками. Об Огневе сказано: «У него болела совесть, а когда скрылась Вера, ему стало казаться, что он потерял что-то дорогое, близкое, чего уже не найти ему. Он чувствовал, что с Верой ускользнула от него часть молодости...».

Несмотря на близость некоторых элементов лермонтовского и чеховского произведений, писательская индивидуальность чувствуется во всём - в своеобразном пейзажном оформлении, в лиризме повествования. Несомненно, Чехов испытал благотворное влияние Лермонтова. Вместе с тем он спорил с ним, шёл дальше, отвечал на запросы своего времени, приходил к другим выводам. В таком сложном процессе продолжаются и усваиваются традиции, затем преодолеваются и на этой основе возникает подлинное новаторство, основанное на идеино – тематической и стилистической общности.

Литература:

1. Беспалко В.П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика, 1989.
2. Голиш Л.В. Технологии обучения на лексиях и семинарах: Учебное пособие //Под общ. ред. акад. С.С. Гулямова. - Т.: ТГЕУ, 2005.

TEACHING PRODUCTIVE SKILLS

*Хожиева Анастасия Валентиновна,
г.Навоий, СШУИОП №1
учитель английского языка*

Key words: receptive skill, induction and deduction approach, dialogue and monologue speech

A skill is commonly defined as an ability to do something well or with expertise. In education, skill refers to an ability acquired through planned, deliberate, and systematic effort. Students reach automatically and become skilled after extensive practice. In language teaching, language skills are categorized into two groups: receptive and productive skills. Reading and listening are parts of receptive skills. The productive skills, on the other hand, refers to the skills where the students are invited to produce language in written or spoken forms (speaking and writing)

Teaching speaking. There are two approaches in teaching speaking bottom-up (induction) and top - down (deduction) approach. Top-down approach is used for developing dialogue and monologue speech on the base of teaching text thanks which it is possible to use ready information or situation. In turn within bottom-up approach the teachers present linguistic units then students extend speech using them. At the beginning stage bottom up approach is more used. It presupposes stimulus and reaction. Some aims, criteria, and principles are specific to particular disciplines, while others are more general. Scientists typically speak differently than literary critics, philosophers differently than sociologists. In some fields, presentations typically include visual presentations of data or other material, using PowerPoint, overheads, slides, or posters. In other disciplines, the unaccompanied spoken word is more customary. Language styles range from relatively unadorned scientific discourse to more poetic or expressive first person speech. Genres vary as well. Arguments about politics take different shape than arguments about scientific experiments.

While some criteria and genres are discipline-specific, there are also overarching principles of good speaking that are worth teaching learners. One very useful schema is audience, purpose, and occasion. Good speakers should always consider relevant traits of the audience they are addressing- e.g. their knowledge of the topic, level of understanding, interest, expectations, beliefs, and their perceptions of the speaker. Considering these traits will help a speaker to determine what sorts of background material they need to provide, how technical or complex they can be, what arguments are most likely to be persuasive, and how entertaining they need to be to keep the audience involved. In addition, good speakers should be clear about their own purposes- is it to explain? to inform? to argue? to provoke? To move? To entertain? to display their abilities? to establish social connections? Often times speakers have more than one purpose, but clarity about purpose generally determines what will be said. Finally, good speakers should recognize the resources, constraints, and conventions tied up with the occasion of which they are a part- be it a poster session, a job interview, a polarized community meeting, or an academic debate. Speaking was considered an art mastered by learning its principles, studying models, and gaining experience through practice. Learners are most likely to improve if opportunities to speak are accompanied by instruction in basic techniques and consideration of good (or bad) models. This is true whether the oral activity is formal (a podium speech or structured debate), semi-formal (a class or small group discussion), or informal (one-on-one student discussions interspersed through a lecture). Instructors are well served not to just ‘turn learners loose’ with a speaking exercise but instead to detail the aims of the exercise, criteria distinguishing good and bad performances, and principles the learners might draw upon to guide their efforts.

Used literature:

1. Brown, H.D. (2000). Principles of Language Learning and Teaching. Englewood Cliff, N.J.: Prentice Hall.
2. Chen, Li-Ling (2006). The Effect of L1 and CAI on Grammar Learning : An Error Analysis of Taiwanese Beginning EFL Learner's English Essays. Asian EFL Journal, vol 9, January 2006.

THE METHOD FOR TEACHING AND IMPROVING READING SKILLS

Эрганиева Сабина Тулкиновна,
г.Навоий, ШШУИОП №1
учитель английского языка

Annotation: the present article is devoted to method for teaching reading. Nowadays, reading takes an important place in learning English and other foreign languages. The author describes the method in details and tries to apply during the lessons

Key words: reading skills, complex, vocabulary growth, phonics method

Learning to read is a complex process that doesn't happen on its own. The best way to teach kids to read is by making it fun.

A lot of people don't realize just how many skills can be picked up through the simple act of reading to a child. Not only are you showing them how to sound out words, you're also building key comprehension skills, growing their vocabulary, and letting them hear what a fluent reader sounds like. Most of all, regular reading helps your child to develop a love reading, which is the best way to set them up for reading success. Learning how to read is one of the most important things a child will do before the age of 10. That's because everything from vocabulary growth to performance across all major subjects at school is linked to reading ability. The Phonics Method teaches children to pair sounds with letters and blend them together to master the skill of decoding.

The whole word approach teaches kids to read by sight and relies upon memorization via repeat exposure to the written form of a word paired with an image and an audio. The goal of the Language Experience Method is to teach children to read words that are meaningful to them. Vocabulary can then be combined to create stories that the child related to. Yet while there are various approaches to reading instruction, some work better than other for children who struggle with learning difficulties.

Most people don't think about the process of learning to read until they decide to start teaching their own children at home.

Contrary to what some people believe, learning to read is not a 'natural' process that happens all on its own. It's a complex one that requires the proper teaching of various skills and strategies, such as phonics (knowing the relationship between letters and sounds) and phonemic awareness.

Pre-literacy skills.

Children begin acquiring the skills they need to master reading from the moment they are born. In fact, an infant as young as six months old can already distinguish between the sounds of his or her mother tongue and a foreign language and by the age 2 has mastered enough native phonemes to regularly produce 50+words. Between the ages of 2-3 many children learn to recognize a handful of letters. Early literacy is comprised of print concepts, phonological awareness as well as letter and word recognition. Book reading is an easy way to incorporate both language and literacy skills. Books can introduce new vocabulary words and feelings, grammar rules and other age-appropriate concepts. They may enjoy singing the alphabet song and reciting nursery rhymes, which helps them develop awareness of the different sounds that make-up English words. As fine motor skills advance, so does the ability to write, draw and copy shapes, which eventually can be combined to form letters.

There are plenty of ways parents can encourage pre-literacy skills in children, including pointing out letters, providing opportunities for playing with language, and fostering interest in books. It can be helpful to ask a child about their day and talk through routines to assist with the development of narrative skills.

Used literature:

1. Marsh D. CLIL. The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential Public Services Contract DG EAC: European Commission, 2002.
2. Wiesemes R. The Final Report for the Content and Language Integrated Project. London: CILT, 2005

BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI FANIDAN NUTQIY KOMPETENTLIKNI OSHIRUVCHI O'YINLAR

Ibragimova Nodira Karimovna
Ayrim fanlar chuqur o'rganiladigan
DIMI ingliz tili fani o'qituvchisi.
Email: nad-abdulaziz@mail.ru
Telefon: 94)3618932

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetentligini oshiruvchi kommunikativ o'yinlardan foydalanish usullari yoritilgan bo'lib, ularni umumyevropa baholash tizimi bo'yicha A1 darajaga yetkazish usullari haqida ham ta'kidlab o'tilgan. Til o'rganishdagi qiyinchiliklar va to'siqlarni yengib o'tish haqida ham izohlab o'tilgan.

Kalit so'zlar: umumyevropa baholash tizimi, A1 daraja, nutqiy kompetentlik, tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozish ko'nikmalar,o'yinlar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kompetentiv nutqlarini A1 darajaga loyiq tarzda yetishtirishimiz uchun dars jarayonida ularni turli hil metodlardan ta'lif-tarbiya jarayonida qo'llasak ko'zlagan maqsadlarimizga erishamiz. Bizga ma'lumki, ushbu yoshda bolalar chet tiliga ayniqsa ingliz tiliga bo'lgan qiziqishilar kuchli bo'ladi, bundan barcha ingliz tili o'qituvchilari unumli foydalanishlari maqsadga muvofiq hisoblanadi. Ularning ichki va tashqi motivatsiyalari yuqori bo'lib, aynisa yodlab olish qobiliyati ustunroq bo'ladi. Bu yoshda xarahat qilish, ushlab ko'rish va tinglash orqali tunqiy kompetensiyalarini o'stirib borish o'qituvchining oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

Ingliz tilini birinchi sinflarga o'tishda ba'zi pedagoglarimizga biroz qiyinchilik tug'dirsada, o'quvchilarning intilishi ularni yanada rag'batlantirishi tabiiy hol.Bunda o'qituvchi nafaqat darslik bilan cheklanib qolishi, balki o'zining metodik bilimidan kelib chiqib, turli hilmiziqarli usullardan foydalangan holda o'tishi mumkin.Deylik qo'shiqlardan yoki she'rlardan,multfilmlardan, interaktiv o'yinlardan foydalanishi mumkin.

Ingliz tilini o'quvchilarga yanada mukammal o'rgatish uchun o'yinlardan foydalanish mihim hisoblanadi. Negaki, bo'shlang'ich sinf o'quvcilari o'yinga moyilroq bo'lib, bunda ularning ingliz tilini o'rganishi yanada oshadi.

O'yinlarni tanlash ham muhim hisoblanadi. Negaki, o'in bolalar uchun shunchaki vaqtini chog' o'tkazish holatiga olib kelmasligi kerak bo'ladi.O'qituvchining vazifasi qaysi o'yinni tanlash, qachon o'yindan foydalanish, qanday qilib o'yinni o'quv dasturiga bog'lash kerakligi haqida chuqurroq o'ylab olish kerak.

Darsda foydalilaniladigan o'yinlarning to'g'ri maqsadi, o'quvchilar yoshiga mosligiga ularning qabul qila olishiga qarab tanlanishi o'qituvchi o'z darsining samarali o'tishiga turtki bo'ladi.O'yinning shartlarini tushuntirish jarayonida avval ingliz tilida so'ng agar zarur bo'lsa o'zbek tilida tushuntirish kerak, negaki bolalarni ingliz tilini o'zlashtirishlsri eshitish orqali ko'proq egallanadi.Ba'zi o'qituvchilar, bolalar ingliz tilini tushunmaydilar deb, faqatgina o'zbekcha gapirishadi. Bu esa ulardan inliz tilida eshitish qobiliyatini o'sishiga ham samara bermaydi. Ba'zan zarur bo'lsa ko'rsatib berish yoki mimika orqali tushuntirish ham foya beradi.O'yinni dars davomida o'ta cho'zib yuborish ham kerakmas chunki o'quvchilarda qiziqishning susayishiga olib kelishi mumkin.

Endi darslarda turli hil mavzulzrga oid o'yinlarni ko'rib chiqsak:

1.Birdan o'ngacha sanoq sonlar o'rtasida kerak bo'ladigan o'zin nomi "How many.....?", bo'lib, bunda o'qituvchi guruhni ikkiga bo'lib nom beradi.Masalan: 1-guruhga "Clevers", 2-guruhga "Funnies". Shundan so'ng o'qituvchi har bir guruhga 1 ta qutida 10 tadan rangli qalam beradi. O'yinning shartiga ko'ra o'quvchilar raqib komandaga istalgancha qalamni qutiga solib, "How many pencils are there in the box?" deb so'rashadi. Shunda raqib komanda tahmin qilgan holda topishi kerak bo'ladi. Bunda o'quvchilar o'zin davomida 1-10 gacha bo'lgan raqamni nafaqat esda olib qolishadi balki og'zaki nutqda foydalanishga o'rganishadi.Masalan "There are six pencils in the box". "How many+noun...." Strukturasi juda erta yoshdan shakllanadi.

2. Ranglarni o'rgatishda kerak bo'ladigan o'zin.Bunda o'qituvchi ranglarning nomini o'rgatib bo'lгach o'quvchilar sonidan kelib chiqib ularni bir qancha guruhlarga bo'ladi. Shundan so'ng,

har bir guruhga ranglarni taqsimlab chiqadi yoki o'sha rangdagi kartochkalarni beradi. O'qituvchi qaysi rangning nomini aytsa o'sha guruh o'rnidan turishi kerak bo'ladi. O'rnidan tura olmagan guruh yutqazadi.

3. "What is this?" o'yini mevalar nomini o'rgatishda qo'llaniladi. Bunda o'yinchoq mevalar realiya sifatida ishlatalishi mumkin. Ushbu o'yinda o'qituvchi sinfni ikki komandaga bo'lib, navbat bilan bir komanda raqib komandaga "What is this?" deb savol beradi va narigi komanda masalan "It is an apple." deb javob beradi, javob bera olmagan komanda yutqazadi. Bu o'yinda o'quvchilar nafaqat mevalar nomini esda olib qolishi, balki "What is this?", "It is". Strukturalarni esda olib qolishadi. Negaki yuqori sinf o'quvchilarda ham hatto "What is this?" deb berilgan savolga "This is...." Deb noto'g'ri ishlatishadi.

4. Xayvonlar nomini o'rgatadigan o'rgatishda qo'llaniladigan o'yin "Where is....?" deb nomlanadi. O'qituvchi hayvonlar aks etgan rasmlardan yoki o'yinchoq hayvonlardan realiya tarzida foydalanishi mumkin. O'qituvchi hayvonlar nomini o'rgatib bo'lgach o'quvchilarni honadan chiqib turishlari so'raladi. O'quvchilar xonadan chiqib bo'lgach o'qituvchi kartochkalarni turli hil joyga qo'yib chiqadi. deylik partaning tagiga, gultuvak orqasiga, kitob javonining ichiga doskaning teppasiga va hakozo. Oquvchilar kirdgach o'qituvchi; "Where is a dog?" deb savol beradi va o'quvchilar o'sha o'yinchoq yoki kartochkani topib kelishlari kerak bo'ladi. Bunda o'quvchilar nafaqat hayvon nomlari balki, "Where is.....?" strukturasi esda olib qoladi.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. Shephard. The Practice of English Language teaching. – US: Longman, 1993
2. Spirman. The Language of the Classroom. – New York: Teachers College Press, 1996.
–274 p.
3. Wright T. Roles of Teachers and Learners. – Oxford: University Press, 1987.
4. www.Ziyonet.uz

O'QUVCHI SO'Z BOYLIGINI OSHIRISHDA UYADOSH SO'ZLAR USTIDA ISHLASHNING AHAMIYATI

*Toshova Madina Boboqulovna,
Navoiy viloyati Navbahor tumani
37-AFCHO'IM
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada ona tili ta'limi, uning o'quvchi nutqini o'stirishdagi ahamiyati, usullari, ona tili ta'limida o'quvchi so'z boyligini oshirishda uyadosh so'zlar ustida ishlash, o'quvchilarda til ta'limi asosida ularning og'zaki va yozma nutqini ya'ni nutqiy kompetensiyani rivojlantirish, bunda grammatik topshiriqlar emas, aksincha o'quvchi so'z boyligini oshirishga yo'naltirilgan amaliy topshiriqlarning ahamiyatli jihatlari yuzasidan fikrmulohazalar berilgan.

Kalit so'zlar: til ta'limi, amaliy (ijodiy)topshiriqlar, nutqiy kompetensiya, og'zaki va yozma nutq, amaliy ko'nikma, mustaqil fikrlash, ijodiy tafakkur.

Bugungi kunda ijodiy tafakkur sohibini tarbiyalash – davr talabi! O'quvchilarda so'z boyligini oshirishning eng asosiy omili ona tili mashg'ulotlarida so'zga ehtiyoj hissini shakllantirishdan iboratdir. Bundan kelib chiqadiki, o'quvchilarning so'z boyligini oshirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan har bir til ta'limi o'qituvchisi bugungi kunda mashq va topshiriqlarni qisman, yoki tamoman yangilashi zarur.

Ona tili darsliklaridagi mashqlarga nazar tashlasak, deyarli barcha mashq va topshiriqlarimiz grammatik tahlillardan, ya'ni nazariy bilimlarni yod olishdan iboratligiga amin bo'lamiz.

Bugungi kun talabi esa o'quvchi og'zaki va yozma so'z boyligining rivojlanishini ta'minlash uchun grammatik tahlildan voz kechib, diqqatni lug'at boyligini oshirishga qaratish va topshiriqlarni amaliy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirishdan iboratdir. Masalan, otlarni, sifatlarni, fe'llarni aniqlang, ularni ma'nodoshiari va uyadoshlari bilan almashtiring, matnni kengaytiring, og'zaki uslubdagi matnni rasmiy uslubdagi matnga aylantiring, ilm haqida hikoya yozing va hikoyangizda hikmatli so'zlar, iboralar, maqollar, matallarni qo'llang kabi.

Namuna sifatida yana bir topshiriqn - N.Mahmudov va boshqalarning «Ona tili» (6sinf uchun darslik, Toshkent, «Tasvir», 2017) darsligidagi 337-,337-mashqlarni olib ko'raylik.

337-mashq. Matnni o'qing, belgini bildirgan so'zlarni aniqlang.

Baqqol amaki o'zi pakana-yu, lekin yuzi katta, peshonasi keng, yakkam-dukkam soqolli, burni puchhuq, iyagi kalta odam..... yoki,

338-mashq. Matnni ko'chhiring. Sifatlarni topib, ularning qanday so'roqqa javob bo'layotganini aniqlang.

Yo'lga tushishdi. Kecch kirib, ajib bir so'lim payt boshlandi. Yonbag'irlar ko'm-ko'k. Bu taraflarda mashinalar ko'p qatnamaganidan chang-to'zon bo'lmas, tez-tez yomg'ir quyib turgandan daraxtlarning shundog'am beg'ubor barglari yuvilib, xandon pista mag'zidek och yashil tusda ko'rinar edi....

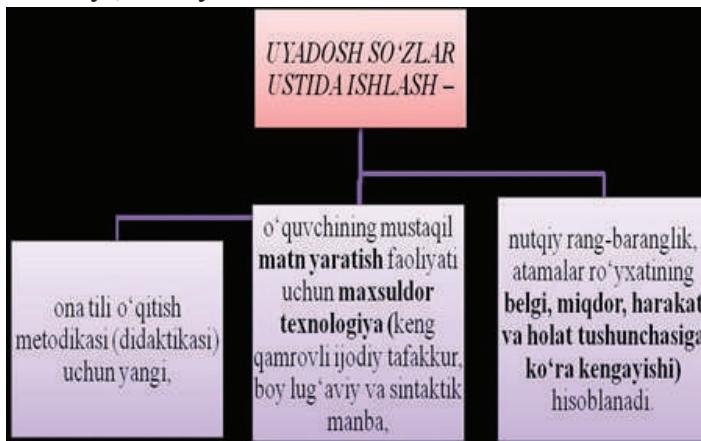

Bugungi kun talabi asosida, ya’ni o‘quvchi so‘z boyligini oshirish maqsadida yana quyidagi topshiriqlarni berish mumkin:

O‘qing, sifatlami toping, qaysi so‘z bilan bog’langanini aytинг. Bu sifatlami ularning ma’nodosh va uyadoshiari bilan almashtiring, mazmunini saqlagan holda boshqa jumla tuzing. jumlalarni qisqartiring, yana sifatlar qo’shib jumlanı kengaytiring va h.k. Gap mazmunidan kelib chiqib maqol va hikmatli so‘zlardan namunalar keltiring.

Bu topshiriq o‘quvchilarda mashqda berilgan sifatlarni boshqa ma’nodosh, uyadoshlari bilan almashtirish ehtiyojini tug’diradi. Shubhasiz, ishning shu asosda tashkil etilishi ularda ijodiy tafakkurni uyg’otadi, so‘z boyligini oshiradi, fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, lug’atlarga murojaat qilishiga undaydi.

O‘quvchilaming so‘z boyligini oshirish ona tili mashg’ulotlarining asosiy vazifalaridan biri ekan, ularni turli lug’atlar bilan tanishtirish, bu lug’atlardan foydalanish malakalarini shakllantirish hamda shaxsiy lug’atlar tuzish malakasini hosil qilish o’ta muhim ahamiyat kasb etadi. Lug’at – o‘quvchining imlo savodxonligini oshirish, so‘z boyligini kengaytirish va boyitishning muhim manbayi, asosiy maslahatchisidir.

Topshiriqlarimiz shunday bo‘lishi kerakki u o‘quvchida lug’at bilan ishlashga ehtiyoj hosil qilsin. Sababi, o‘quvchi lug’atga ehtiyoj sezmas ekan, unda o‘quvchi lug’atga murojaat qilmaydi. Ma’lum bir so‘zning imlosi, ma’nosи ma’nodoshi, qarama-qarshi ma’nosи, uyadoshini bilish zaruriyati o‘quvchida lug’atga ehtiyojni vujudga keltiradi. Shuning uchun o‘quvchilarni lug’atlar bilan tanishtirishga alohida e’tibor berish zarur. Bugungi kunda o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish, ularni turli uslubdagi matnlar tuza olish, namunali insho yoza olish ko‘nikmasini shakllantirish va rivojlantirishda uyadosh so‘zlar ustida ishslash texnologiyasini qo’llash yuqori samara beradi. Jumladan, inshoning ilmiy insho turini yozishda, o‘quvchilaning boshqa predmetlardan olgan bilimlarini ona tili va adabiyot darslarda integratsiyasini ta’minlashda uyadosh so‘zlar ustida ishslash texnologiyasi anche qo‘l keladi.

O‘quvchining uyadosh so‘zlar ustida mustaqil ishlashi muayyan bir soha va uning atamalari doirasida izlanish, mantiqiy mushohada yuritish, o‘zi uchun yangi, notanish bo‘lgan so‘zlarni kashf qilish faoliyati bilan shug‘ullanishdir.

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, ona tili ta’limi jarayonida uyadosh so‘zlar ustida ishslash – o‘quvchi so‘z zaxirasini boyitish, ijodiy tafakkurni kengaytirish, muayyan yo‘nalishda izlanish va «kashfiyat» qilishga yo‘l ochib berish bilan bir qatorda, o‘quvchi ongida bir uyaga, bir turga, bir guruhgа mansub so‘zlar majmuasi va ularni ajratib, alohidalab turgan leksik – semantak qurshov haqida ilk nazariy tushunchalar hosil qiladi. Shunday topshiriqlar ustida ishslash orqali o‘quvchi xotirasida berilgan so‘zning ishlatilish doirasи, ona tili sathlari va ta’lim muassasalarida o‘qitiladigan boshqa fanlar bilan o‘zaro aloqasi (sathlararo va fanlararo aloqa), so‘z birikmalari tarkibida hokim yoki tobe holatda kelishi, ularning gap va mata tarkibida ifodalananishi haqidagi dastlabki amaliy tushunchalar, bilim ko‘nikma va malakalar shakllanadi, tarkib topadi.

Adabiyotlar:

1. Ne’matov.H., Gulomov A., Ziyodova T. Hozirgl olzbek adabiy tilini o‘rganishda o‘quvchilar so‘z boyligini oshirish. – Toshkent: «Xalq merosi», 2002.
2. Фуломов А., Нематов Х. Она тилидан таълим мазмунини янгилашнинг асосий йўналишлари. – Т.: «Ўқитувчи», 1992.
3. Зиядова Т. Ўқувчиларнинг ижодий-нутқий фаолиятларини ривожлантириш омиллари. «Таълим жараёнида нутқ маданиятини шакллантириш масалалари», ЎТДА 5ийғилиши тезислари. – Т., 1999, 74-77 бетлар.
4. Зиядова Т. Муқаммал нутқ. Касб-хунар таълими журнали. – Т., 2001, №4.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОКЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(7-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.09.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000